

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRK ŞİİRİNE
YANSIMALARI**

Muhammed Emin KAPTAN

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2019

Her Hakkı Saklıdır

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRK ŞİİRİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Emin KAPTAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

ERZURUM-2019

ONAY

Muhammed Emin KAPTAN tarafından hazırlanan “İkinci Dünya Savaşı’ nın Türk Şiirine Yansımaları” adlı bu çalışma 08.03.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

(Başkan)

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

(Danışman)

Doç. Dr. Servet TİKEN

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../...

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Erzurum Teknik Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Teziminsüreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma başvurusunda bulunmadığım takdirde tezimin tamamının her yerden erişime açılmasında sakınca yoktur.

Muhammed Emin KAPTAN

ÖN SÖZ

İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Şiirine Yansımaları konulu çalışmamız 1939 ile 1950 arası dönemi ele alır. Dönemde ortaya çıkan siyasi hadiselerin en önemlisi İkinci Dünya Savaşı olduğundan çalışma, şiir ve savaş eksenini etrafında oluşturulmuştur. Türkler için savaşın ve şiirin ne manaya geldiği tartışılmıştır. Çalışmamızda tartışma sonucu elde edilen bulgular üzerinden Türk şiirinde İkinci Dünya Savaşı her yönüyle işlenmiştir. Savaşın bütün yönleri dönem şairlerinin kitaplaşan şiirleri üzerinden ele alınmıştır. Bu doğrultuda dört ana bölüme ayrılan çalışmamızda birinci bölümü “*Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’nın Etkisi*” oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın siyasi tarihi anlatılmış, savaşın Türkiye’deki tesirleri vurgulanmıştır.

İkinci Bölüm ise “*İkinci Dünya Savaşı ve Türk Şiiri*” başlığını taşır. Kendi içinde üç ana başlığa ayrılan bölümde savaş boyunca Türk şiirinde mevcut olan topluluklardan bahsedilmiştir. *Savaşa Tanıklık Eden Kuşak* içerisinde 40 Kuşağı, Toplumcu-Gerçekçiler ve Garipçiler detaylı olarak ele alınmıştır. “*Savaşın Hatıralarıyla Büyüyen Kuşak*” da ise 1945’te sona eren savaşın tahribatının izleri Türk şiiri üzerinden yorumlanmıştır. *Savaşı Bir Kaygı Olarak Hissedenler* bölümünde ise 1960 sonrası siyasî hadiselerin Türk şiiri üzerindeki etkileri gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ana amaç, İkinci Dünya Savaşı’nı bütün yönleriyle şiirler üzerinden yorumlamak olmuştur. *Savaşı Tarihi ve Bütünsel Olarak Ele Alan Şairler* başlığında Türk şiirinin dört önemli ismi ön plana çıkarılmıştır. Bu isimler Nazım Hikmet, Attila İlhan, Cahit Saffet Irgat ve Fazıl Hüsni Dağlarca’dır. Savaşın bütün yönlerini eserinde detaylı olarak ifade eden bu isimler bilhassa savaş konu eden fasikül kitaplar neşrettikleri için bu bölümde ele alınmıştır. Türkiye savaştan uzak ama bir o kadar “yakın” olan bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın şairleri yaşanan bütün trajedilerin sesi olmuşlardır. Zaman gelmiş savaşta hayatını kaybeden ya da sakat kalan sivillerin, askerlerin acılarının sesi, zaman gelmiş saflığın ve masumlüğün sembolü çocuk çığlıklarının sesi olmuşlardır. Modernleşmeye başlayan dünya beraberinde insan hayatının değersizleşmesini getirmiştir. Bu değersizleşme toplumlarda ahlaki çöküntünün yaşanmasına neden olmuştur. Savaşın öncesinde, savaş esnasında ve sonrasında bu durumu fırsat bilip fayda sağlamaya çalışan gruplar da ortaya çıkmıştır. Bunlar da yine karşılarında hakikat sözcüsü şairleri

bulmuşlardır. Savaşı bir çözüm olarak gören şairlerin yanı sıra her şeye rağmen geleceğe yönelik bir umudun savunucusu olmak isteyen şairler de olmuştur. Buna rağmen savaşın sonunda ortaya çıkan “evrensel insan” yani “dünya vatandaşı” tezini çoğu şair savunmuştur. İkinci Dünya Savaşı karşısında Türk şairler evrensel yahut enternasyonal bir tavır takınmak durumunda kalmışlardır. Sol şairler enternasyonal görüşü, demokratik şairler ise evrensel görüşü benimsemişlerdir.

20. yüzyıl birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bunların başında ise ideolojiler gelmektedir. Emperyalizmin yayılması, faşizmin şiddetlenerek büyümesi ve bunların yanında her şeye rağmen hümanist dünya görüşüne sahip insanların bulunması ideolojik kamplaşmaların oluşmasına neden olur. İkinci Dünya Savaşı bir bakıma bu kamplaşmanın şiddetlenmesinin bir sonucudur. Türk şairleri ise bu durumu anlatan şiirler söylemiş, kendilerini yakın bulduğu ideolojilerin sözcüsü olmuşlardır. Olumsuz gördükleri ideolojileri de eleştirmişlerdir. Bu bölümde ise ideolojik kamplaşmalar üzerinden Türk şiiri ele alınmıştır.

Çalışma esnasında her daim maddi manevi yanımda olan çok kıymetli tez konusunu belirleyen ve fikirleriyle çalışmaya katkılar sağlayan hocam, Doç.Dr. Dilek ÇETİNDAS’a, sonraki süreçte yeni danışmanım olan Prof. Dr. Murat KACIROĞLU’na, fikirleri ve son okumadaki yardımlarıyla şair Vedat EĞİLMEZ hocama çok teşekkür ederim. Çalışmanın mizanpaj aşamasında Mustafa UĞURLU hocama, ihtiyaç duyduğum kaynaklar için kütüphanelerinin kapılarını açan Ümit ÇELİK, Caner SOLAK ve Veli KILIÇASLAN hocalarıma, çalışma sürecinde vermiş olduğu desteklerden ötürü Senanur BUDAK’a minnettarım.

ERZURUM-2019

Muhammed Emin KAPTAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN ETKİSİ

1.1. İkinci Dünya Savaşı’nın Dünyadaki Seyri	11
1.2. İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye Üzerindeki Etkileri	15
1.2.1. Ekonomik ve Sosyal Sorunlar.....	15
1.2.2. İkinci Dünya Savaşı’nın Sanata ve Kültüre Etkisi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRK ŞİİRİ

2.1. İkinci Dünya Savaşına Tanıklık Eden Kuşak (1938-1950).....	21
2.1.1. Garip Hareketi.....	24
2.1.2. 1940 Toplumcu-Gerçekçi Kuşak	27
2.2. İkinci Dünya Savaşı’nın Hatıralarıyla Büyüyen Kuşak	29
2.3. Savaşı Bir Kaygı Olarak Hisseden Kuşak.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ YANSIMALARI

3.1.Savaşı Tarihi-Bütünsel Açıdan Yansıtanlar	37
3.1.1. Nazım Hikmet.....	38

3.1.2. Attila İlhan	54
3.1.3. Cahit Saffet Irgat.....	61
3.1.4. Fazıl Hüsnü Dağlarca.....	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞTAN UZAK COĞRAFYANIN SAVAŞ DİLİ

4.1. Savaşta Hayatını Kaybeden Asker ve Siviller Üzerinden Savaşın Dili	71
4.2. Çocuk Figürü Aracılığıyla Savaşın Dili	75
4.3. İnsan Hayatının Değersizleşmesi	76
4.4. Savaştan Fayda Sağlayanların Eleştirisi.....	79
4.5. Savaştan Geleceğe Yönelik Umut Beklentisi	82
4.6. Savaşı Bir Çözüm Olarak Görmek.....	84
4.7. Savaş Karşısında İdeolojik Kamplaşmanın Eleştirisi	86
4.7.1. Faşizm Eleştirisi.....	86
4.7.2. Emperyalizmle Mücadele	93
4.2.3. Demokrasinin Yeniden İnşa Çabaları	96
4.2.4. Hümanist Yaklaşımlar ve Ortak Mirasın Tahribatı	97
SONUÇ	101
YARARLANILAN KAYNAKLAR	107
ÖZ GEÇMİŞ	113

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRK ŞİİRİNE YANSIMALARI

Muhammed Emin KAPTAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2019, VII+129 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Doç. Dr. Servet TİKEN

Bu çalışma Türk şiirinde İkinci Dünya Savaşı'nın Türk şiirine yansımalarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde şiir ve savaş kavramları üzerinde durulmuştur. Kavramların Türkler için ne ifade ettiği özellikle ön plana çıkarılmış, tarihî olaylar üzerinden Türk edebiyatı şiir türü üzerinden savaş bağlamında değerlendirilmiştir. Türk edebiyatında bir savaş edebiyatı var mıdır sorusuna cevap aranmıştır.

Birinci bölüm ise “*Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’nın Etkileri*” adını taşır. İkinci Dünya Savaşı ön plana çıkarılarak hem savaşın siyasi tarihi hem de Türkiye’deki etkileri anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise temel amaç İkinci Dünya Savaşı ve Türk şiiri ilişkisini doğru saptamaktır. Savaşın yaşandığı dönemde ürünler veren daha doğru bir ifadeyle savaşa tanıklık eden kuşak ile savaşın hatıralarıyla büyüyen iki farklı kuşak karşımıza çıktı. Özellikle 1960 sonrası ise savaş bir kaygı olarak görülmüştür.

Üçüncü bölüm ise bütünüyle şiir incelemesine ayrılmıştır. Savaşın bütün yönlerini eserinde detaylı olarak ifade eden bu isimler bilhassa savaş konu eden fasikül kitaplar neşrettikleri için bu bölümde ele alınmıştır. Savaş tarihi bütünsel açıdan inceleyenler başlığında Türk şiirinin önemli dört ismine yer verilmiştir. Bu isimler; Nazım Hikmet, Attila İlhan, Cahit Saffet Irgat, Fazıl Hüsni Dağlarca’dır. Dördüncü bölüm olan “Savaştan Uzak Coğrafyanın Savaş Dili’nde ise Türkiye’de ve Türk şiirinde İkinci Dünya Savaşı’nın konumlandırılması, anlamlandırılması, öne çıkan temalar bağlamında değerlendirmiştir. 20.yüzyıl birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bunların başında ise ideolojiler gelmektedir. Emperyalizmin yayılması, faşizmin şiddetlenerek büyümesi ve bunların yanında her şeye rağmen hümanist dünya görüşüne sahip insanların bulunması ideolojik kamplaşmaların oluşmasına neden olur. İkinci Dünya Savaşı bir bakıma bu kamplaşmanın şiddetlenmesinin bir sonucudur. Türk şairleri ise bu durumu anlatan şiirler söylemiş, kendilerine yakın buldukları ideolojilerin sözcüsü olmuşlardır. Olumsuz gördükleri ideolojileri de eleştirmişlerdir. Bu bölümde ise ideolojik kamplaşmalar üzerinden Türk şiiri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Türk Şiiri, Şiir ve Savaş

ABSTRACT
POST GRADUATE THESIS
THE SECOND WORLD WAR IN TURKISH POETRY REFLECTIONS

Muhammed Emin KAPTAN

Advisor: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2019, Page: VII+129

Jury: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU
Assoc. Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ
Assoc. Prof. Dr. Servet TİKEN

This study was conducted to reveal the relationship among poetry, and war in Turkish poetry during World War II. Our study consists of four main parts.

In the introduction, the concepts of politics, poetry and war are emphasized. The meaning of the concepts for the Turks was evaluated in terms and war through the Turkish literature poetry type based on the historical events.

The first part is called ” Effects of the Second World War in Turkey. Is there a Turkish war literature Literature section in question sought to answer the World War II and removed to the fore the political history of the war is described as well as their effects in Turkey.

In the second part, the main aim is to determine the relationship between the World War II and Turkish poetry. In the war period we encountered two different generations that witnessed the ugly face of the battle and grow up with memory of that. Especially after 1960, because of the war the worry was felt by them.

The third part has separated to poetry. These names, which describe in detail all aspects of war in his work, have been discussed in this chapter especially because they published fascicle books about war. In the title of those who examine the history of war in a holistic way, four important names of Turkish poetry are given. Nazım Hikmet, Attila İlhan, Cahit Saffet Irgat, Fazıl Hüsnü Dağlarca... The language of geography far of war the Second World War and the War of Turkish poetry in Turkey, evaluated and interpreted in the context of prominent themes. The 20th century brought about many problems. At the beginning Ideologies come out spread of imperialism, the aggravation of fascism, and the beside these humanist world views came out and lead to the formation of ideological polarisation. In a way, the result of World War II the brought about of this ideological polarisation. On the other hand, Turkish poets have told poems about this situation and they have become spokespersons of the ideologies they find close. In this section, the Turkish poetry has been discussed on ideological polarisation.⁷

Key Words: II. World War, Turkish Poetry, Poetry and War

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: eviren
edt.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve Devamı

GİRİŞ

Doğulu milletlerin şiir algısıyla Batılı milletlerin şiir algısı birbirinden farklılık gösterir. Şiiri, İngilizler “poem” (şiir) sözcüğünden mütevellit “poetry”¹ (şiir sanatı) kelimesiyle karşılarken, Fransızlar, İngilizlerin kullandığı sözcüğe benzer “poème” kelimesiyle karşılamışlardır. Latince de ise “poésie”² kelimesinin kullanıldığını görüyoruz. Yine aynı medeniyetin bir başka milleti olan Almanların ise şiir sözcüğünün karşılığı olarak “dichtung”³ kavramını kullandığını görüyoruz. Türk milleti ise anayurtları olarak bilinen Orta Asya’da daha sonraları Arapçadan alacağı şiir sözcüğünün yerine “Koşug” sözcüğünü kullanmışlardır. Genel anlamda nazım, şiir ve beyit anlamlarını karşılayan bu terimin Kazak, Karakalpak, Hakas, Şor, Altay, Kırgız, Tıva, Saha (Yakut) Türk boylarının halk şiir geleneklerinde “Koşık”, “Koşak” ve “koşok” biçimlerinde varlığını koruduğunu biliyoruz. Yine Divânü Lügâti’t-Türk de “şiir, kaside” anlamları verilen *Koşug* terimi yer almaktadır. Reşit Rahmeti Arat, günümüzde Altay Türkçesinde yaşayan “kojon” kelimesinin destan dışındaki şiir, şarkı ve türküler için kullanılan bir terim olduğunu belirtir. Bunun yanında orta Asya’daki Türk topluluklarında Takşut, Takmak, Ir-yır, Küg, Şlok, Padak, Kavi, Baş, Başık gibi sözcüklerin de yine şiir ve ona yakın manalarda kullanıldığını bilinmektedir.⁴

751 Talas Savaşı sonrası Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi ve bu yeni dinin kutsal kitabının Arapça olması Türkçenin bu dille sıkı ilişki içerisine girmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla “Koşuk” sözcüğünün karşılığı olarak Kuran’da geçen şiir sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. Uzun süre her iki kullanım devam etse de *koşuk* yerini zaman içinde yaygın olarak *şiir* sözcüğüne bırakmıştır. Bu bağlamda şiir sözcüğüyle aynı kökten türeyen “şuur”⁵ sözcüğü bu medeniyet içerisinde hep beraber anılmıştır. Türk medeniyeti şiir sözcüğünü kullandığında “şuur”dan uzak bir sözü algılamamıştır. Türk düşüncesinde şiir denildiğinde şuura dair bir söz ifade etmiş olurken Batı medeniyetinde yakın anlam olarak “yaratma” yani “creative” kavramı ön plana çıkmıştır. Bu önemli bir farktır. Şiir Türklerde hikmet

¹ **English Dictionary**, Publishing, İstanbul, 2015, s.229.

² **Fransızca-Türkçe Sözlük**, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1974, s.543.

³ **Almanca-Türkçe Büyük Lügat**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1974, s.314.

⁴ M. Öcal Oğuz, “Araştırmaların Tarihi” (edt. M. Öcal Oğuz), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.238-239.

⁵ Şuur; bilgi, malumat; şuur bilinç; idrak, algılama; hissetme; his duygu; sezgi haleti ruhiye, tanımının yapıldığını görüyoruz. **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2012, s.487.

anlamında el üstünde tutulurken Batı’da güzel sanatların bir dalı olarak “şiiir” itibar görmüştür.

751 Talas Savaşı sonrası Türkler yeni bir din olarak İslamiyet’i kabul etmeye başlamıştır. Yeni dinin gereğı olarak Türkler bütün hayatlarını inandıkları dinin emir ve yasaklarına göre dizayn etmişlerdir. Orta Asya’dan Anadolu’ya geçişin önemli ismi Hoca Ahmet Yesevî’nin “Divan-ı Hikmet ”indeki şiirlerle yeni dinin kaidelerini öğrenmeye başlamıştır Türkler. Yani Türklerin İslamiyet’i tanımaları şiirle olmuştur. Bu anlamda Türkler şiirle var olmuş, şiirle tarih sahnesine çıkmıştır.

Savaş kavramı ise Türk şiiri için oldukça önemlidir. Bu önem Türklerin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren savaşçı bir millet oluşundan gelir. İslamiyet öncesi Türkler için savaş, var olmak kaygısından başka bir şey değildir. Orta Asya’da henüz kavim dönemindeyken sosyal, ekonomik ve siyasî kaideler tam oturmamış olduğu için savaş algısını varlık kavgası şeklinde ifade etmek yanlış olmayacaktır. İslamiyet öncesi elimize ulaşan destanlara baktığımızda varlık kavgası alanında bu mücadeleyi veren Alp tipine rastlarız. 751 Talas Savaşı ile Müslüman olmaya başlayan Türkler zamanla varlık kavgasına İslam dininin gaza ve cihat anlayışı da ekleyerek savaş algısını oldukça farklı mecralara taşımıştır. Türkler için savaş ilay-i kelimetullahıdır artık. Bu anlayıştan sonra Türkler için savaş zalim üzerine sefer eylemektir. Ne hikmettir ki Türklerin İslam dinini tanınması, kabul etmesi yine bir savaşın sonucunda yaşanmıştır. Bu manada düşünöldüğünde Türk şiiri içinde savaş oldukça önemli kavramlardandır. İslam sonrası oluşın şiirimize baktığımızda hem halk hem de divan şiirinde sevgili tasvir edilirken bile savaş argümanları kullanılmıştır. Sevgilinin kirpiklerinin oka, kaşlarının yaya benzetilmesi Türk şiirinin büyük oranda savaş imgeleriyle dolu olduğunu gösterir. Bir anlamda aşkla savaş daima iç içe olmuştur.

Edebiyat, yapısı itibarıyla sosyal olan bütün konuları içine alır ve onları kendine kaynak olarak kullanır. Tekilde insanı, çoğulda bütün milletleri etkileyen bütün hadiseler de edebiyatta kendini bulur. Bunların başında da hiç şüphesiz insanlığın varlığından beri devam eden savaş mefhumu gelir. Bu bağlamda medeniyetler tarihinin dönüm noktalarını belirleyen savaşlar gerek yaşandıkları dönemlerde gerekse artlarından insanlık adına üzerinde düşünebilecek konuşulacak çok şeyler bırakmıştır. Bu durum insanı etkileyen diğer kavramlar gibi “savaş” kavramı da etrafında bir edebiyat oluşturmuştur. Bütün milletler gibi Türk milleti için de savaş bir gerçeklik olarak kendini kabul ettirmiştir. Eski dünya düzeni içinde hayata varlığını kabul ettirmek için savaşçı bir millet olmak durumundasınızdır.

Aksi takdirde gerek tabiat, gerekse insanlık daima güçsüz olanı ezer ve onu yokluğa sürükler. Bütün bunlar düşünüldüğünde var olmak demek güçlü olmak demektir. Bu bağlamda Türkler de tarih sahnesine çıktığı andan itibaren güçlü olmak adına savaşçı bir millet olmuş, bu yönüyle bütün dünyaya yayılmıştır.

Konusu savaştan alan edebiyat eserleri savaş edebiyatının ana kaynaklarını oluşturur. Türk savaş edebiyatının varlığı edebiyatçılarımız tarafından uzun yıllar tartışılmıştır. Bir kısım yazarlar böyle bir edebiyatın Türklerde olmadığını, diğer bir kısmı Türklerin çok zengin bir savaş edebiyatına sahip oldukları öne sürer. Birinci görüşü savunan ilk makale 5 Ağustos 1917’ de *Yeni Mecmua*⁶’da imzasız olarak yayımlanan “Harp Edebiyatı” başlıklı yazıdır. Yazı genel olarak Avrupa’da mevcut olan savaş edebiyatı zenginliğinin Türklerde olmadığı görüşündedir. Türk askeri, Kafkas hudutlarında, Sina ve Irak çöllerinde, Çanakkale’de iman ve heyecanla savaşırken, onları kahramanlıklarını anlatan şiirler yazılmamıştır. Bunun sebebinin ise aydın zümredeki ilgisizlik olduğu fikrini savunur. Zira o tarih düşünüldüğünde Osmanlı Devleti’ndeki aydın zümrenin halka bakışı dikkate alındığında bu durumun nispi olarak geçerli olduğu düşünülebilir. Yine bu görüşü savunan bir başka yazı da *Donanma* isimli dergide “*Harp Edebiyatı*”⁷ adı altında isimsiz yayımlanmıştır. Dönemin önemli yazarlarından savaş edebiyatıyla yakından ilgilenmeleri istenmiştir. Zira gelişmişliği yukarı seviyede olan milletlerde şair olsun, hikâyeci, romancı olsun adeta savaş edebiyatı için bir ittifak oluşturmuşlardır. Edebiyat her şeyden evvel yüksek bir tebliği ve beyan vasıtasıdır. Onu anlamak için belli bir seviyede olmak gerekir. Oysa savaş edebiyatı halkın malıdır ve daha geniş kitlelere hitap eder.

Savaş edebiyatı konusunu güdeme getiren yazarlardan biri de Süleyman Nazif’tir. *Hadisat* isimli mecmuada bu konu üzerinde birden fazla makale yayımlamıştır. Makalelerinin birinde Batı’daki savaş edebiyatı ile Türk savaş edebiyatını karşılaştırır. Batı edebiyatından örnekler göstermeye çalışır. Özellikle Fransız entelektüelinden örnekler veren Nazif; Paul Derlaud, Edmond Rostand gibi isimlerden bahseder. Bu isimlerin ilham kaynağının yalnızca vatanperverlik olduğunu söyler. 19.yy Fransız irfanını 20.yy’a nakleden şairlerden biri olan Sully Prud’homme’nin, Paris surları önlerinde savunma vazifesi görürken, iki ayağının soğuktan donduğunu belirtir. Yine *Hadisat*’ta yazılan bir başka makalesinde Süleyman Nazif savaşta vefat edenler için yapılan bir törende Fransız

⁶ İmzasız, “Harp Edebiyatı”, *Yeni Mecmua*, s.5, (9 Ağustos 1917.)

⁷ İmzasız, “Harp Edebiyatı”, *Donanma*, S.164-165 (2 Mayıs 1334/1918) s.1837

Cumhurbaşkanının son dört yıl içinde dört yüz elli şair, muharrir ve edibi büyük bir hürmetle yâd eder. Bu olayı gören Nazif, Türk edebiyatında savaşa katılmış ve onun acısını bizzat yaşamış ediplerin olmamasından yakınır. Bu dönemde sipariş üzerine edebiyat yapıldığı gibi, diğer sanatlar da bu durumdan nasibini alır. Bir kısım edipler askere alınmamak için gönüllü ve ücretli şair yazarken, onlardan kat kat üstün olanlar cephedeki yerlerini alırlar.

*“... Biz, bu harp ile yalnız bi-emsâl vilayetlerimizi ve milyonlarca vatandaşımızı kaybetmedik. Biz bu harpte gençliğimizi, edebiyatımızı, ahlâk ve maneviyatımızı da hercümerç ettik”*⁸

Türklerde savaş edebiyatının olmadığı görüşüne dair yazılar Dergâh mecmuası gibi yayın organlarında da yer alır. Bu yazıda da yine ilgisizlikten şikâyet edilse de Batı’dakine benzer bir değerin verilmemesi bu yazıların konusu olur. Özellikle Fransa’da savaş edebiyatıyla savaş tarihi için ayrılmış bir kütüphane ve müze vardır. Bu ilginin diğer Avrupa milletlerinde de olması düşündürücüdür. Bu görüşün bir başka destekçisi de Peyami Safa’dır. *Tasvir*’de yazdığı bir yazıda Türklerin savaş edebiyatları tamtakırdır. Bunun sebebi, yazarların cepheye gitmemelerinden gelir. Yine askeri edebiyatta zayıftır. Çünkü askerler hadiseleri yaşamış olmalarına rağmen yazmamışlardır.⁹

Yukarıda belirtilen Türk edebiyatında savaş edebiyatının yokluğu görüşü doğru olmasa da aydınların yergilerinin da haksız olduğu düşünülemez. Türklerde bir savaş edebiyatı bütün eksikliklerine rağmen mevcuttur. Zira Türklerin savaş ile olan münasebetleri görmezden gelinemez.

Türklerin zengin bir savaş edebiyatına sahip olduğu görüşü ise başta Fuat Köprülü olmak üzere diğer aydınların görüşüdür. Köprülü, Türklerin tarih boyunca eskimiş milletleri yıkıp, onlara yeniden can verdiklerini belirtir. Bunun için savaş gibi büyük bir hadise Türk edebiyatında önemli yer tutar. Türklerin elimizde çok fazla bilginin bulunmadığı İslamiyet Öncesi Türk tarihinde savaş ve edebiyat üzerine çok az kaynağının olduğu aşîkârdır. Onlar da eski zafer destanlarından kalan bazı parçalarla, Türk beylerinin methine yazılmış bazı metinlerdir. Arap ve Fars edebiyatları tesirinde gelişen Türk edebiyatında, savaş edebiyatı mahsulü olarak gösterilebilecek metinlere de az rastlanmaktadır. Bu dönem edebiyatına hâkim olan ruhun tasavvuf olması ve hitap ettiği kesimin yüksek kesimin insanları olması

⁸ İmzasız, “Harp ve Edebiyat” **Hadisat**, s.152 (2 Ramazan 1337/ 1 Haziran 1919).

⁹ Haluk Harun Duman, Salih Koralp Güreşir, “Yeni Türk Edebiyatı’nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyat (1828-1911)”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History Of Turkish or Turkic Volume 4/1-I Winter 2009**, s.31.

dönemin savaş edebiyatını ürünleri daha çok padişahların, vezirlerin ve kumandanların muharebeleri etrafında toplanır. Özellikle Millî edebiyatla beraber savaşçı kahramanlık ruhunu aksettiren millî hece vezni ve sade bir lisanla yazılmış şiirler de vardır. Savaş ve edebiyat konusunda yine İslamiyet'ten önce ve sonra değişiklikler göstermiştir.

Türk tarihinin belgelere dayanmayan en eski dönemi Büyük Hun İmparatorluğu zamanıdır. Dolayısıyla edebi tarihlerde bu dönem “sözlü edebiyat” ya da “destan çağı edebiyatı” olarak adlandırılır. İslam öncesi Türk milletinin bir destan milleti olduğunu yadsınamaz bir gerçektir. Destanlar konusunu tarih ya da tarih öncesi devirlerden milletlerin var oluşunu, başlarından geçen maceraları, yetiştirmiş olduğu kahramanları ve onların tabiat, kâinat ve cemiyet hadiseleri karşısında aldıkları tavırlardan alır. Orijinal ve tam metinleri elimize geçmeyen bu destanlar Çin, İran, Bizans ve Türk kaynaklarından temin edilmiştir. Bunlar arasında en eski halkayı Saka Türkleri tarafından teşekkül etmiş “ Alper Tunga”¹⁰ ve “Şu” ¹¹destanları alır. Orta Asya’da yaşayan en eski Türk kavimlerini bir araya getiren Hunların, Çinlilerin ve Avrupalılarla yaptıkları savaşlar Oğuz Kağan ve Attila Destanlarında konu edilmiştir. Oğuz Kağan destanının İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olarak iki versiyonu da mevcuttur. Elimizde metin olarak belirgin bir şekilde olan Oğuz Kağan destanı, Oğuz’un doğumu, büyümesi, evlenişi ve hakanlığı anlatılmaktadır. Oğuz Kağan destanda ordularının başında onları daima zaferden zafere koşturan bir kahramandır. Destanda insan hayatını aşk değil savaş şekillendirir. Oğuz, İslamiyet’ten sonra “Alperen “İlgine dönüşecek olan Alp¹² tipinin en belirgin temsilcisidir. Bu destanda savaşlar ayrıntılı olarak anlatılmaz. Hadiselerin oluşu ve sonuçları kısa cümlelerle bildirir. Kazanılan savaşlardan sonra toy yapılması, alınan yerin tertip ve düzeni, karşı koyan şehirlerin yağmalanması, savaşta yararlılık gösterenlerin ödüllendirilmesi gibi adetlerin anlatılması Türk insanının tarih boyunca taşıdığı özellikleri açık bir şekilde göstermesi önemlidir. Attila destanı ise Avrupa’ya yapılan akınlar etrafında oluşmuştur. Attila; Rusya, Polonya, Almanya, Macaristan ve Balkanları almış, Fransa içlerine kadar yürümüştür. En sonunda Romalılar tarafından durdurulmuştur. İslamiyet öncesi başka bir Türk devleti ise Göktürk Devleti’dir. Büyük Hun Devleti’ne göre daha fazla kaynağın bulunduğu bu devletin destanları ise

Alper Tunga, Türklerin “Buku” veya “Buka Han”, Farsların “Efrasiyab” diye adlandırdıkları bir kahramanın adıdır. Bu destanda İran-Turan savaşları adlandırılır.

¹¹ Şu destanı ise Makedonyalı Büyük İskender’le savaşan Türk hükümdarlarının yaptıkları anlatılır.

¹² Alp, eski ve yeni birçok Türk lehçelerinde, kahraman, cesur, yiğit, zorlu manalarına gelen bir kelimedir. Şahıs ismi olarak kullanıldığı gibi, bir sıfat, bir unvan ve kabile adı olarak da kullanılır. M.Fuat Köprülü, “Alp”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı(MEB), C.1 İstanbul, 1950 s.379-384.

Bozkurt ve Ergenekon¹³ destanlarıdır. Türklerin bir başka boyu olan Uyguların ise ünlü destanı Göç Destanı'dır. Bu destan da aynı şekilde Çinlilerle mücadele eden Uygur Türlerini konu almıştır.

Türk edebiyatının ilk yazılı örneklerinin verildiği Göktürk Dönemi Türk edebiyatında savaş ve edebiyat bağlamında önemlidir. İlk yazılı kaynaklarımız Yenisey ve Orhun Yazıtları muhtevaları bakımından önemlidir. Çeşitli konulara ait bu taşlarda savaşa doymayan bir akıncının geride kalanlara yaptığı tavsiyeler yer alır. Türklerin Çinlilerle yaptığı mücadeleyi konu eden Göktürk Kitabeleri, savaş kavramını karşılığında “süngüş” kelimesini kullanır. Bu abidelerde adı geçen şahıslar destanlardaki gibi hayali değil gerçek kişilerdir. Onlar için savaş her yerde her zaman yapılabilecek tabii bir iştir. Türklerin İslamiyet öncesindeki savaş kavramıyla olan münasebetlerini göstermesi bakımından destanlar ve kitabeler bizim için önemlidir. Burada güçlü olmak hayatını devam ettirmek isteyen gücüyle bütün kâinata hâkim olma anlayışı içinde yaşayan bir millet İslam'ın tesiriyle de bu anlayışına yeni kavramlar ekleyerek dönüştürüp, zenginleştirecektir.

Türklerin savaşla olan münasebetleri İslamiyet'i kabul ettikten sonra değişik bir karaktere bürünerek devam eder. Talas Savaşı sonrası İslam dinini tanımaya başlayan Türkler ilk olarak Karahanlı döneminde büyük kitleler halinde Müslüman olmuşlardır. Değişen din ile birlikte Türklerin gerek sosyal, gerekse kültürel hayatlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Savaşlar İslam'la beraber Alperenler artık İslam için Allah için yapılan mücadeleler bir diğer deyişle cihad halini alır. Bilindiği gibi cihadın asıl amacı İlâ-yı Kelimatullah'ı yayma ve Allah'ın emirlerini yeryüzünde hâkim unsur haline getirme esaslarına dayanır. Bu bağlamda savaşçı Alp tipi, yerini Gazi tipine bırakır. Gazi tipinin fiili faaliyet sahası ise küffar diyarıdır. Fetihler asırlar boyu sürdüğü için, bu tip canlılığını uzun müddet devam ettirir.

İslam'la beraber esas kaynak olarak Kuran ve Sünneti kabul eden Türkler coğrafi olarak kendilerine yakın olan Fars kültüründen aldığı unsurlarla zengin bir kültürün sahibi olmuşlardır. Özellikle 10.yüzyıldan itibaren Türk dili ve düşüncesinde meydana gelen değişiklikler sonucu yeni bir edebiyat doğar. Bu yeni edebiyat kendi içinde ikiye ayrılır. Medresede yaşayıp saray çevresinde yaşayan aydınların oluşturduğu yüksek zümre- zaman

Her iki destan da Çinlilerle savaşan ve yok olma tehlikesi gösteren Türk kavimlerinin çektikleri sıkıntılar anlatılır.

sonra divan edebiyatı- bunun yanında da bu zümrenin dilinden ve yaşantısından uzak halk ve tekke edebiyatı ortaya çıkar.

Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden önce Anadolu dışında oluşan Türk edebiyatında yüksek zümreye dâhil edilebilecek isimler; Yusuf Has Hacıp (1017-1077), Kaşgarlı Mahmut (11.yy), Zemaşşeri'yi (1075-1144) kabul edebiliriz. Özellikle Yusuf Has Hacıp'ın yazdığı *Kutadgu Bilig*, ferdin topluluk halinde daha mesut yaşamasını ve devletin düzenli idare edilmesini anlatan bir eserdir. Bu eserde kumandanlar ve ordu idaresiyle ilgili bilgiler vermesi Türk edebiyatında savaş edebiyatı açısından önemlidir. Döneme halk edebiyatı açısından baktığımızda ise İslam öncesi var olan destanların gelişimini devam ettirerek İslami karakterle dönüşmüştür. Bu edebiyat İslam öncesi sözlü edebiyatın bir devamı şeklindedir. Dil yönünden sade, şekil ve vezin yönünden millî bir nitelik taşıyan eserler, önceleri sözlü halde ortaya çıkmışlardır. Bunlar arasında Saltuk Buğra Han Destanı, Manas Destanı görünmektedir.

İlk Müslüman Türk devletini kuran Karahanlı hükümdarı etrafında oluşan Satuk Buğra Han destanı hükümdarın Müslüman oluşunu ve din-i mübin İslam'ı yaymak adına yapmış olduğu savaşları anlatır. İslam öncesi Türk destanlarında yer alan at, av gibi unsurlar bu destanın içerisinde de yer alır. Manas destanı ise başka bir Türk boyu olan Kırgızlara aittir. Destan XI ve XII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Destana göre Manas, savaşta kimseye yenilmeyen bir kahraman olup hemen hemen bütün milletlere savaş açmış, Çin ve İran'ı mağlup etmiştir.

Türkler 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu kendilerine yurt edinmeye başlar. Özellikle Selçuklular Anadolu'nun Türkleşmesi için büyük faaliyetler gösterir. Ardından kurulan beylikler bu anlayışı devam ettirir. Tanzimat Dönemi'ne kadar olan süreçte edebiyatımızda esas kabul edilen şiir bu dönemde de etkisini devam ettirmektedir. Yeni kabul edilen dinin yayılması, onun gereklerini hem öğrenme hem de yerine getirmek açısından şiir önemli bir görev üstlenmiştir. Bu amaçla Anadolu'da yapılan savaşları anlatan eserler önemlidir. Türk Halk Edebiyatı'na efsanevi yönden etki bırakan Hz. Ali ve Hz. Hamza'nın gazaları işlenmiştir. Bu dönem için ilk akla gelen Seyyid Battal Gazi ve onun anlatıldığı *Battalname*'dir Malatya yöresinde yazıldığı düşünülen eser zaman sonra şairler tarafından manzum hale getirilmiştir. Anadolu'yu yurt haline getirme amaçlı yapılan seferlerde ise gaza ruhuna fetih bilincinin de eklediği görülmektedir. Özellikle *Danışmendname* ve *Saltukname* bu manada önemli eserlerdir. Yine o döneminde yaşamış

büyük mutasavvıf Mevlana Celalettin Rumi'nin *Divan-ı Kebir* adlı eserinde gaziliği anlatması önemlidir.

XIII. yy'da Anadolu'da İslam öncesi var olan Alp tipinin İslam'la beraber “eren” vasfını da aldığı görülmektedir. “Ya gazi, ya şehit!” düşüncesiyle savaşıyan Türk alperenleri bu fikrin edebiyatını da vücuda getirmiştir. Gazavatnameler, fetihnameler, Selimnameler, Süleymannameler gibi klasik Türk edebiyatında birer tür olmayı başarmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kurulma dönemi, yükselme dönemlerinde özellikle bu türlerin edebiyatımızda geniş yer kapladığı görülmektedir. Ta ki resmi tarihimizde dağılma dönemi olarak adlandırılan yere kadar. 1699 yılında yapılan ve ilk ciddi toprak kaybımızın yaşandığı Karlofça Antlaşmasıyla beraber artık Batı kültürü karşısında geri kaldığımız tescillenmiş olur. Devam eden süreçte geri kalmışlık her alanda kendini hissettirir. Osmanlı Devleti bu geri kalmışlıktan kurtulmak adına çeşitli hamleler yapar. Bunlardan en ciddi olanı Türk kültürünü yapısını derinden etkileyecek olan 1839 Tanzimat Fermanı'dır. Bu fermanla artık Türk kültürü Batı medeniyeti tesiri altına girmiştir. Türk kültür hayatının Avrupalı bir şekle büründüğü bu devrede edebiyat, şekil ve içerik yönünden çok köklü değişikliklere uğrar. Kısmen de olsa Avrupa'yı yakından tanıma fırsatı bulan Türk aydını Batı'da görmüş olduklarını ülkelerine taşıma yoluna giderek bir nevi “güncellemeye” çalışır. Bunu gerçekleştirmek adına da devrin en yetkin iletişim aracı olan gazete türünü getirir. Gazete ve diğer edebi türler üzerinden fikirlerini yaymaya çalışır. 1860'ta Agâh Efendi ve Şinasi'nin beraber çıkardığı “*Tercümân-ı Ahvâl*” gazetesiyle Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı başlamış olur. Bu yıllardan itibaren yenileşme hareketlerinin kaynağını Batı olarak görmek tabii bir durum haline gelmiştir.¹⁴ Eski edebî türlerin farklılaşması ve yenilerinin ortaya çıkması 1860'tan ilk devre olarak 1878'e kadar devam eder. Yirmi yıla yakın sürede edebiyat roman-hikâye, tiyatro, tenkit (makale) türlerinde oldukça süratli bir değişim yaşanır. Dolayısıyla bu eserler savaş konusunu yeni eklenen türlerde de kullanır. Edebiyatımızda Şinasi ile beraber ilklerin adamı olan Namık Kemal gerek şiirde gerek diğer türlerde Kırım Savaşı'nı konu etmiştir. *Hilal-i Osmani*, *Bir Muhacir Kızın İstimdadı*, *Vaveyla* ve *Vatan Mersiyesi* gibi şiirlerinde 93 harbini işleyen Namık Kemal ilk tarihi romanımız olma özelliğini taşıyan *Cezmi* de ise Osmanlı ile İran arasında geçen mücadeleyi/savaşı konu etmiştir. Tanzimat Dönemi'nin en verimli tiyatro yazarı Namık Kemal yine bu türden eserlerinin konusunu dönemde verilen savaşlardan almıştır. *Vatan*

¹⁴ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s.53.

Yahut Silistre konusunu Kırım Savaşı'ndan alır. Silistre kalesinin kurtarılması için gönderilen kahramanın mücadelesini anlatır. Kırım Harbi'ni işleyen bir başka eserde yine Namık Kemal'e ait olan *Akif Bey* adlı tiyatro eserdir. Eserde Kırım Harbi'ne katılan bir denizcinin geride bıraktığı karısı Dilruba'nın başka erkeklerle olan ilişkisi işlenmiştir. Namık Kemal aşk dramları da dâhil olmak üzere bütün eserlerinde vatanperverlik, fedakârlık, ahlak gibi büyük beşeri değerlerin aşk duygusuyla çatışması ve üstünlüğünü ele almıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti uzun süren savaşlar geçirir. Özellikle Osmanlı-Rus savaşları bir hayli yıpratıcı geçer. 1828 Osmanlı Rus Savaşı, 1853 Kırım Savaşı, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878, ardından Balkan Savaşları, Trablusgarp, Birinci Dünya Savaşı... Akabinde kurulan yeni devlet de İstiklal Harbi'ni verir. Edebiyat da bu hengâmeden nasibini alır.

İmparatorluk yapısından ulus devlet anlayışına geçişin bir hadisesi de Meşrutiyetlerin ilan edilmesidir. Azınlıklara yeni hakların verilmesi, azınlıkların zaman içinde güçlenmesi dünyadaki milliyetçilik kavramının bütün çok uluslu devletlere yansımalarının bir sonucu olarak Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı ya da bir başka ifadeyle Millî Edebiyat, 1911 senesinde Selanik'te Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem tarafından çıkarılan Genç Kalemler dergisiyle başlamıştır. Özellikle Genç Kalemlerin Türkçülük ve Turancılık davası gütmesi beraberinde ortaya koydukları sanat eserlerinin de bu bağlamda oluşmasına sebep olmuştur. "*Mehmet Emin'in 'Anadolu 'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken', 'Tırhala Kalesi'ne Bayrak Dikerken,' 'Yunan Sınırını Geçerken,' 'Şehit- yahud- Osman 'ın Yüreği,' 'Yetim Çocuk-yahud-Ahmet'in Kaygusu,' Recaizade Mahmut Ekrem'in 'Asker-i Osmaniyan', 'Şehit Ezel', 'Kırmızı Merkublar', 'Abdülhak Hâmid'in Ordu-yu Hümayunda Bir Şair', Mehmet Celal'in 'Çatalca' ve 'Golos Muzafferiyeti' gibi şiirler ardı ardına neşredilir. Mehmet Emin gibi bazı şairler de savaşla ilgili şiirleri kitap haline getirmişlerdir.*"¹⁵

1912 yılında başlayan Balkan Savaşı da Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemiştir. Özellikle Fransız İhtilali'nden sonra başlayan milliyetçilik akımı tam manasıyla kendini hissettirmiştir. O döneme kadar Osmanlı hükümdarlığı altında yaşana Balkan milletleri bağımsızlıklarını istemeye başlamış, bugünkü Balkan coğrafyasını belirleyen devletlerin

¹⁵ Hacer Gülşen, "Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız", **İlmi Araştırmalar**, Sayı 25, 2008, s.95-96.

ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bir anlamda bu savaş Osmanlı Devleti'nin Avrupa coğrafyasında son hamlesiydi. Yine başta Mehmet Akif olmak üzere bu dönemin sanatçıları bu hadiseye duyarsız kalmamış eserinde yer vermişlerdir. *Fatih Kürsüsü* adlı şiirinde Balkan Savaşını işler, orda yaşanan felaketi dile getirir. Nesir türünde ise Türk olay hikâyesinin önemli ismi Ömer Seyfettin yer alır. Bizzat Balkan Savaşlarına katılır ve esir düşer. *Nakarat*, *Tuhaf Bir Zulüm* gibi hikâyelerinde savaşta yaşanan hüsrânın tercümanı olur.

O zamana kadar dünyada eşi benzeri görülmemiş bir savaş olan Birinci Dünya Savaşı sadece Osmanlı-Türk milletini değil, bütün dünya milletlerini de etkilemiştir. Türk savaş edebiyatı, Birinci Dünya Savaşı ve onun getirdiği cephelerden yaşanan olayların etkisi altına girer. Özellikle Çanakkale Cephesinde yaşananlar bu anlamda önemlidir. Türk milletinin İstiklal mücadelesinin kıvılcımları atan bu cephe, Türk milletinin kazandığı cephe olma özelliğine sahiptir. Yine İstiklal şairi Mehmet Akif'in Çanakkale Savaşını anlattığı şiir nesilden nesile aktarılmıştır. Nesirde ise Milli Mücadele Dönemi'nin önemli isimleri bu savaş konu etmiştir. Örneğin Ömer Seyfettin *Müjde*, *Çanakkale'den Sonra*, *Kaç Yerinden*, *Bir Çocuk Aleko* Halide Edip ise *Işığın Rüyası* adlı hikâyesinden başlayarak çeşitli romanlarında işlemişlerdir.

1914-1918 yılları arası yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti nihayete erer ve Milli Mücadele Dönemi olarak adlandırılan dönem başlar. Kıt kanaat imkânlarla yapılan vatan mücadelesi yine dönemin şair ve yazarlarını etkiler. Her problemlili dönemlerinde şiirle bir çıkış yolu bulan Türk milleti 1921 senesine geldiğinde ise ülkenin içinde bulunduğu durumu ancak şiirin imkânlarıyla aşabilirdi. Bunu başaran ise Mehmet Akif oldu ve İstiklal Marşı Türk milletinin milli mutabakat metni olma özelliğini sağlar. Nesirde ise Halide Edip, *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahbeye*; Yakup Kadri *Yaban*, *Ankara*; Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*; Samim Kocagöz, *Kalpakkılar*; Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*, *Esir Şehrin İnsanları*, gibi eserlerde Milli Mücadele Dönemi'nde yaşanan hadiseleri ele almışlardır. Biz ise bu çalışmamızda Türk şiirinde savaş kavramını İkinci Dünya Savaşı'nın tesiriyle değerlendirmeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN ETKİSİ

1.1. İkinci Dünya Savaşı’nın Dünyadaki Seyri

20. yüzyılın ilk yarısı dünyanın o döneme kadar görmediği, iki insan eliyle yapılan felaketi yaşamıştır. İlki 1914 senesinden başlayıp 1918 senesine kadar devam eden Birinci Dünya Savaşıdır. İkincisi ise 1939-1945 yılları arası yaşanan İkinci Dünya Savaşıdır. Her ne kadar iki savaşın adı da “dünya” savaşı olsa da birincisi tam bir Avrupa savaşıdır; ikincisi ise yeryüzünün globalleşme süreci içinde, dünyanın tüm köşelerine yayılmıştır.¹

Birinci Dünya Savaşı galipleri savaş sonunda barışı sağlamak ve kendi çıkarlarını gözetmek amacıyla yenilen devletlerle çok ağır şartlar içeren barış anlaşmaları imzalamışlardır. Savaş sonunda imparatorlukların yıkılması Avrupa’da güçler dengesini de değiştirmiştir. Her ne kadar barış anlaşmalarıyla silahsızlanma amaçlanmışsa da Birinci Dünya Savaşının sonuçları yakın zamanda yeni bir savaşında habercisi olmuştur. Devletler kendi içlerinde gruplara ayrılmışlardı. İttifak İtilaf adlandırmalarının yerini artık Müttefik (Fransa-İngiltere-ABD-SSCB) ve Mihver (Almanya-İtalya-Japonya) devletler alacaklardır.

İki savaş arası geçen dönemde 1920’de yaşanan ekonomik canlılık havası büyük devletlerin içinde bulunduğu sıkıntıların gün yüzüne çıkmamasına sebep olmuştur. Almanya’nın Versailles’le konu kanadı kırılmış, toprak kayıpların uğramış, silahsızlandırılmış, ödemeyeceği kadar tamirat borcu yüklenmiş ve Avrupalı devletlerarasına dahi alınmamıştı.

1917 Bolşevik Devrimi, 16. yüzyıldaki Avrupa’nın yeniden şekillenmesi ve 18. yüzyıldaki Fransız devriminden dünyayı çok daha köklü bir biçimde bölmüştür. Marksist fikriyata sahip Sovyetler Birliği kapitalist dünyayı tehdit eder görünüyordu. Bunun karşısında kapitalist dünya Sovyetleri boykot ederek yıkmaya çalışarak karşılık vermiştir. 1930’lara gelindiğinde kapital devletlerin bu Bolşevizm karşıtlığı farklı bölünmeyle karşılaştı. Faşizm ve Demokrasi. İtalya’da Benito Mussolini Faşizmi kurmuştur. İtalya’nın Bolşevizm tehdidinden kurtulacağı düşünülmüştü. Ancak böyle olmamış, Faşizm

¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih I**, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s.111.

Almanya’da çok daha değişik boyutlarda bir tehdit olarak görölmüştür. Nazi barbarlığı, siyasi parti ve sendikaların kapatılması, özgürlüklerin yok edilmesi ve Yahudilere karşı acımasız kampanyalarla Avrupa medeniyetin uzun geçmişini ve köklü ilkeleri reddetmekteydi.

Bir yıkımın ve acımasızlığın hikâyesi olan II. Dünya Savaşı liderleri açısından da belli özelliklere sahiptir. Ve belki de savaşın bu denli acımasız ve yıkıcı geçmesi liderlerin her iki dünya savaşını da yaşamış olmasındandır. *“Hitler ve Mussolini cephe askerleriydi. Churchill ile Roosevelt I. Dünya Savaşında yetkili görevdelerdi. Stalin iç savaşta yüksek komuta içerisinde yer alıyordu. Öte yandan bu dört liderin mizaç yapıları da farklıydı. Hitler en devrimci olanıydı, Churchill en gelenekçi olanıydı, Stalin, en tek yanlı olanıydı, Roosvelt ise en anlaşılmaz olanıydı.”*²

1929’da yaşanan Dünya Ekonomik Krizi tüm dünyayı kasıp kavurmuştur. 1931’de Japonya’nın Mançurya’ya saldırması buhranlar dönemini başlatır. 1929 da başlayan 1931 de kaynamaya başlayan, nihayetinde 1 Eylül 1939’da Almanya’nın Polonya’ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başlar. I. Dünya Savaşının acı tecrübelerini unutmayan Alman halkı özellikle de askerler savaştan korkmaktaydılar. Ancak Hitler Çekoslovakya’ya Sudet bölgesini iade etmesi için baskı yapmış ve askerlerine Fransa ve İngiltere’nin Çekoslovakya için çarpışmayacaklarına dair güvence vermiştir. Almanya özellikle tarım yönünden kendisine yeterli değildir. Bunu dışarıdan almak ise Almanya için bir hayli masraflıdır. Diğer ülkelerin gümrük uygulaması ve Hitler’in sıkı para politikası Almanya’nın dünya ticareti ve sanayiden daha fazla pay almasını engellemektedir. Bu yüzden Hitler nüfus yoğunluğu az, tarıma elverişli toprakların bulunduğu Doğu Avrupa’dan toprak almak istiyordu. Bu çerçevede hemen hazırlıklara başlandı ve yeryüzünün o güne kadar ki gördüğü en kanlı savaş başlamış oldu.³

İngiltere ve Fransa verdikleri garantiye rağmen Polonya’nın yardımına gidememişlerdi. Sadece Almanya Polonya’ya saldırılamış aynı zamanda Sovyet Rusya da Polonya’yı işgale başlamıştır. İki ordu Varşova’da karşılaşınca tarihte Rus-Alman Saldırmazlık Paktı olarak geçecek bu anlaşmayı imzalarlar. Polonya’nın iki devlet arasında paylaşılması ile Almaya, İngiltere ve Fransa’ya barış teklifinde bulunmuş ancak bu teklif reddedilmiştir. 28 Eylül 1939’da Sovyet Rusya önce Estonya’dan sonra da Litvanya ve

² Sander, *Siyasi Tarih I*, s.117.

³ Fahir Armağanoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984, s.353.

Letonya'dan hava ve deniz üsleri elde etmiş, Baltık Denizi'nin doğu kıyılarını etkisi altına almıştır. Bir yandan da Sovyetler Finlandiya ile görüşmeler sürdürür. Ancak görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasıyla 30 Kasım 1939'da Sovyetler Finlandiya'ya savaş açmıştır. Ancak dünya kamuoyu bunu hoş karşılamamış Sovyet Rusya, I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyetinden çıkarılmış, ABD Finlandiya'ya yardıma gitmiştir. Ancak ABD'nin yardımı da Finlandiya'ya yetmeyecek 12 Mart 1940'ta Sovyet Rusya ile Finlandiya arasında barış anlaşması imzalanacaktır. Bu anlaşmayla Finlandiya bağımsızlığını koruyacak fakat Rusya önemli ölçüde toprak ve üs almıştır. Bu arada Almanlar Yıldırım Hareketleriyle Norveç'e saldırmış ve Haziran 1940'ta Norveç teslim olmuştur. 10 Mayıs 1940'ta ise Almanya, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda ve Yunanistan'ı işgale başlamıştır. Aynı dönemde İtalya'da Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etmiştir. Almanların bu denli büyük ilerleyişi karşısında Fransızlar Maginot Hattını yaptılar. Altıncı ayın sonunda Almanlar Fransa'yı da işgal etmiştir. Hitler, işgal ettiği Fransız topraklarında kendine yakın Vichy hükümetini kurdurdu. Almanya Fransa'nın ardından gözünü İngiltere'ye çevirir.

İngiltere'ye yaptığı barış çağrılarına cevap alamayan Hitler, 13 Ağustos 1940'tan itibaren Alman uçakları Kartal Hücumuyla İngiltere'yi bombalar. İtalya'nın Akdeniz'deki kuvvetli donanması sebebiyle Malta ile Süveyş arasındaki bağlantı kesilir. İtalya, Libya'dan Mısır'ı almak için harekete geçince İngiltere'nin Cebelitarık-Malta-Süveyş-Aden stratejik yolu tehlikeye girer. Fakat İtalya, Kuzey Afrika'da hezimete uğrayınca 1941 Şubatı'nın sonunda Almaya da Kuzey Afrika savaşlarına katılmaya başlar.⁴

1942 de Almanya ikinci saldırıya geçti. Aynı zamanda güneye doğru yönelen Almanya'nın amacı Kafkaslar üzerinden İran'a geçerek petrol kaynaklarını ele geçirmektir. Batılıların İran yolu ile Sovyet Rusya'ya yardım etmesini engellemek ve Hindistan'a ulaşarak Japonya ile birleşmektir. Almanya Kırım'ı almış ve Maikop petroler bölgesi düşmüştür. Böyle Sovyet Rusya'nın kömür ve elektrik kaynaklarının yarısı ele geçmiştir. Sovyet Rusya Stalingrad'a çekilmiş, Almanlar yenilmiştir. Bu mücadele Almanya'nın kaynaklarının tükenmesinde etkili olmuştur.

Savaşın ilk yıllarında Almanya'ya karşı zayıf bir biçimde başlayan yer altı direnişleri giderek güç kazanmıştır. Almanlar işgal ettikleri bölgede zorla işçi çalıştırmış, bu durum gençlerin yer altı direniş örgütlerine katılmasında etkili olmuştur. Burada Charles De Gaulle'nin vermiş olduğu mücadeleyi hatırlamak gerekir. Almanya ile Fransa arasında

⁴ Liddel Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi I**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.155.

savaşı bitiren anlaşmaya karşı çıkmış, Londra'da Hür Bağımsız Kuvvetlerini kurar. Londra radyosundan Fransızlara seslenerek direnişlerini devam ettirmeleri ister. Fransız mahkemeleri onun için ölüm cezası çıkarsa da 1944'te kurduğu Gölge Hükümeti ile birlikte Paris'e dönerek geçici hükümetin başına geçer. Ve 1958 yılında Fransa cumhurbaşkanı olur.

ABD, Avrupa başlayan savaşa tarafsız kalmıştır. Tarafsız politika izlemesine rağmen Müttefik Devletlere (İngiltere-Fransa-SSCB) askerî yardım yapmaya başlamıştır. ABD'nin savaşa girmesinde 1937'de Japonya'nın Çin'i işgaliyle birlikte başlayan ve devam eden çekişme etkili olmuştur. Bu işgalde ABD Çin'i desteklemiş, yardım etmiştir. Başlangıçta iki devlette savaşa girmemiş olmasına rağmen gerginlik devam etmiştir. Fransa'nın savaş dışı kalması ile İngiltere ile anlaşma imzalayarak bu devletlere yardımda bulunmuş, karşılığında bazı imtiyazlar almıştır. Ancak Japonya'nın Almanya ve İtalya ile ittifak imzalaması genel olarak ABD'yi hedef alması üzerine ABD İngiltere ile temasını kuvvetlendirerek 11 Mart 1941'de *ABD Ödünç Verme ve Kiralama* yasası çıkarmıştır. Bu yasanın çıkmasının ardından Japonya ile görüşmeye başlayan ABD beklediğini elde edememiş Japonya ise bu arada Vichy Hükümeti ile anlaşarak Hindini'de hava ve deniz üslerini elde etmiştir. 14 Ağustos 1941'de İngiltere ve ABD *Atlantik Bildirisini* yayınlamıştır. Bu bildiri I. Dünya Savaşında Wilson ilkelerinin gördüğü işlevi görmeye çalışacaktır. Japonya 7 Aralık 1941'de Hawaii'deki Pearl Harlbou'da bulunan ABD üslerini bombalamıştır. Bu saldırı ile ABD savaşa girmiş, 11 Aralık 1941'de ABD'ye Almanya savaş ilan etmiştir.

1943 yılı savaşın dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrası düzenin esaslarını tespit etmek maksadıyla müttefikler arasındaki temaslar sıklaşmıştır. Bir dizi konferanslar yapıldı. (Casablanca, Vaşington, Quebec, Moskova, Kahire, Tahran Konferansı) Balkanlar'da milliyetçilik hareketlerinin hızlanması Balkanlara komünizmi getirdi. Yunanistan ve Yugoslavya ciddi kamplaşmalara ve çatışmalara sebep oldu.

Müttefikler 6 Haziran 1944'te ikinci bir cepheyi açmak için Fransa'nın Normandiya plajlarına çıkarma yapmaya başladılar. Bu çıkarma savaşın seyrinde çok etkili oldu. Almanların ciddi karşı koymalarına rağmen Normandiya kıyılarında tutuldu ve Alman mukavemeti kırıldı. 25-26 Eylül 1944'te Ren nehrini aşmaya başlayıp Alman topraklarına girerler. 4-15 Şubat 1945 tarihleri arasında Yalta Konferansı yapıldı. Yalta konferansı ile müttefiklerin iş birliği sona erdi. Ve aralarında rekabet başladı.

Almanya'nın işgale başlaması ve müttefiklerin Berlin'e girmesine üzerine 30 Nisan 1945'te Hitler intihar etti. Almanya; İngiltere ve ABD'ye teslim oldu. Avrupa'daki savaş sona erdi.

Almanya'nın savaştan çekilmesi yeni sorunların oluşmasına neden oldu. Çözüm bulmak amaçlı 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Potsdam Konferansı toplandı. Konferansın başladığı gün Amerikalılar New Mexico'da ilk atom bombasını denemiş, olumlu sonuç almışlardır. Amerikan uçakları 6 Ağustos 1945'te Hiroşima, 9 Ağustos 1945'te Nagazaki üzerine atom bombası attılar. Yüzbinlerce insan öldü. Japonya'nın teslim olmasıyla dünyadaki sıcak savaş sona erdi.

1.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye Üzerindeki Etkileri

11 Kasım 1938'de Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü olur. Türk tarihinde 1950 yılına kadar sürecek olan "Milli Şef" dönemi yaşanır. Atatürk döneminde başlayan toplumsal, siyasal, kültürel yeniden biçimlenme İnönü döneminde terk edilmese de kesintilere uğrayarak devam eder. Özellikle demokratik atılımların yavaşlaması, ekonomik sıkıntılar ve ideolojik çatışmalar baş gösterir. Bu kesintinin duraklamanın temel sebebi de 1939-45 yılları arası yaşanan II. Dünya Savaşıdır. Türkiye Cumhuriyeti savaş öncesinde ve sonlarına kadar süren tarafsızlık siyaseti dolayısıyla II. Dünya Savaşına katılmamıştır. Ancak katılmamış olmasına rağmen, katılmış devletler kadar olmasa da büyük sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle her an savaşa girme olasılığına karşılık alınan tedbirler ülkedeki iktisadî hayatı olumsuz etkilemiştir. Bu etkiyi üç başlık altında değerlendirilebilir:

1.2.1. Ekonomik ve Sosyal Sorunlar

Savaş ekonomik alandaki ilk etkisini uluslararası ticarete hissettirdi. Birçok tarafsız ülkeye önceden savaş ülkelerinden ihraç edilen ürünler gelmemeye başladı. Almanya 1941 yılında on iki ada ve Yunanistan'a yerleşince o bölgede var olan geçişleri mayınlaması İstanbul ve İzmir limanlarını dış ticarete fiilen kapattı. Dolayısıyla ithalat ve ihracat durgunlaştı bitme noktasına geldi.⁵ Ticarete oluşan sorun ülkenin sanayisini etkiledi. 1930'larla planlı devletçi sanayileşme sürecinde sanayileşmede hamle yapılmıştır. Savaş yıllarında ise sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu araç ve gereçlerin tedarik edilememesi, yeni üretim birimlerini kurmak mevcutları genişletmek için gerekli olan makinelerin ve

⁵ Murat Metinsoy, **İkinci Dünya Savaşında Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s.48-49.

yedek parçalarının ülkeye girmemesi sanayileşmeyi de duraklattı. Bu yüzden hedeflenen II. Dört Yıllık Plan gerçekleştirilemedi. Bunun yanında ülkenin her an savaşa girebilme mecburiyeti karşısında ülkede önlemler alındı. Millî seferberlik ilan edildi. O dönemde ülkenin ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayandığı için tarımda çalışan genç nüfus askere alınır. Doğrudan tarımda üretim düşmüştür, üretilen ise askerin iâşesine ancak yetmiştir. Ulaşım imkânlarının büyük bir bölümün askeriye ayrılması sorunun ciddiyetinin daha da artmasına yol açar. “*Savaş yıllarının iktisat siyaseti çok zikzaklı bir seyir izledi. Refik Saydam’ın başbakanlığı zamanında savaş ekonomisi uygulanır. Ekmek karneye bağlanır, devlet fiyatları belirledi, buna uyulması için cezai yaptırımlar içeren sıkı bir düzen kurmak üzere Milli Korunma Kanunu çıkarıldı.*”⁶ 18 Ocak 1940’ ta kabul edilen bu kanuna göre hükümet, üretim ihtiyacı karşılayabilecek ölçü ve nitelikte olmasını sağlamak için gerek tesis, gerekse imalatla gereken değişiklikleri yaptırmak amacıyla sanayi kuruluşlarını denetleyebilecek. Ayrıca hükümet mal ve yardımcı malzeme stoku yapabilecek ürünlerin tek elde toplanmasına engel olacaktı. Bu kanuna dayanılarak Fiyat Murakabe Komisyonları, İaşe Müsteşarlığı, Halk Dağıtma Birlikleri, Ticaret Ofisi, Petrol Ofisi ve Et Balık Kurumu kurulmuştur. Alınan bu önlemlere rağmen ekonomi kendini bulamamış 1942’de buğday üretimindeki düşüş nedeniyle ekmek karneye bağlanmıştır.

Savaşın başladığı ilk günlerden itibaren darlıklar nedeniyle karaborsaya düşen temel tüketim maddeleri pahalılaşmaya veya piyasadan kaybolmaya başlar. Devletlerin aldığı önlemler yeterli gelmez hatta alınan önlemler vatandaşta daha ağır tahribata yol açar. Artan vergiler ve fiyat kontrolleri tüccarı ve üreticiyi maliyeti düşürerek kâr etmeye itmekte, bunun için de malın kalitesinden feragat etmeye zorlamaktadır. Hatta Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu’nun 5 Ağustos 1942’de mecliste yaptığı konuşmada yer alan şu cümleler, bu dönemdeki yoksulluğun hangi ölçülere vardığını bildirmesi bakımından önemlidir. “*Türk ırkının başlıca gıdası olan ekmeği çok küçülttük. Bütün bunlara rağmen ekmek darlığını ve sıkıntısını hala bertaraf edemedik*”⁷

Yine savaş döneminde ekonomiyi düzetmek amacıyla çıkarılan kanunlardan biri de Toprak Mahsulleri Kanunu’dur. Savunma giderlerine ayrılan payı artırmak için çıkarılan kanun, toprak ürünlerinin vergiye tabi olmasını istiyordu. Dönemde aşar vergisine benzetilen kanun beklenen başarıyı elde edemeyince 1946’da kaldırılmıştır. İnönü dönemin sonraki

⁶ Sina Akşin, **Kısa 20.Yüzyıl Tarihi**, İis Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s.272.

⁷ Alâattin Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, Hece Yayınları, Ankara, 2010, s.62.

kuşakların zihninde bir imge olarak kalacak olan bir diğer uygulaması da Varlık Vergisi Kanunu'dur. Savaş dönemi zenginlerin elinden oluşan mal varlığını vergilendirilmek üzere çıkan kanun asıl etkisini yine yoksul halk üzerinde göstermiştir. Kanun bir diğer amacı da devlet enflasyona neden olmadan yeni gelir kaynakları oluşturmaktır. Yasaya göre; Varlık Vergisini ödeme süresi bittiğinde, borçlarını ödeyemeyenlerin mallarına el koyulmasına karar verildi. Bu yolla da öngörülen miktar sağlanmazsa yükümlülerin bedenlen çalışmaları istendi. Çalıştırma yeri olarak da Erzurum'un Aşkale istasyonu seçildi.⁸

Savaş döneminde toplumun yaşadığı sorunları değerlendirmek isteyen fırsat düşkünleri de ortaya çıkar. Savaşa katılmamız durumunda vurgun yapıp maddi kar etmeyi amaçlayanlar da vardır. Ancak vicdan rahatsızlığı duymadan boş yere ölecek insanları değil, kendi keselerini düşünerek mal depolamaya başlayan karaborsacı ve vurguncuların sayısı fazladır. Bunlar da yine toplumun yaşadığı sorunlardandır.

Savaş ile sağlık sorunlarının ve hastalıkların artması arasında yakın bir bağlantı vardır. İkinci Dünya Savaşı gibi tarihin kaydettiği en büyük savaşın tarafsız ülkelerinin insanların sağlık koşullarını da olumsuz bir şekilde etkileyemeyeceği düşünülemezdi. Savaşın yarattığı ekonomik koşullar nedeniyle çeşitli sağlık sorunları ve salgın hastalıklar baş gösterdi. Daha önce mevcut olan hastalıklar yaygınlaştı. Savaşın etkilerinin hissedilmeye başlandığı 1941 ve 1942 yılları ölüm nedenleri arasında tifonun ve paratifonun 1940 yılına göre ikiye katlandığı yıllar olur.⁹ Tifüs yaygınlaşır ekonomik sorunların yanına sağlık sorunları da eklenir.

1.2.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Sanata ve Kültüre Etkisi

Ülke savaşın getirdiği olumsuzluklarla mücadele ederken bir yandan da Milli Mücadele sonrası "yeniden biçimlendirme" faaliyetlerine devam ediyordu. Bunlardan en önemlisi de hiç şüphesiz eğitim alanında olanıydı. 1940-1945 yılların en önemli olayı Köy Enstitüleri'nin uygulanmasıdır. İlköğretimi hızlandırmak, köylüyü toprağına bağlamak ve onları kalkındırmak amacıyla kurulan bu enstitüler henüz daha yeni olan cumhuriyetin ve Atatürk devrimlerinin kadroları, Türkiye'nin ilerici öncüleri olacaklardır.¹⁰ Bu kanuna göre enstitülere beş yıllık köy ilkokullarını bitirmiş köy çocukları seçilecektir. Tahsil süresi ise en az beş yıldır. Okulu bitiren öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığının göstereceği yerde yirmi

⁸ Harun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s.435.

⁹ Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşında Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*, s.438.

¹⁰ Akşin, *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi*, s.272.

sene çalışmak mecburiyetindedir. Mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü eğitim ve öğretim işlerini göreceklerdir. Meydana getirecekleri örnek tarla, bağ, bahçe gibi yerlerde köylülere rehberlik edeceklerdir. Bunun yanında basit musiki aletleri çalmayı ve yöresel oyunlar öğreneceklerdir. Enstitülerde öğretmenlik, sağlık memurluğu ve ebelik olmak üzere üç branşta eğitim verilmiştir. 1941-1942 öğretim yılında eğitime başlayan enstitüler son mezunlarını 1951-1952 yılında vermiştir. Cumhuriyet döneminde Marksist estetiğe ve düşünceye bağlı bir köy edebiyatının doğmasına zemin hazırlayan en önemli kültürel hamlelerden birisidir. Bununla beraber eğitimi yaygınlaştırmak halkı bilinçlendirmek amacıyla kurulan Halkevleri, köylerde kurulan Halkodaları da yeni devletin eğitimini oluşturan kurumlardandır.

10 Kasım 1938’de Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünde sonra iktidara gelen İsmet İnönü demokratik yönetimden ise otoriter bir yönetim anlayışı benimser. 26 Aralık 1938’de toplanan CHP Kurultayında alınan kararla İnönü’nün, partinin ‘değişmez genel başkanı’ ve ‘Milli Şef’ ilan edilmesi, otoriter bir yönetime geçişinde ilk belirtisidir. İnönü’nün böyle bir yönetim biçimi benimsemesi dönemdi dünyada ekili olan liderlerinden etkisinden olabilir. Bir yanda Almanya’da Hitler diğer yanda İtalya’da Mussolini, Sovyet Rusya’da Stalin, İspanya’da Franco’nun olması bu anlayışın nedenlerinden olabilir. Ancak İnönü döneminde yaşanan toplumsal ve siyasi baskının en önemli gerekçesi II. Dünya Savaşı’nın doğurduğu “iç ve dış tehdit” korkusudur.¹¹ Savaş başından Almanların kazanacağına olan inanç savaşın gidişatına göre değişmeye başlayınca Müttefik ülkelere şirin görülmeye çalışılmış, savaş karşısındaki bu ikili siyaset içte aydınlara yönelik baskı biçimini de yansıtmıştır. Başta Nazım Hikmet, Rıfat Ilgaz, Hasan İzzettin Dinamo, Cahit Irgat, Samim Kocagöz ve Sabahattin Ali gibi pek çok sosyalist aydın, çeşitli yapıt ve yazı işlerinden dolayı İnönü döneminde kovuşturmaya uğramış ve türlü cezalara çaptırılmıştır. Bu baskı sadece sosyalist aydınlar üzerinde olamamış 1944 yılında da Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan, Hasan Ferit Cansever gibi Türkçü Turancı aydınlar üzerinde de uygulanır ve bu aydınlar Irkçılık-Turancılık davasından tutuklanır. Dönemin basın yayın organları da bu gidişattan nasiplenir. *Vatan, Tan, Tasvir-i Efkâr, Cumhuriyet, Vakıf, Yeni Sabah, Son Posta* gibi gazetelere ek olarak *Küllük, Servet-i Fünun Uyanış, Hamle, Varlık, Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya, Oluş, Gün, Ses* gibi dergilerde eklenir¹².

¹¹Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, s.61.

¹² Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, s.63.

İnönü döneminin kültürel gelişmelerinde birisi de tercüme bürolarının kurulmasıdır. Milli Eğitim Bakanlığının bünyesinden olan bu bürolar Doğu ve Batı edebiyatlarındaki yapıtların Türkçeye çevrilmesiyle görevlendirilmiştir. Çevrilen eserler de *Tercüme* dergisinde yayınlanarak halka ulaştırılmıştır.

İnönü döneminde yaşanan bir başka önemli hadise de Atatürk döneminde pek hissedilmeyen ideolojik ayrışmalardır. II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ideolojik ayrışmalar aydınlar üzerinde yaşanmıştır. Bu ideolojik kamplaşma daha çok Türkçü-Turancı düşünceyle Turancı düşünceyi savunan aydınlar arasında cereyan eder. İnönü II. Dünya Savaşı'nda kaybeden faşizmi gördüğü için otoriter rejimden vazgeçerek çok partili hayata geçişin gerekli olduğunu anladı. Bu doğrultuda ebedi lider ve milli şef söylemlerinde vazgeçti. Türkiye, Milli Mücadele sonrası yapılan millileşme hamleleriyle beraber uygulanan “denge” siyasetinden vazgeçilmeye başlamıştır. İleride yaşanılacak olan 1960 darbesiyle de tamamen batı blokunda yer alacaktır. Yeni kurulan devletin ekonomik kalkınma modeli devletçiliktir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye devletçilikten uzaklaşarak liberal ekonomiye yönelik adımlar atılır. Fransız İhtilali'nden sonra dünyaya yayılan milliyetçilik akımı bir anlamda II. Dünya Savaşından sonra eski etkisini kaybetmiştir. Çünkü II. Dünya Savaşı dil din mezhep ayrımı yapmaksızın bütün insanlığı yıkıp geçmiştir. Bu aynı zamanda dünya da ideolojilerinde tartışılmasına sebep olur. II. Dünya Savaşı'nda faşizm kaybetti “dünya vatandaşlığı” kazandı. Otoriter rejimler tamamen ortadan kalktı, yerine demokratik rejimler kuruldu var olanlar ilerledi. Bu siyasî gelişim toplumu da her yönüyle etkiler ve dönemin sanat anlayışlarında farklılıklara sebep olur.

Savaş döneminde Türkiye’de sürrealizm etkili olmaya başlar. Temsilciliğini ise kendilerine “Garip” diyecek olan Orhan Veli, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat üstlenecektir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası huzur ortamının oluşması, bir taraftan teknolojik imkânların genişlemesi insanın emrine verilir. Bu durum aklıyla madde dünyasında önemli mesafeler kaydeden insan, aynı başarıyı manevi yönünde sağlayamamıştır. Dolayısıyla insan manevi değerlerini yeniden yaşayacağı alanlara dönmek ister. Bir başka ifadeyle manevi boşluk ve buhran içindeki insan yeni arayışlar peşine düşer. Türkçede “Gerçeküstücülük” olarak ifade edilen sürrealizm Fransızca “surreel” (gerçeküstü, gerçek dışı) kelimesinden türemiştir. Büyük ölçüde Sigmund Freud’un tez ve düşünceleri üzerine kurulmuştur. Freud’un id, ego, süperegö kavramları etrafında şekillenen bu akıma göre insan hayatında tayin edici unsur libido dürtüsüdür. Sanat ise nevroz halinin

göstergesidir. Birtakım yasakların batırdığı duygular, ego tarafından sanata dönüştürülmekte, böylece sanatkâr kendini tatmin etmiş olmaktadır. Yani sanat duygu ve ihtirasların sembolüdür.¹³

Bu dönemi etkileyen bir başka akım da Toplumcu-Gerçekçi Edebiyatı'dır. Kaynağını Marksist estetikten alan bu anlayış 1934'teki Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde kararlaştırılan bazı ölçütler bu anlayışın temelini belirlemiştir. Sanatçıdan sosyalist devrime hizmet etmesini istemiş topluma yönelik bir edebiyat olmasını istemiştir. Temelinde ise *“ekonomik koşulları ve toplumdaki sınıf çatışmalarını esas alması”*¹⁴ edebi eseri açıklamada bu esasları kullanır. Türkiye’de tamamen hissedilmesi ise 1930’lu yıllarda başlar. Daha çok sanatçının toplumsal görevleri üzerinde durur. Ancak Marksist estetikle ilgili kuramsal bilgilerinin eksik olması konunun daha çok halkçılık kavramı ekseninde değerlendirilmesine neden olmuştur. Türk yazarı/şairi halka dönük edebiyatı toplumculuk olarak yorumlamıştır.¹⁵ Dönemde etkili olan köy enstitülerinde yetişen nesil, bu anlayıştan etkilenerek Türkiye’de toplumcu-gerçekçi edebi anlayışa mensup “köy edebiyatı” oluşturacaktır.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan bir başka sanat akımı da egzistansiyalizm (varoluşçuluk)’dir. Fransızca “var olma, mevcut olmak” manasına gelen “exister” kelimesinden gelir. “İnsanın önce var olduğunu, daha sonra hareketleri, davranışlarıyla kendini yarattığını ileri süren bir felsefî doktrindir.”¹⁶ II. Dünya Savaşı sonrası Fransız yazar J. P. Sartre tarafından yeni ve özel bir edebiyat akımı olarak tanıtılmıştır. İnsanın varlığını, hürlüğünü tek gerçek olduğu halde onu saran dünyayı bir türlü anlayamamaktan doğan mutsuzlukla bezginlik içinde hayatı tatsız, saçma bulması görüşü üzerinedir. Bir başka ifadeyle varoluşçuluk; “köklerinden kopmuş temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güvenini kaybetmiş, topluma yabancılaşmış, mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren bir felsefedir.”¹⁷

¹³ İsmail Çetişli, **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar, Akçağ Yayınları**, Ankara, 2012, s.148.

¹⁴ Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016 s. 87.

¹⁵ Murat Kacıroğlu, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu-Edebiyat Tartışmaları”, **Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1/2 ,Temmuz 2016 s.27.

¹⁶ Seyit Kemal Karaalioğlu, **Edebiyat Akımları**, İnkılap Aka Yayınları, İstanbul,1971, s.161.

¹⁷ Jean Paul Sartre, **Varoluşçuluk**, (çev. A. Bezirci), Say Yayınları, İstanbul, 1997, s.10

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRK ŞİİRİ

2.1. İkinci Dünya Savaşına Tanıklık Eden Kuşak (1938-1950)

20. yüzyıl başı Türk toplumunun başta siyasi ve ekonomik olmak üzere çeşitli dönüşümler yaşadığı bir dönem olmuştur. İmparatorluktan ulus-devlet anlayışına geçişte çeşitli yenilikler yapılsa da bu geçiş Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. İmparatorluk dağılmış, yerine ulus-devlet anlayışıyla Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Edebiyat tarihlerinde “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” olarak adlandırılan bu dönem edebiyatı yine siyasi bir hamlenin tezahürü sonucu oluşmuştur. Meşrutiyet dönemi edebiyatıyla beraber millîleşmeye başlayan Türk şiiri, imparatorluktan ulus-devlete geçilmesinin ardından daha da millîleşmiştir. Özellikle millîliğin bir sembolü olan hece ölçüsüyle ve arı bir Türkçe ile şiir söyleme, memleket sorunlarına yönelme bu dönemde de devam etmiş ve hece şiirinin Cumhuriyet döneminde başarılı örnekler vermesini sağlamıştır. Bu üç ilke 1920’li ve 1930’lu yıllarda şiirin önemli belirleyicisi olmuştur. Söz konusu ulusalcı tavır Cumhuriyet’in kurulmasından sonra “memleket şiiri” adıyla belirlenen bir kapsama evrilmiştir. Özellikle yeni kurulan Cumhuriyet’in kurucusu ve önderi olan Mustafa Kemal eksenli bir edebiyat anlayışının da hâkim olduğu bir döneme girilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan büyük yıkımın bir sonucu olarak Anadolu’ya yönelme, eldeki tek ana yurdun Anadolu kalması onun değerini bilme noktasında şairlerin dikkatini cezbetmiştir. Yeni bir kavram olan *Anadoluculuk* aydınlar arasında farklı manalarda kendini bulmuştur. 20. yüzyılın başlarında Türkiye’nin yeni sorunlarının ortaya çıkmasına paralel olarak bir çözüm niteliğinde benimsenen bir ideoloji olmuştur. Bir anlamda Tanzimat döneminden başlanarak imparatorluğu eski gücüne kavuşturmak için ortaya çıkan İslamcılık, Osmanlıcılık, Turancılık akımlarına bir tepki olarak doğmuştur. Temelinde ise yeni bir ulusal kimlik arayışı vardır. Bu bağlamda Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Ömer Bedrettin Uşaklı, Zeki Ömer Defne gibi isimlerin “Memleket Edebiyatı”na katkıları küçümsenemez. İkinci Dünya Savaşı bu şairlerin olgunluk dönemlerine rastlar. Memleketçi şiirin önemli isimleri haftalık çıkan mizah dergilerinde kendilerini gösterir. Gerek nesir gerekse şiir türünde yazılan eserlerde çatışmaların oluşturduğu karamsar hava dile getirilir. Faruk Nafiz Çamlıbel savaşı Avrupa’da insanlığın çöküşüyle bağdaştırır. Şiirlerinde faşist ülkelerin ortaya çıkışında Avrupalı devletlerin

hastalıklı fikirlerinin etkili olduğunu söyler. Çamlıbel, Türkiye’yi karanlık tasvirin dışında tutar ve yürütülen örtük propaganda faaliyetlerini anarak ülkenin hiçbir tarafın yanında savaşa dâhil olmayacağını belirtir. Faruk Nafiz, İkinci Dünya Savaşı’nı başlatan Nazi Almanyası’nın yayılmacı politikasını eleştirir, bu politika karşısında Türkiye’nin gereken tavrı takınacağını söyler.

Yusuf Ziya Ortaç ise savaşın tahribatını en fazla eleştirenler arasında yer alır. Özellikle de savaş sırasında zenginlerin mallarını mülklerini toplayarak ülkelerini bırakıp emniyetli bölgelere kaçışlarını eleştirir. 1941’de yazdığı başka bir manzumesinde ise Amerika’nın neden hala savaşa dâhil olmadığını söyleyerek bir an evvel dâhil olmasını ister. Mihver devletleri eleştirir, müttefiklerin dayanacak gücünün kalmadığını anlatır. Benito Mussolini’nin Hitler’e olan eşliğini sert bir dille eleştiren Ortaç, eski defterleri açarak Habeş Kralı’nın ağzından Duçe’yi hicveder. Afrika’dan çekilmek zorunda kalmış hatta ülkesi işgale uğramış Köroğlu’nun üslubuyla İtalyan lideri yerer.

Memleketçi şiirin bir diğer ismi Orhan Seyfi Orhon ise Almanların ilerleyişinin durdurulamamasını karşılarında korkak halkların bulunmasına bağlar, onlarla alay eder. Buna rağmen Hitler’in ordularının ilerleyişinin kısa bir sürede sona ereceğini söyler.

Devrimlerin bütün memlekete tesir etmeye başladığı bir dönem olan 1920’li yılların sonlarından itibaren memleket şiiri hızlı bir şekilde “inkılâp edebiyatına” dönüşmeye başlar. Bu dönem edebiyatının başlıca gayesi inkılâpların halka benimsetilmesi olmuştur. 1923’ten başlayarak Atatürk’ün ölümüne kadar şiddetli, ölümünden sonra ise etkisi azalan bir kanon edebiyatı oluşmuştur. Atatürk’ün ismi etrafında oluşan bu kanon edebiyatına özellikle Behçet Kemal Çağlar ve Kemalettin Kamu gibi isimlerin şiirleri örnek olarak verilebilir.

Dergâh mecmuası 1930’lı yıllarda önemli bir edebi topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Mustafa Nihat Özön’ün yönetiminde, özellikle Ahmet Haşim, Yahya Kemal’in edebi, Mustafa Sekip Tunç’un ise bilimsel önderliğinde çıkan dergi, 1930’lu yıllarda Türk şiirinde ağırlıklı bir yer alacak mistik anlayışı edebiyatımıza yerleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Aynı süreçte yaygın olan romantik memleketçi şiir algısından farklı hareket ederek Türk şiirinde modernleşme hamlelerinin önemli bir basamağını oluşturmuştur. Takındığı bu tavır dolayısıyla yeni bir milliyetçilik anlayışı, yeni bir tarih ve kültür anlayışı ortaya çıkarmıştır.

Dergâh mecmuası yazarları, vatan üzerinde yaşayan topluluklar arasında bir bağ kurmaya çalışarak, tarih ve kültür kavramlarını doğrudan Anadolu’yla ilişkilendirilerek ve

bir yerde örtüştürerek yeni bir milliyetçilik anlayışla ortaya çıkmışlardır. Bu bağlamda Yahya Kemal'in Türk tarihini 1071'den başlatarak Türk'ün şanlı zaferlerini neo-klasik anlayışta dile getirmesi de önemlidir.

Genel kanaate göre Türk modern şiiri yine bu çevrenin şairi Ahmet Haşim tarafından kurulmuştur. Türk edebiyatının poetika yazmış şairlerin başında yer alan Haşim'in şiiri bir yaratma olarak görmesi, Türk şiirinin Batı şiirine yaklaşımını göstermektedir. Öte yandan saf şiir anlayışını savunan Ahmet Haşim'in her şeyin ulusal görev olarak algılandığı bir dönemde aşırı bireysel olması ve güncel sorunlardan hiçbirini şiirine konu etmemesi onu oldukça farklı hatta aykırı yere taşımıştır.

Şiir çalışmalarını 1940-1960 yılları arasında devam ettiren ve edebiyat tarihimize saf şiir anlayışı kavramını kabullendirecek olan bir kuşak, şiiri her türlü ideolojik etkinin dışında tutmuşlardır. Bu kuşak, Asaf Halet Çelebi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dırnas, Behçet Necatigil ve Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi güçlü isimlerden oluşur.¹ 1900'lü yılların başlarında doğan bu şairler İkinci Dünya Savaşı'nın yaşattığı büyük yıkımın içinde olgunluk dönemlerini yaşamışlardır. Yerel ve evrensel düzeyinde eserler vererek insanı arayan Asaf Halet Çelebi, savaş döneminde yazdığı *Fransa İçin Şiir* (1940) adlı şiirinde açıkça görülebilen bir duyarlılıkla savaşın tahrip ettiği dünyayı sesiz sedasız, coşku uyandırmaya heves etmeden kaleme almıştır. İnsanî olanı kendisine has bir üslupla anlatmıştır.²

Otuz Beş Yaş şairi Cahit Sıtkı Tarancı ise ilk dönem (1930-1936) şiirlerinde devrin şairlerinde moda haline gelen kötümserlik duygusunu ana tema olarak işlemiştir. Sonraları özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle sosyal konular, dolaylı yollardan ve daha çok tali tema birimleri olarak şiirlerinde karşımıza çıkar. Savaşın yaşandığı dönemlerde yazdığı şiirlerde barış taraftarı olarak net bir tutum takılan Tarancı, şiirlerinde gerçek olandan uzaklaşıp hayalde bir ümit penceresi aramanın peşine düşer. Kuşağın en münbit yazarı ise Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Ahmet Muhip Dırnas bu temaya şiirlerinde yer vermemiştir.

Dergâh hareketinin yanı sıra 1920'li yıllar yeniliğin öncüsü olarak kabul edebileceğimiz iki büyük şairin birbirlerinden habersizce gerçekleştirdikleri bir girişime

¹ Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı(1839-2000)*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s.277; Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı Cumhuriyet Dönemi Şiir*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1992, C.3 s.141.

tanık olmuştur. İlk şiirlerini heceyle romantik bir tarzda yazan Nazım Hikmet'in 1921'de gittiği Sovyetler Birliği'nde tanıyarak etkisi altında kaldığı fütürizm (gelecekçilik) anlayışıyla vezinsiz şiir örnekleri vermesi ve yine aynı yıl Almanya'da bulunan Ercüment Behzat'ın Dadaist esinli şiirler yazmaya başlaması, Türk şiirinde edebî gelenekten köklü bir biçimde kopuşu da beraberinde getirmiştir. Edebiyatımızda bu kırılmanın ardından iki farklı kuşak çıkmıştır. Bunlar; *Garip Kuşağı* ve *1940 Dönemi Toplumcu-Gerçekçiler*dir.

2.1.1. Garip Hareketi

1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet yeni devletin rejiminden kurum yapısına kadar her şeyini değiştirmiştir. 1453'ten beri devlete başkentlik yapan İstanbul'un yerini artık Ankara almıştır. Bu durum kültürde ve sanatta da kendini hissettirmiş İstanbul ve İzmir'den sonra Ankara ülkenin yeni kültürel merkezlerinden biri olmaya başlamıştır. Çağdaş edebiyatımızda önemli yerleri olan *Varlık*(1933) ve *Ağaç*(1936) dergilerinin yayın hayatına Ankara'da başlamış olmaları bu durumun göstergelerindendir. Çeşitli devlet kurumlarda görev yapan yeni cumhuriyet edipleri ortaya koydukları eserlerini bu dergilerde neşretmeye başlamışlardır.

Bu dergiler genç bir kuşağın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu kuşağın öncüleri Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday'dır. Cumhuriyet Dönemi'nin Yedi Meşale'den sonra ikinci topluluğu olan bu kuşak, dönemlerinde kendilerine yönelik garipçe bakışların tezahürü olarak kendilerine Garip ismini vermişlerdir. Kısa sürede dönemin şiir gündemini belirleyecek bir güce ulaşan bu kuşak, şiire lise yıllarında hece ölçüsüyle yazdıkları şiirlerle başlamışlardır. “İleri şiirin primitif olması gerekliliğine inanan bu şairler kısa bir süre sonra ortaya koydukları yeni şiirle Türk şiirine yepyeni bir tarz kazandırmışlardır. Varlık dergisinin 15 Eylül 1937 tarihli sayısında yayımlanan vezinsiz, kafiyesiz, günlük dile dayalı şiirlerle *Garip* şiirini başlatmışlardır.³

Divan edebiyatının ve halk edebiyatının bütün şekil özelliklerini reddeden Orhan Veli'yi harp edebiyatı sahasında tamamen savaş karşıtı bir yerde konumlandırmamız gerekir. Edebiyatımızda şekil olarak ilk kırılmanın kendisinden önce Tanzimat ve Servetifünun'da aşamalı olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda en belirgin kırılma kendine yakın dönemde Nazım Hikmet'le gerçekleşmiştir. Nazım Hikmet'in yasaklı olmasının avantajını

³ Hakan Sazyek, “Cumhuriyet Dönemi (1923-XXI) Şiir 1920-1950”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (edt. Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 2007, C.4, s.42.

-şairaneliği ve söz sanatlarını da reddetmenin dışında- yoğunluğuna yaşamıştır. Kaldı ki şairaneliğe ve söz sanatlarına olan mesafesini bütün şiirlerinde koruyabildiği de söylenemez. Ayrıca Nazım Hikmet'in enternasyonal insan anlayışından çokça etkilenmesine rağmen onun gibi bu uğurda savaşmak yerine evrensel insan anlayışına sahip ve tamamen Tevfik Fikret gibi savaş karşıtı hümanist bir anlayış ortaya koymuştur. Savaşa bir Türk olarak yani bir millete mensup biri olarak değil bir dünya vatandaşı olarak karşı çıkmıştır. Bu anlamda millilikten uzaktır. Halkın dilini şiire sokmuştur fakat bu dil, içinde yaşamış olduğu halkın değil dünya halklarının dilidir.

Garip kuşağı ayrıca mevcut ya da eski anlayışla çatışarak onunla polemiğe girerek avangart bir özellik kazanmıştır. Çünkü avangart, yeninin eskiyi saf dışı etme sürecine ilişkin yöntemler bütünüdür.⁴

1941 yılına kadar şiirleri dergilerde görülen bu şairlerin *Garip* adında ortak bir şiir kitabı çıkar. "Bu kitap sizi alışılmış şeylerden şüpheye davet edecektir" cümlesi geleneklerin dışında yepyeni bir tutum takındıklarını, yerleşik bütün şiir anlayışlarına meydan okuduklarını gösterir. İddiaları büyük bir tepkiyle karşılanır. Ama büyük tepki onların edebiyat sahasında sağlam bir yer bulmasından başka bir işe yaramaz. "*Yapıyı temelinden değiştirmelidir. Biz senelerden beri zevkimize, irademize, hükmetmiş, onları tayin etmiş, onlara şekil vermiş edebiyatların, o sıkıcı, bunaltıcı tesirinden kurtulmak için, o edebiyatların bize öğretmiş olduğu her şeyi atmak mecburiyetindeyiz.*"⁵

Şiirde tedahülün de yeri yoktur, şiiri şiir, resmi resim olarak kabul etmek gerektiğini söylerler. "Şiiri şiir yapan sadece edasındaki hususiyettir, o da manaya aittir." Şiirin tanımını, biçimini, içeriğini değiştikten sonra muhtevayı da ele alan Orhan Veli ve arkadaşları, şiirin geçmiş dönemlerde burjuvazinin hizmetinde olduğunu söyleyerek yeni şiirin "*Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir.*"⁶ Diyerek sıradan halkın hakkı olduğunu savunmuşlardır.

Garip hareketiyle ilgili yapılan başka bir yorum ise bu hareketin "beklenen ama beklendiği biçimde gelmeyen bir şiir"⁷ olduğu görüşüdür. Garip şiirinin önce memleket

⁴ Sazyek. "Cumhuriyet Dönemi (1923-XXI) Şiir 1920-1950" **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), s.43.

⁵ Orhan Veli Kanık, **Bütün Şiirleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.22.

⁶ Kanık, **Bütün Şiirleri**, s. 22.

⁷ Yalçın Armağan, **İmkânsız Özerklik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 97.

edebiyatı sonrasında ise inkılâp edebiyatının ardından gelmiş olması, “anlaşırlık”, “eskinin karşıtı olmak” gibi nitelikler taşıması, yalnızca bir dönemin iktidarına değil, Türkiye modernleşmesinin yarattığı beklentilere uygun olması bu şiirin beklenen bir şiir olduğunu gösterir. Biçimsel olarak beklenmediği görüşüne karşı ise inkılâp şiirinin taşıdığı “millî” biçimin imkânlarından oluştuğu görüşü rahatlıkla ileri sürülebileceği gibi Orhan Veli biçimde Nazım Hikmet ve Ercüment Behzat Lav’ın açtığı yoldan ilerleyerek edebiyatımızda yaşanan doğal bir sürecin bir parçası olmuştur, görüşü de ileri sürülebilir.

Garip şiirinin bağlantısının en güçlü olduğu akım Sürrealizm (Gerçeküstücülük)’tür. 1924 yılında doğan bu akımın ve onun öncüsü olan Dadaizm’in oluşmasına zemin hazırlayan başlıca etken Birinci Dünya Savaşı’dır. Sonrasında ise Avrupa’da meydana gelen sosyo-psişik ortamdır. Savaşın oluşturduğu maddi yoksulluk devamında insanları manevi bir boşluğa sürüklemiştir. Gelenekten toplum yapısına, bilimden inanca kadar hemen her alanda bir kargaşa hüküm sürmeye başlamıştır. Bu kargaşa ortamı kısa sürede yerini bir hareketliğe bırakmıştır. Teknik aklın eleştirisi beraberinde insanın iç dünyasını, hayal gücünün zenginliğini ön plana çıkarmıştır. Dadaizm ve Sürrealizm (Gerçeküstücülük) bu tepkinin ve arayışın şiirdeki tezahürüdür. Dadaizm içinde bulunan kaosu genellikle sergileyici bir tutumla anlatırken sürrealizm bu ortamdan ancak insanın bilinçaltına yönelerek bir çözüm bulabileceğini söyler.⁸ Bu bağlamda da sürrealistler otomatik yazı⁹, mizah, harikuladeli, düşsel anlatım, çılgınlık gibi yöntemleri kullanarak yeni ve farklı anlatım sergilemiş olurlar.

Garip hareketi, 1941 ile Orhan Veli’nin ölümü yılı olan 1950’ye kadar etkin bir şekilde devam etmiştir. Hareketin en keskin ve kendi içinde net olan ismi Orhan Veli’dir. Oktay Rifat ve Melih Cevdet’te Garipten uzaklaşma eğilimi çok önceleri başlamıştır. Bundan sonra Garip akımı sanatçıların değil onları taklit edenlerin elinde kalarak yozlaşmıştır.

Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi* adlı çalışmasında hareketi dört devreye ayırmıştır. 1937-41 arasını hareketin ilk evresi, 1941-45 arasını hareketin çıkışı ve sonrası, 1945-49 arasını ise durgunluk evresi, 1949-50 arasını ise son evre

⁸ Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006 s. 314. Otomatik yazı uygulaması şöyledir; Bir gerçeküstü yazı ortaya koymak için kalem kağıt getirip düşüncenizin kendi üstüne kapanmasına en elverişli yerde oturun. Elinizden geldiği kadar edilgin ve alıcı bir duruma geçin. Dehanızı yeteneklerinizi ve başkalarının bütün yeteneklerini bir yana koyun. Edebiyatın her şeye erişti yollardan biri olduğunu unutmayın. Önceden bir konu düşünmeksizin duraksamayacak ve yazdıklarınızı okuma eğilimine kapılmayacak gibi hızla yazın. Bkz. Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, s. 316.

olarak adlandırmıştır. Çalışmadan hareketle söyleyecek olursak Garip şiiri İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı sürece ve sonraki bütün hadiselerle tanıklık etmiştir. Hareketin ilk çıkışı ve durgunluk zamanında İkinci Dünya Savaşı bütün gerçekliğiyle tüm dünyayı sarmıştır.

Garip hareketi ilk ürünlerini vermesinden iki yıl sonra 1 Eylül 1939'da Alman orduları Polonya'yı işgale başlar. Bu işgal İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'e kadar sürecektir. Türkiye bu savaşın taraflarından olmasa bile savaşın getirdiği bütün olumsuzluklardan nasibini alır. Bu durum kültürel yapıyı da etkiler. Ülke savaşa girmedeği halde bir kargaşanın içinde kendini bulur. Garipçiler Hitler Almanya'sına ve onun başlattığı savaşa karşılık "savaş karşıtı" bir tepki oluşturur. Ancak bu tepki net ve politik bir nitelikte değildir. Dönemin iç etmenlerden ötürü savaşı ironik bir bakışla, gülümsetmekten öte daha çok düşündürmeyi amaç edinen kara mizah tarzıyla eleştirmişlerdir. Savaş karşısında bireyin elinden bir şey gelmemesi bunları sürrealizmin etkisiyle bilinçaltına yönlendirmiştir. Garipçiler bu bağlamda bilinçaltını şiirlere taşıyarak *bir elinde cımbız bir elinde ayna, umurunda mı dünya* diyerek bu durumu özetlemişlerdir. Orhan Veli'nin *Tereyağı, Gangster, Lakırdılarım, Bizim Gibi, Cımbızlı Şiir, Karanfil* adlı şiirlerinde bunun örneklerini görebiliriz. Oktay Rifat ise *Tayyare, Yaramaz Çocuklar, Şehitlik* adlı şiirlerinde çocukluk merkezli bir anlatımla savaş karşıtlığını ifade etmiştir. Melih Cevdet ise *Zavallı Balıklar, İkinci Harbi Umumi* adlı şiirlerinde ironiyi daha da artırarak savaşın tahribatını anlatmıştır.

2.1.2. 1940 Toplumcu-Gerçekçi Kuşak

Nazım Hikmet cumhuriyet öncesi heceyle yazılmış ilk şiirlerindeki gür sesi, taşkın üslubu ve aşılmadık temaları, hece şiirinin öz ve biçim kalıplarını zorlamıştır. Nazım Hikmet'in 1929 yılında *Jokond ile Si Ya U* ve *835 Satır* adlı şiir kitaplarının akabinde 1930'lu yıllarda art arda yayınladığı şiir kitaplarıyla getirdiği yenilikler, çağdaş Türk şiiri için gerek öz gerek biçim bakımından gerçek bir devrim olmuştur. Bu kitaplarındaki şiirlerle çağdaş şiirimizde "serbest nazım" dönemini açmış, Türk şiirini hiçbir evresinde sahip olmadığı ölçüde ses, biçim, tema öğeleriyle zenginleştirmiştir. Yeniliğin ikinci büyük ismi ise Ercüment Behzat Lav'dır. Batı ülkelerindeki modern şiir biçimlerini yerli temalara uygulayan deneyci, yenilikçi bir şair olarak ifade edilebilir.¹⁰

¹⁰ Ataol Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2013, s.9.

Kaynağını bu iki şairin getirdiği yeniliklerden alan ve Nazım Hikmet şiir kolunun devamı sayılabilecek 1940 kuşağı; Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Saffet Irgat, Orhon Murat Arıburnu, Sabri Soran, M. Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir Meriçboyu, Sabri Soran, Fethi Giray, Enver Gökçe, Ömer Faruk Toprak, Attila İlhan, Arif Damar, Ahmet Arif ve Şükran Kurdakul gibi şairlerden oluşur. 40'lı yıllar aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı kasıp kavurduğu dönemi de kapsar. Türkiye bu savaşa katılmasa da söz konusu süreçte hemen hemen her bakımdan etkilenir. Bu durum edebiyatta da kendini hissettirir. Gerek ekonomik sıkıntılar gerekse siyasi iktidarın yürüttüğü baskıcı politikalar kimi şairlerin eserlerinde örtük bir şekilde eleştirilmiştir. Özgürlük, barış, demokrasi, emperyalizme olan tepki bu şairlerin savaş yıllarında ve sonrasında kaleme aldıkları başlıca temalardan olmuştur.¹¹

1930'lu yılların sonunda yayın hayatına başlayan *Ses/Yeni Ses, Hamle, Yeni Yol, İnsan, Küllük, Yurt ve Dünya* özellikle de *Yeni Edebiyat* gibi ilerici, sosyalist dergiler, bu kuşağın şiirlerinin yer aldığı dergilerdir. Savaş yıllarında devletin iyice belirginleşen Nazi Almanyası politikası, kültür ve sanat alanında olumsuz olarak en çok bu kesim üzerinde etkili olur. Suat Taşer, bir söyleşisinde bu kuşak için şöyle der: *Tek parti döneminin demir yumruğu, faşizmin demir ökçesi altında ezilmek istenen bir 'Acılı Kuşaktır'. 1940 Toplumcu Ozanları. Saldırıya karşı ve özgürlükten yana olmanın ihanet sayıldığı bir kara dönemin dehşet verici tanıklığını dile getirmiştir yazdıklarında...*¹² Mehmet Kemal için ise Kırk Kuşağı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelen yeni ve ilerici düşüncenin temsilcisidir. Bu kuşak eserlerinde savaşın insanlık dışı yönünü, faşizmin sadece Türkiye için değil dünya için nasıl bir sorun olduğunu işlemiştir. Kuşağın önemli şairlerinden Hasan İzzettin Dinamo ise kendilerini anti-faşist toplumcu bir oluşum olarak değerlendirir. Örnek olarak Nazım Hikmet'i seçen bu kuşağın şiirlerinde de onda görülen atak, propagandist ve eleştirici tavrı yerine barış, özgürlük, eşitlik, demokrasi, savaş, aleyhtarlığı gibi temalar aracılığıyla hissettirilen silikleştirilmiş bir pasif isyan sezilir. Buna rağmen iktidarın en asık yüzünün de muhatabı yine bu şairler olmuştur. Sürgün, hapis, dergi kapatma, gözleme gibi...¹³

Marksist söylemin önemli ismi Ahmet Oktay ise toplumcu şiirin Nazım Hikmet'ten başka yetenekli bir şair çıkarmadığını belirtir. *"1940 kuşağının siyasal yanlarının da*

¹¹ Canan Behrmoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde 1940 Kuşağının Yeri**, Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2001, s.15.

¹² Hasan İzzet Dinamo, **İkinci Dünya Savaşından Edebiyat Anıları**, İstanbul, 1984, s.184.

¹³ Sazyek, "Cumhuriyet Dönemi (1923-XXI) Şiir 1920-1950", **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), s.46.

*Nazım'ın çok altında kaldığı, yoksulluk ve özgürlük kavramları çerçevesinde soyut bir söylem kurduğu söylenmelidir... 1940 Kuşağı, toplumcu yazının geçmiştir, ne yazık ki fazla etkinliği olmamıştır. Çünkü böylesi bir etkinliğe ulaşmasını sağlayabilecek düzeyde bir üretim yapamamışlardır.”*¹⁴

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda şiir yazan Kırk Kuşağı şairleri, savaşın dünyadaki yankılarını, faşizan güçlere direnen halkı, onun sefaletini, yanan şehirleri, sakat kalan, ölen, öldürülen askerleri, savaşa girmese de girmiş kadar olan Türkiye'yi tematik düzeyde savaş aleyhtarı ve emperyalizmle mücadeleci bir tutumla işlemişlerdir. Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Fethi Giray ve Orhon Murat Arıburnu dışındaki Kırk Kuşağı şairleri İkinci Dünya Savaşı'nı şiirlerinde savaş çıktıktan sonra işlemeye başlamışlardır. Kuşağın önemli ismi Ahmet Arif ise bu temaya şiirlerinde yer vermemiştir.¹⁵

2.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Hatıralarıyla Büyüyen Kuşak

1939'da başlayıp 1945'de sona eren İkinci Dünya Savaşı ardında birtakım sorunlar bırakmıştır. Faşizm iflas etmiş, dünya vatandaşlığı kazanmıştır. Ulus devletlerin millî hedeflerinin yerini sermaye sahiplerin istekleri almıştır. Sermaye gücü önüne çıkan, ona hizmet etmeyen her ne varsa değersizleştirip toplumların hayatlarından çıkarmak için mücadele vermiştir. Yenedünya düzeni sermaye karşısında güçlü yerel ulus yönetimleri istemiyordu. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu bir dünyanın oluşmasına zemin hazırlamış özellikle Almanya'nın teslim olmasıyla beraber, Sovyet Rusya ve Batılı devletlerarasında gerek Avrupa'nın siyasi geleceğine gerekse dünyanın yeni düzenine dair büyük fikir ayrılıkları ortaya çıkarmıştır. Savaş sonrası siyaset sistemine dair tartışmalarda ve barışın şekli hakkında düzenlenen konferanslarda bu fikir ayrılıkları iyice belirginleşir. Avrupa'yı işgalden kurtarmış iki güç olan ABD ve Sovyet Rusya'nın Soğuk Savaşı da 1945 yılında ortaya çıkar. Bu süreçte denge politikası yürüten Türkiye zamanla Amerika kanadına yaslanmaya başlamış, 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askerî darbe ile yönünü tamamen belirlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yaşanan gelişmelerin de etkisiyle Türkiye, çok partili hayata geçmek için hazırlıklar yapmaya başlar. 1946 seçimlerini İnönü yönetimi kazansa da ülkenin kötü gidişatına engel olamaz. Bu seçimden dört yıl sonra 14 Mayıs

¹⁴ Ahmet Oktay, **Toplumcu Gerçeğin Kaynakları**, B/F/S yayınları, İstanbul, 1986, s.414.

¹⁵ Behrmoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde 1940 Kuşağının Yeri**, s.72.

1950’de yapılan seçimde Demokrat Parti ezici bir üstünlükle iş başına gelir. Ve böylece “Milli Şef” dönemi sona erer, cumhurbaşkanlığına Celal Bayar, başkanlığa ise Adnan Menderes seçilir. 1950’den 27 Mayıs 1960’a kadar süren bu döneme “Demokrat Parti” dönemi denir.¹⁶

Demokrat Parti iktidarının ilk dönemi oldukça başarılı geçer. Bu döneme kadar Türkçe okutulan ezan hemen orijinal hali olan Arapçaya döner. Genel af ilan edilerek cezaevlerindeki mahkûmlar serbest bırakılır. İnönü döneminin baskıcı uygulamalarından vazgeçilerek daha demokratik bir yönetim benimsenir. Ancak zamanla bu anlayış yerini İnönü döneminin baskıcı politikasına bırakır. İç politikada bunlar yaşanırken asıl gelişme dış politikada olur. Türkiye, 25 Temmuz 1950’de Kore’ye asker gönderir ve NATO’ya girer. Bu iki önemli kararla Türkiye net bir şekilde dış politikada askerî, ekonomik ve siyasal açıdan ABD eksenli bir dünyanın üyesi olur. İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik kriz nedeniyle sorunlar yaşayan Türkiye bu dönemde büyük bir ekonomik kalkınma yaşar. Kara yolları yapılır, köyle kent arası ulaşım sağlanır. Bunun sonucunda ise Demokrat Parti’yi iktidara getiren köylü nüfusu köyden kente doğru taşınmaya başlar. Türkiye tarım toplumundan sanayi toplumuna, köyden kente, cemaatten bireye doğru büyük bir değişim süreci içine girer. Yeni yaşam biçimi yeni bir insan tipi ortaya çıkarır. Bu değişimin beraberinde toplumsal ve bireysel sorunlar, değerler arası çatışmalar ortaya çıkar.

Demokrat Parti’nin ekonomik alanda yaptığı canlılık ülkeyi bir nebze rahatlatırsa da muhalefete yönelik baskılar farklı problemlerin çıkmasına sebep olmuştur. CHP milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın’ın dokunulmazlığının kaldırılması (1952), Millet Partisi’nin kapatılması (1954), CHP mal varlığının hazineye devri, Köy Enstitülerinin Öğretmen okullarına çevrilmesi, Halk Evlerinin kapatılması gibi uygulamalar İnönü dönemindeki baskının bu dönemde de devam ettiğini göstermektedir. Bütün bu uygulamalara rağmen Demokrat Parti girdiği 1954 seçimlerinde 1950 seçimlerine göre daha fazla oy alarak iktidara gelir. Bu geliş ilkinden daha çetrefilli bir ortamın yaşanmasına sebep olur. Bu ortamın oluşumunun en büyük nedeni ekonomik bunalımdır. Yanlış ekonomik uygulamalar sonucunda dış borç artar, geri ödemelerde sorunlar yaşanır, enflasyon aşırı derecede yükselir. Bunların yanında 6-7 Eylül Olaylarının yaşanması ülkedeki huzur ortamının kaybolmasına neden olur. Olaylar sonucunda ülke içinde ayrışmalar yaşanır, zamanla bu

¹⁶Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, s.80.

ayrışma partiye de yansır. Toplam 19 milletvekili ihraç ve istifa ile Demokrat Parti'den ayrılır.¹⁷ Bütün bunlara rağmen Menderes hükümeti 1957 yılındaki seçimi de kazanır. Ancak bu durum ülkedeki kötü gidişatın engellemesini sağlamaz. Meclis kendi içinde iki sert kutba ayrılır. Bu durum ülke geneline yansır, öğrenci olaylarının yaşanmasına neden olur. 27 Mayıs 1960'ta ordunun yaptığı darbe ile Demokrat Partili yıllar sona erer.

Türkiye, Demokrat Parti ile ABD eksenli “hür dünyanın” içinde yer almıştır. NATO'ya girişin ardından ABD'den gelen yardımlar ekonomide geçici de olsa rahatlığı sağlamıştır. Özellikle 1950-1954 arası piyasaların canlanması, tarım alanında yapılan yatırımlar toplumsal alanda büyük değişimler oluşturur. Bunların başında ise kentleşmeyi sayabiliriz. Kırsal kesimde yaşayan insanların maddi olarak refah seviyesinin yükselmesi daha müreffeh bir yaşam için kente yönelmesine neden olur. Kentler daha da büyür, zamanla köyden gelen nüfus kentlerde tampon bölgelerin oluşumunu sağlar. Bu yeni yaşama biçimi gelenek ile modern arasında çatışmanın artarak devam etmesini getirir. Ayrışmalar şiddetlenir, insanlar ideolojik çatışmaların merkezinde yer almaya başlar. 1954 sonrası ekonomik bunalımın tekrar şiddetlenmeye başlaması, yeni yeni kendini toparlamaya çalışan insanların yine başa dönmesiyle sonuçlanır. Milli Şef döneminden itibaren başlayan, Demokrat Parti döneminde de devam eden ekonomik sorunlar, baskılar, ideolojik çatışmalar ve hızla değişen toplumsal yapı genç kuşakların üzerinde olumsuz izler bırakır. Bahsedilen sürecin çok uzun sürmesi yeni yetişen kuşakta bıkkınlık oluşturur. Bu durum ise sanatçıların eserlerinde ideolojik söylemden uzak, sembolik, soyut ve kapalı bir dili benimsemelerine neden olur. Söz konusu toplumsal ve sanatsal ortamda şairler hece ve garip şiirinin yetersizliğini kavrarlar. Sanatın toplumsal amaçlara hizmet etmesi gerektiğini savunan anlayışı reddederler. Bunun yanında Dadaizm ve Sürrealizm akımları genç kuşağın ilgisini daha fazla çekmeye başlar. Akıllı devreden çıkaran bilinçdışını önceleyen, alışılmış dil, biçim ve imgelemden kopan bir sanat anlayışı ortaya çıkmaya başlar. Gelenekçi edebi sanat anlayışından uzak yeni bir “imge” anlayışı belirir. Türk Edebiyatında İkinci Yeni şiir hareketi böyle bir toplumsal ve edebi ortamda filizlenir. Toplumsal ve siyasi olaylar bu şiir hareketinin ortaya çıkmasında önemli işleve sahiptir. Çünkü bu kuşağın şairlerinin birçoğu çocukluk ve gençlik yıllarını 1938'den önce ve sonrasında geçirmiş, şiirlerini de bu toplumsal ve edebi ortamda kaleme almışlardır.¹⁸ İlhan Berk, Turgut Uyar, Edip Cansever,

¹⁷ Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, s.81.

¹⁸ Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, s.84.

Ece Ayhan, Sezai Karakoç, Ülkü Tamer, Cemal Süreya gibi isimler şiirlerini bu dönemin etkisiyle yazmışlardır.

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıllarda Türk toplumunu etkileyen başka bir hadise de Kore Savaşı'dır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında savaştan galip ayrılan müttefik devletlerin arasında yer alabilmek ve Birleşmiş Milletler Örgütüne üye olabilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden Türkiye, savaş sonrasında SSCB'nin Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde hak talep etmesi sebebiyle SSCB'nin karşısında yer alan Batı Bloku'na yaklaşmak istemiştir. Savaş sonrası iki kutuplu dünyanın oluşmasından sonra Türkiye ABD'nin önderliğini yaptığı Batı Bloğu içine kabul edilir. 22 Mayıs 1947'de Truman Doktrini'ni, 4 Temmuz 1948'de Marshall Planı'nı kabul eden Türkiye, ABD'den askerî ve iktisadî pek çok yardım alır.¹⁹ İki kutuplu dünyanın temsilcilerinin Kore'yi iki farklı devlete bölmesi, Kore'nin kuzey kısmının SSCB taraftarlığını ve komünist rejimi benimsemesi, Güney kısmının ise ABD yanlılığı bu iki devleti birbirine düşürmüş, sonucunda da Kore Savaşı yaşanmıştır. Türkiye ise hem Batı bloğunda yer almak hem de NATO'ya girebilmek amaçlı Kore Savaşı'na asker göndermiştir. Bu savaş, dönemin kültürel atmosferini de etkilemiş pek çok gazete ve dergi bu konuya eğilmiştir. Özellikle Türk şiirinde o dönemde henüz yeni yeni dergilerde görülmeye başlayan İkinci Yeni'nin büyük şairi Turgut Uyar (*North Star Destanı*) bu olayla ilgili şiirler yazmıştır. Türk şiirinde ses ve biçim olarak büyük kırılmayı sağlayan Nazım Hikmet'in hapis hayatının bittiği yıllardır. Nazım Hikmet Türk askerinin savaşa gönderilmesine itiraz etmiş, bu durumu *Mektup ve Kore Türküsü* şiirlerinde işlemiştir. Bu şairlerin dışında Enise Kandemir (*Kore Destanı*), Kemal Ertürk (*Kore Şafaklarında*), Nevzat Nazif (*Kore Destanı*), Vefa Karatay (*Şehit Olmak*), Mehmet Süleyman Teymuroğlu (*Zafer Destanı*), Hamit Özpolat (*Kore Destanı*), Zeki Ömer Defne (*Mavi Işık Destanı*), Arif Nihat Asya (*Kore*) gibi isimler de Kore Savaşı'nı konu edinen şiirler yazmışlardır.

Tanzimat döneminden itibaren imparatorluk yapısındaki dönüşüm kendi içerisinde tutarlı birtakım fikir akımların ortaya çıkmasını sağladı. Osmanlıcılık, Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık bunların başında gelir. Türkçülük düşüncesi etrafında şekillenmeye başlayan Milli Edebiyat cumhuriyet ideolojisinin de etkisiyle kültür kavramını yanlı bir şekilde işler. Bir anlamda kültür milliyetçiliğin ilkelerini benimser. Ziya Gökalp ve Mehmet Emin

¹⁹ Şule Çetin, "Kore Savaşının Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.58/1, 2018, s.43.

çizgisiyle gelişim gösteren bu akım Zeki Ömer Defne, Şüküfe Nihal Başar, Halide Nusret Zorlutuna, Ahmet Kutsi Tecer, Arif Nihat Asya, Orhan Şaik Gökyay, Bedri Rahmi Eyüpoğlu ve Cahit Külebi ile daha da kuvvetlenir.²⁰ Şiirlerini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gördüğümüz ikinci kuşak içerisinde bu savaşı işleyen şairlerin başında Zeki Ömer Defne gelir. Şiirlerini günlük yaşam imgeleriyle kuran şair İkinci Dünya Savaşı ile ilgili olan ve ağıt havası da taşıyan destanı “İkinci Cihan Harbi”, destansı ve lirik bir dil kullanarak, savaşı anlatır. Dünya insanları üzerindeki yıkım ve tahribatı dile getirilir.²¹

2.3. Savaşı Bir Kaygı Olarak Hisseden Kuşak

Türk şiirinde 1960-1980 arası toplumsal süreçlerin şair ile şiir üzerinde baskı yarattığı bir dönemdir. 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askerî darbesi “kaçınılmaz bir müdahale” gibi yansıtılsa da gerçekte belli bir sivilleşmeye doğru yol alan devletçi bir müdahaledir.²² 1960 darbesi sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasasıyla toplumsal ve bireysel haklar daha fazla demokratik temele oturdu. “*Şiirin görece öncü yolu üstlendiği toplumsal ve bireye özgü yenilenme bir ölçüde geri plana çekilmeye başlandı.*”²³ Bu tarihten itibaren felsefe ve siyasette daha da gelişen bir süreç başlamış oldu. Bunun paralelinde Türk şiirinde 60 ile 80 arası dönemde üç farklı söyleme sahip şiir anlayışı gelişti. Yeni anayasayla birlikte özgürlükçü düşüncenin gelişmesi, sendikal hakların daha çok gündemde tutulması, dönemde etkili rol oynayan işçi hareketleri ve emekçi söylem Toplumcu-Marksist anlayışa sahip şairlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Kendi varoluşunu sorgulayan, etraflarında gelişen olaylara eleştirel bir gözle bakmaya başlayan bu şairler şiirlerini artık düşüncelerini istedikleri gibi ifade edebildikleri, istedikleri kişiyi eleştirebildikleri, haksızlıkları diledikleri gibi haykırabildikleri bir alana taşımışlardır. Şiirler sadece şairlerin değil, siyasi parti gruplarının da bir söylem alanı olmuştur. Şairlerin sınıfsal kökeni ne olursa olsun, bu edebiyat açıkça politik olmaktan ve proletaryayı mücadelesinde aydınlatmaktan utanç duymaz. Tam tersine bunun görevi olduğunu bilir. Olaylara ve durumlara karşı politik bir bakış açısına sahip olan Marksist söylem, diğer siyasi düşünce sistemlerine göre sanat ve özellikle de şiir alanında kendine geniş bir yer edinmiştir. Şiirlerde halka bir şekilde yol gösterileceği düşünülmüş ve amaç, toplumun değişmesine

²⁰ Ramazan Korkmaz Tarık Özcan., “1950 Sonrası” , **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 2007, C.4 s.75.

²¹ Dilek Çetindaş, **Yeni Türk Edebiyatında Destan**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014, s.556.

Orhan Kahyaoğlu, **Modern Türkçe Şiir Antolojisi 1920-2000**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, C.2 s.619.

²³ Kahyaoğlu, **Modern Türkçe Şiir Antolojisi 1920-2000**, s.619.

katkıda bulunmak olmuştur.²⁴ Necati Cumalı, Hasan Hüseyin, Ataol Behramoğlu, Ceyhan Atuf Kansu, Can Yücel, Metin Demirbaş, İsmet Özel, Süreyya Berk, Refik Durbaş, Kemal Özer gibi şairler bu anlayışa uygun eserler vermişlerdir.

Siyasi olaylar bağlamında düşünüldüğünde bu dönem sanatlarını etkileyen önemli hadiselerden birisi de Vietnam Savaşı'dır. Özellikle 1954 Cenevre Antlaşmalarıyla Vietnam, Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılır. Kore'de yaşanan durumun bir benzeri burada da yaşanır. Kuzey bölümünde Sovyet yanlısı komünist rejim hâkim olurken güney tarafında ise ABD yanlısı bir tutum sergilenir. Ülkelerdeki bu ayrışmalar sebebiyle bozulan huzur ortamı dış devletlerin de etkisiyle zamanla savaşa döner. 2 Ağustos 1964 günü Kuzey Vietnam'ın Tonkin Körfezi'nde Amerikan donanmasına ait gemilere saldırmasıyla ABD Vietnam Savaşı'nı başlatır. Savaş 1973 yılına kadar devam eder ve 55.000 civarında ABD askerinin ölümüne, Vietnam'ın ise büyük ölçüde yıkımına neden olur.²⁵ Bu hadise karşısında da Türk şairleri tepkilerini göstermekten geri durmaz. Özellikle Fazıl Hüsni Dağlarca Amerikan emperyalizmine karşı durarak Vietnamlıların yanında yer alır.

60'ların bir diğer önemli siyasi gelişmesi ise 22 Mart 1968'de Fransa ve Almanya'da başlayan öğrenci hareketlerinin kısa sürede Batı Avrupa'daki üniversiteleri etkileyerek 68 Kuşağı Gençlik Hareketlerini başlatmasıdır. Bütün Avrupa'da bir ay boyunca kapitalist ve sosyalist genç gruplar, kendilerine sunulan yaşam kalitelerini onaylamayarak kapitalist otoriteye başkaldırdılar. Gösterilerden maruz kalan ülkelerin yönetim şekillerinin farklılıkları bu başkaldırı hareketlerinin amaçlarının ve yürütülme biçimlerinin de farklı olmasına neden oldu. Sosyalist ülkelerdeki genç gruplar kapitalizmle bağdaştırdıkları değerler için girişimde bulunurken Batı'nın kapitalist ülke gençleri ise kapitalizmin yaşam kalitesine başkaldırdılar. Türkiye'de ise İşçi Partisi çatısı altında örgütlenen Fikir Kulüpleri Federasyonu ile Milli Demokratik Devrim çerçevesinde toplanan iki grup karşı karşıya geldi. Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi Türkiye'deki sol gruplar arasında fikir ayrılığına neden oldu. Bunun sonucu olarak Türkiye İşçi Partisi ve Milli Demokratik Devrim grubu bölündü. Türkiye'de görülen ilk işgal hareketi İstanbul Üniversitesinde başladı ve kısa sürede diğer üniversitelere yayıldı. Bu durum 60'ların kültürel atmosferinde silinmez izler bıraktı. Bu izler sonraki yıllarda belli aralıklarla gerçekleşecek olan askeri müdahalelerin alt yapısını oluşturur. Bunlardan ikinci ise 1971 muhtırasıdır. Muhtırada dönemin hükümetinin

²⁴ Emel Hisarcıklılar, **1960-1980 Arası Türk Şiirinde Şiir-İdeoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013, s.213.

²⁵ Bodur, **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.650.

ülkedeki genel olumsuz havanın ve anarşinin önüne geçemediği belirtmiş ve hükümetin istifası istemiştir. İstifa edilmediği takdirde de ordunun anayasal görevini yerine getireceği bildirilmiştir.

70’li yıllarda Türkiye’nin iç siyasetindeki bu karışıklıktan yavru vatan Kıbrıs da etkilenmiştir. Esas amaçları Enosis (Yunanistan’la birleşmek) olan Kıbrıs Rumları bu amacı gerçekleştirmek için Kıbrıs’ta yaşayan Türk milletine yönelik çeşitli katliam girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu katliam girişimleri sırasında Kıbrıs’taki Rum gruplar arasında baş gösteren çatışmalar Türkleri de etkilemiştir. O yıllarda kendi iç siyasetiyle meşgul olan Türkiye her ne kadar durumu İngiltere’ye bildirse de İngiltere’nin bu konudaki etkisiz girişimleri Türkiye’nin askerî müdahalesini gerekli kılmıştır. Gerçekleşen askeri müdahaleden sonra 25 Temmuz 1974’te Cenevre’de başlayan ve bir türlü sonuca ulaşmayan barış görüşmeleri sebebiyle yeniden askeri hareket başlamış ve 19 Ağustos 1974 günü alınan ateşkes kararına kadar ileride kurulacak olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin sınır hattı güvence altına alınmıştır.

1960-1980 yılları arasında günlük hayatta görülen paradoksal yapı Türk şiirine de yansımıştır. İkinci Yeni Hareketi ve Marksist söylem, imge dünyası ve insan tipolojisinden çok fazla uzaklaştığını iddia eden birçok sanatkar yeni bir girişimle millî kaynaklara dönme ve bu kaynağın imkânlarını yeniden değerlendirme ihtiyacı hissederler. *“Milliyetçilik, 50’li ve 60’lı yıllarda yurtseverlik anlamında “yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesiyle uyumlu, barışsever ve olumlu bir kavram olarak algılanmıştır. Herkes bayrağı ve Atatürk’ü sevmiş, onlara saygı duymuş, onlara yapılan hakareti kendisine yapılmış saymıştır. Ancak 70’li yıllarda milliyetçiliğin anlamı değişmiş ve milliyetçi demek, bazı siyasi partilere mensup olmakla aynı anlama gelmeye başlamıştır. Bunda, ülkede meydana gelen siyasi gelişmelerin, çok partili hayata geçişin ve hemen hemen her siyasi görüşün mecliste bir partiyle temsil edilebilir hâle gelmesinin etkisi büyük olmuştur. Şairler siyasi görüşlerini şiirlerinde belli etmeye başlamışlardır. Bunu bazen davalarına yürekten inandıkları için farkında olmadan, bazen de mensubu oldukları siyasi partinin sözcülüğünü yapma görevini üstlendiklerinden ya da bu görev onlara verildiğinden yapmışlardır.”*²⁶ Zengin bir geleneğin köklerini barındırma iddiasındaki bu girişim Bekir Sıtkı Erdoğan, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Yavuz Bülent Bakiler, İlhan Geçer, Bahattin Karakoç, Abdurrahim Karakoç, Dilaver Cebeci, Ali Akbaş çizgisindeki sanatkarlar tarafından benimsenerek 1960-1980 arasında ciddi bir

²⁶ Bodur, **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.314.

ses getirmiştir. Milliyetçi bir söylemle tarihî ve folklorik imgelerin çağın gereklerine uyularak dönüştürülmesi bir bakıma mitin edebiyat dünyasında yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Bu bakımdan biçim özelliklerinin seçimi daha çok halk edebiyatı paralelindedir. Muhteva olarak da milliyetçi söylemin belirli kavramlar etrafında şekillendiği görülür. Türk tarihinin önemli zaferleri ve kahramanları, Türkleri bir bayrak altında toplamayı amaçlayan Turan düşüncesi, Türk milletini temsil için kullanılan bozkurt ve hilal gibi semboller bu eserlerde bolca kullanılmıştır. Öte yandan Turan düşüncesini benimseyen şairler, Türk Dünyası'nın etkisi altında kaldığı Sovyet baskısını konu edinmiştir. Bu baskıyı şiirlerinde en fazla dile getiren şair Yavuz Bülent Bakiler olmuştur. Türklerin farklı coğrafyalarda birbirlerinden habersiz bir şekilde yaşamları Yavuz Bülent Bakiler'i derinden etkilemiştir. Bakiler özellikle "Üsküp'ten Kosova'ya" adlı eserinde bu durumu ifade etmiş, çözüm yolları önermiştir.

Türk şiirinde 1960 ile 1980 arası görülen bir başka söylem ise *Modern İslamcı Söylemdir*. Tanzimat'la başlayan Batıcı söylem karşısında kendini çok fazla hissettiremeyen bu söylem 1960'lardan itibaren yeniden şiirin içerisine girmiştir. Sanayileşme, eğitim ve kentleşme yolunda yapılan çalışmalar bireyi yalnızlığa iten yeni bir sorunu gündeme getirmiştir. Bu durum bilinçaltımızda saklı kalan İslamî değerlere yönelmeyi tetiklemiştir. Cumhuriyet döneminde Mehmet Akif ve Necip Fazıl'la simgeleşen İslamcı söylem 1950'den sonra ise Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu, Erdem Beyazıt isimleri etrafında şekillenmiştir. Bu kuşağın şairleri, Amerikan emperyalizminin İslam coğrafyasındaki Müslüman ülkeleri sömürmesine karşı çıkmış ve şiirleriyle direniş göstermişlerdir. Özellikle Afganistan, Hama, Kudüs, Filistin coğrafyasında yaşayan Müslüman halkın maruz kaldığı zulümler bu şairlerin şiirlerinde konu olarak girmiştir.

1980'den önce şiiri ideoloji olarak algılayan şair, 12 Eylül 1980 İhtilaliyle beraber bu algısını değiştirir. İdeolojik şiir bir çözülmeye uğrar. İdeoloji değil sadece şiir ön plana çıkarılır. İkinci Yeni şiirinin imgesel dünyası esas alınır. Şiirin ana ekseni dil üzerine kurulur ve şiirin sadece şiir olması amacından yola çıkılarak her türlü deneyimin yolu açılır.²⁷

²⁷ Korkmaz Özcan "1950 Sonrası", **Türk Edebiyatı Tarihi**, "1950 Sonrası", **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), s.115.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞININ TÜRK ŞİİRİNDEKİ YANSIMALARI

3.1.Savaşı Tarihi-Bütünsel Açıdan Yansıtanlar

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı trajedi bütün dünyayı olduğu gibi Modern Türk Şiirini de etkilemiştir. Şiirin yapısında ve yaratılışında bulunan imge, sembol, tasvir ve anlatım biçimleri bu etkilenmişliğin en büyük yansıtıcıları olmuştur. Savaşın beraberinde getirdiği tahribat hiç şüphesiz birçok şairi etkilemiştir. Çalışmamızın bu bölümünde yer alan Nazım Hikmet, Attila İlhan, Cahit Irgat ve Fazıl Hüsni Dağlarca diğerler şairlerden ayrı olarak kendilerine has özellikleriyle dikkat çekmektedirler. Özellikle savaşın gerek öncesinde, esnasında gerek sonrasında gelişmeleri Türk toplumu üzerinden eserlerinde işlemişlerdir. Bilhassa bu dönem içerisinde savaşın tüm yönlerini anlatan fasikül eserler meydana getirmişlerdir.

Bu dört ismin ilki Nazım Hikmet'tir. Savaşın yaşandığı yıllarda cezaevinde olan şair savaşı cezaevinden takip ettiğini eşine ve yazar Kemal Tahir'e yazdığı mektuplardan öğreniyoruz. Bununla beraber savaşında konu edindiği yeni şiirlerinin bir kısmını bu mektuplarla dostlarına ulaştırdığı görülür. Şiir hayatının başından itibaren şiiri ideolojik kavganın bir aracı olarak gören Nazım Hikmet dünyayı kasıp kavuran bu hadise karşısında en başından beri verdiği anti emperyalist tavrını devam ettirmiştir. *835 Satır, Gece Gelen Telgraf, Taranta Babu'ya Mektuplar, Dört Hapishaneden, Yatar Bursa Kalesinde, Son Şiirler* ve *Memleketimden İnsan Manzaralı* isimli şiir kitaplarında İkinci Dünya Savaşı kronolojik olmamakla beraber tarihî bütünsel bir hava taşımaktadır.

Toplumcu- Gerçekçi şiir anlayışının hâkim olduğu 40'lı yıllarda başlayan ve kuşak içerisinde kabul edilen Attila İlhan ise ilk şiir kitabı olan *Duvar*'ın başında "bir harp delikanlısının şiirleri" olduğunu ifade etmesi, İkinci Dünya Savaşı'nı bütün yönleriyle anlatan bir destan yazmaya niyetlenip bir kısmını da tamamlamasından dolayı bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Kırk Kuşağı şairleri arasında kabul edilen bir başka isim ise Cahit Saffet Irgat'tır. İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardaki trajediyi konu eden Irgat savaşa yönelik bir de

şiiir kitabı çıkarmıştır. *Rüzgârlarım Konuşuyor* ismini taşıyan bu kitap savaşın bütün yönlerini başından sonuna kadar gerek Mihver devletleri gerekse Müttefiklerin yaşadıkları konu etmesi bu başlık altında değerlendirmesine neden olmuştur.

Türk edebiyatının destan şairi olarak kabul edeceğimiz Fazıl Hüsni Dağlarca ise toplumsal şiirlerinde döneminde yaşanan ciddi hadiseleri konu etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı konu ettiğı destanı ise *Hiroşima* adını taşır. Hiroşima'ya atılan atom bombasının insanlığın utanç lekesi olduğunu belirten Dağlarca savaşın yıllar sonra dahi oluşturduğu tahribatı ifade etmesi insanlığa vermiş olduğu zararları göstermesinden dolayı savaş tarihî bütünsel olarak değerlendirmiştir.

3.1.1. Nazım Hikmet

Nazım Hikmet modern Türk şiirinin en önemli şairlerinden biridir. 1902 Selanik doğumlu olan şair, 1921'de idealleri uğruna gittiğı Sovyetler Birliğinde görmüş olduğu açlık ve kuraklığın yarattığı yıkımdan etkilenerek gördüklerini şiire dökmeyi dener. Ancak yazdığı hiçbir metin gördüklerini yansıtmak için yeterli değildir. Yaptığı araştırmalar sonucunda Mayakovski'ye ait bir şiirin yapısından etkilenerek bu yapının yeni bir forma kavuşturabileceğı düşüncesi onun özgün şiir tarzının ilk örneklerini oluşturur. Vezinsiz kafiyesiz ve tonlamalar aracılığıyla farklı bir uyum yakalayan Nazım Hikmet *Açların Gözbebekleri*¹ şiiriyle 1929 yılına kadar süreceğ olan belirgin biçim öğelerini yansıtır. Kendisinin ifadesiyle “Başlangıçta hiçbir şey anlamıyordum, çünkü Rusçam kötüydü. Şimdi de tümüyle anladığımı söyleyemem. Fakat basamak biçimindeki dizelerini taklit ediyordum. Mayakovski'nin şiiriyle benimki arasındaki ortak yanlar: İlk, şiir ve düz yazı; ikincisi, çeşitli türler (lirik, yergisel vb.) arasındaki kopukluğun aşılması; üçüncüsü şiire siyasal dilin sokulmasıdır. Bununla birlikte, farklı biçimler kullanıyoruz onunla. Mayakovski öğretmenimdir, fakat onun gibi yazmıyorum ben.”² İlk kitabı 835 *Satır*'da topladığı şiirler eleştirel ve hatta yergi içeren şiirlerdir. Nazım Hikmet bu şiirle modern bir şiir anlayışının

¹ Açların Gözbebekleri şiiriyle ilgili Memet Fuat “Nazım Hikmet, serbest müstezadı, Fransız şiirinin serbest ölçüsünü biliyordu. Batum'da Pravda ya da İzvestiya'da gördüğü, büyük bir olasılıkla Mayakovski'nin yazdığı bir şiirin uzunlu kısıklı dizelerine, merdivenli istifine ilgi duymuş, ama Rusça bilmediğı için içeriğı anlamamıştı. Moskova'ya giderken geçtikleri açlık bölgelerinde gözlediklerinin etkisiyle yazmaya giriştiğı Açların Gözbebeklerini hece ölçüsüne sokamadığını görünce, gazetede ki şiirin biçimsel çağrışımları çerçevesinde daha serbest yazmayı denendi. Ortaya yer yer hece kalıplarıyla kurulmuş olsa da, kurallara uymayan, serbest bir ölçü çıktı.” Bkz. Murat Belge, *Şairaneden Şiirle*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018 s. 112.

³Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.1081.

olduğunu kanıtlar. Ahmet Haşim'in 835 Satır için yaptığı değerlendirme oldukça önemlidir; “Şair, müheykel bir şekil halinde semanın maviliğine karşı durmuş cidden tuhaf, fakat ahengi cidden emsalsiz bir garip aletin tellerini söyletiyor. Nazım Hikmet Bey tarzını kendisi icat etmedi bu biçimde şiirler şimdi dünyanın her tarafında yazılıyor. Nazım Hikmet Bey bu tarzı anlamış, Türkçeleştirmiş, bu ikliminin toprağında tutturabilmiş yeni şairimizdir.”³ Haşim'in bu tarzın yeni olmadığını ifade etmesi ve Türkçeleştirerek bu iklimin toprağına tutturabilmesini söylemesi Nazım Hikmet şiirinin gücünün kaynaklarını göstermesi açısından önemlidir. Teknoloji hayranlığı, toplum duyarsızlığı, şehrin karmaşıklığının ve kalabalığının övülmesi gibi sanatın temel özelliklerini *Orkestra* şiirinde açıkça yansıtmıştır.

“Bana bak!

Hey!

Avanak!

Elinden o zırlıtyı bıraksana!

Sana,

Üç telinde üç sıska bülbül öten

Üç telli saz

Yaramaz!”⁴

Nazım Hikmet geleneksel dize yapısını kökünden yıkarak şiirleri basamaklandırmış, kimi zaman sözcükleri ortadan kesmiş, kimi zamanda sözcükleri tek heceye indirmiştir. Bunun yanında kimi bölümleri büyük ve küçük harf kullanarak kimi bölümleri de farklı puntolarda yazarak kendi başına bir yapı oluşturmuştur. Bu öyle bir yapıdır ki satırlar neredeyse birbirinden bağımsızdır. Onun şiirinde anlamdan çok biçim öne çıkmaktadır. Şairin kendi ifadesiyle “öz biçimi” belirler. Bu yüzden *Makinalaşmak* şiirinin biçimi de kullanılan sözcüklerle içeriğe göre seçilmiştir.

Nazım Hikmet'in özellikle 1929-1932 yılları arasında yazdığı şiirler büyük ölçüde orkestrasyona dayanır. Dizelerin uzunluk ve kısalığı, sözcüklerin heceleniş biçimleri, kafiye ve yenilemeler, aruz ve hece ölçüsünün kullanımı gibi teknikler onun şiirindeki melodik yapıyı ortaya koyar. *Salkımsöğüt* şiirin bu durumun en bariz örneğidir.

“Athılar athılar kızıl athılar,

Ersin Özaslan, **Nazım Hikmet Hayatı ve Şiiri**, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s.215.

⁴ Nazım Hikmet [Ran], **835 Satır**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.16.

atları rüzgâr kanathılar!

Atları rüzgâr kanat...

Atları rüzgâr...

Atları...

At..."⁵

Nazım Hikmet'te görsel ve sessel öğeler bütün bir yapıyı belirginleştirmek için bir arada kullanır. Sinematografik yöntem ise modern Türk şiirinde ilk defa Nazım Hikmet şiirinde görülür. Bu yöntem özellikle *Memleketimden İnsan Manzaraları* isimli kitabında gözler önüne serilir. Çağın dilini şiire sokması onun şiirinde türler arası geçişlerin olmasına neden olur. "*Şiir roman hikâye vesaire gibi edebiyat türlerini yekdiğerinden nisbi olarak ayıran şey şekilden ziyade muhteva, hava, derinlik, mikyasa farkı, velhasıl fikir ve his sahasında gördükleri iştir... Şehrin şiiri olan yeni şiirin terkibi ve tekniği daha mürekkebe olmuştur.*"⁶ Onun şiirinin esas öğeleri tahkiye ve imgesel anlatımdır. Aynı olayın, aynı içeriğin şiirinde romanın da konusu olabileceğini belirten Nazım Hikmet, kendi şiirinin yapısı hakkında şunları söylemektedir; "*Hem melodi hem armoni. Hem kafiye hem kafiyesizlik, hem mısraı berceste hem küle. Hem solo keman hem orkestra. Yani bütün mürekkebliği ve hareketi ile mazisi, hali ve istikbali ile realiteyi ve o realite içindeki faal insanı iç ve dış âleminde aksettirmesi lazım gelen şiire uygun dinamik şekil ve ölçüler*"⁷

Türkiye'deki ilk şiir kitabı olan 835 *Satır* ile emperyalizm aleyhinde takındığı tavır Nazım Hikmet'in ilerleyen yıllarda yazdığı şiirlerde de devam eder. Özellikle dünya konjonktürünün sürekli bir kriz halinde olması, art arda gelen savaşlar gibi etmenler şiirinin kaynaklarını oluşturur. Şairin 1932 yılında çıkardığı üçüncü şiir kitabı *Gece Gelen Telgraf* iki farklı konudan dolayı dava ve yargılama konusu olur. İlk dava Matbuat Kanununa muhalefet ve komünist propaganda dolayısıyla açılır. Mahkeme 1933 yılında kitabın satışının durdurulmasını akabinde toplatılmasını ister. Bunun üzerine şair 18 Mart 1933'te tutuklanır. Kefaletle tahliye olmak için başvuruda bulunan Nazım Hikmet talebi öncesinde bulunan tutukluluğu dolayısıyla reddedilir. Sultanahmet Cezaevi'nden Bursa Cezaevi'ne nakledilir. Görülen dava sonuncunda Nazım Hikmet altı ay, üç gün hapis cezasına çaptırılır. Bu karar temyiz edilse de ona gerek kalmadan genel af dolayısıyla cezası infaz edilemez. Şairin o günlerde kaleme aldığı *Sesler Geliyor* adlı şiiri, İkinci Dünya Savaşı öncesi

⁵ [Ran], 835 *Satır*, s.15.

⁶ Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950*, s.1085.

⁷ Nazım Hikmet [Ran], *Vâ-Nûlara Mektuplar*, Cem Yayınları, İstanbul, 1970, s.32.

dünyadaki siyasal atmosferin durumundan haberdar etmesi açısından önemlidir. Emperyalizmle beslenen Avrupa devletlerinin sömürge yarışının şiddetlenmesinin sesleri duyulmaktadır. Çıplak ayaklı Hindistan açlığından habersiz insanlara Almanların vahşice savaş hazırlıklarını görmezden gelenlere şair seslenir. “Koynunda güneşin kaybolduğu zindan aydınlanacak mı?”

“Sesler geliyor gün batısında

Sesler...

Koynunda güneşin kaybolduğu zindan

Aydınlanacak mı?

Bekliyeyim mi?

Bekleyebilir miyiz?

Biz

Gündoğusunun milyonlarla milyonu

Bekliyoruz bunu..”⁸

Gündoğusunun milyonlarla bekleyenleri Almanların savaş öncesi yaptığı hazırlıkları görmeye başlar. Şair dünya coğrafyasından isimlerle (Borneo, Sumatra, Cava köylüleri) “haykırıyoruz yaptığımız hazırlıklardan vazgeçin” nidalarında bulunur.

“Biz Borneo, Sumatra, Cava Köylüleri...

Biz...

Biz güneşin doğduğu yerden haykırıyoruz

Mavi gömlekli, mavi gözlü Almanyalılara...

Ve istiyoruz ki olsun

Naramızın aksisedası

Krup fabrikalarından kopan:

-HURRRA.....”⁹

1932’de yayımladığı *Gece Gelen Telgraf* isimli kitabından sonra Nazım Hikmet 1935 yılında *Taranta Babu’ya Mektuplar* isimli bir başka şiir kitabını neşreder. İtalya-Habeş harbi öncesinde faşizmi ve kapitalizmi yermek üzere yazdığı bu eser önceki şiir kitaplarıyla aynı tarzdadır. Eserde Habeşistan’a saldırı ve işgal hazırlıkları yapan İtalya’yı, İtalya’nın faşist

⁸ Nazım Hikmet [Run], **Benerci Kendini Niçin Öldürdü?**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.119.

⁹ [Ran], **Benerci Kendini Niçin Öldürdü?**, s.119.

diktatörü Benito Mussolini'yi ve faşizmi hedef alarak tenkit eder. Eserin asıl ismi “İtalya’da Bir Habeş Delikanlısı”dır. Fakat kitap yayınlanmak üzereyken İtalya sefirinin Türk hükümetine müracaatı üzerine eserin ismi değiştirilir ve 1935 yılında bu isimle yayımlanır. Kitap, faşist İtalya ve lideri Mussolini'yi eleştirmesi dolayısıyla uluslararası komünist çevrelerde ilgi uyandırır. Fransa’daki *Commune* dergisinde bu eserin bazı bölümleri yayınlanır.¹⁰

Nâzım Hikmet Mussolini'yi İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardan daha önce İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi sebebiyle hicvetmiştir. Hikmet'in Taranta-Babu'ya Mektuplar'ında Faşizm, Duçe ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ele alınmıştır. Mektuplar biçiminde yazılmış manzum hikâyede bir Habeşli, ülkesinin Mussoli'nin birlikleri tarafından işgali öncesinde karısı Taranta-Babu'ya İtalya'daki havayı anlatmaktadır. Dizelerde Faşizm ve Mussolini paradoks ve ironi aracılığıyla yerilmiştir.¹¹ Bunun yanında İtalya'ya resim öğrenmek için gelen Habeşli siyahî gencin karısına hitaben yazdığı on beş mektupta; Roma'nın kuruluşundan faşizmin iç yüzüne, Papa'nın yaşayışından faşist rejim taraftarı sanatçıların durumuna, Mussolini'nin kimliğinden faşist yönetim altında yaşayan İtalyan halkının içinde bulunduğu karmaşık yapıya, rejimin muhalif solculara yaptığı baskılardan, emperyalist amaçlarla Habeşistan'a yapılacak hazırlıklar anlatılır.

“İtalya'nın

Nakışlarda güneşler oynaşan ipekli şalları,

Pompei yollarında kara katırlarının nalları,

Boyalı kutusunda Verdi'nin yüreği atan

Laternası

ve âlâ düdük makarnası

kadar

faşizmi de meşhuruurdu

Taranta-Babu.

İtalya'da faşizm Emilialı büyük toprak kontlarının asalarından

Ve Romalı bankerlerin demir kasalarından

geçip

İL DUÇE'nin dazlak kafasında dank demiş

¹⁰ Özaslan, *Nazım Hikmet Hayatı ve Şiiri*, s.303.

¹¹ Mert Öksüz, *Cumhuriyet Devrinde Hiciv (1923-1960)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2015, s. 199.

*bir nuuurdur
Taranta-Babu..*

Bu

Nur

Yarın incektir üstüne

Habeş ovalarında mezarların.”¹²

Nazım Hikmet eserin yazıldığı dönemde yeni yeni hortlamaya başlayan faşizmin en net eleştirisini yapan şairlerin başında gelir. Şiirinde tahkiye anlatım tekniğiyle olay örgüsü içinde doğrudan mesaj vermeyi amaçlar. Bunu yaparken de yeknesaklığın sınırlarını aşarak şiirinde yeni bir ses, yeni bir ritim oluşturur. Halkın kullandığı dili yoğun bir insanlık sevgisiyle birleştirir. Kapitalizmin ve faşizmin emperyalizme uzanışını iktisadi, siyasi düzen içinde Habeşli bir delikanlının ruhunda ferdî olarak ele almış, fertten cemiyete, mahalliden evrensele doğru bir yol izlemiştir.

Nazım Hikmet İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1939-1945 yıllarını cezaevinde geçirir. 1938'de en son ki mahkûmiyet hayatı 1950 yılında Adnan Menderes hükümetinin çıkaracağı af yasasına kadar devam eder. Dolayısıyla şair on iki sene boyunca herhangi bir kitap çıkaramamıştır. Bu süre boyunca mahkûmiyet hayatının en acı tecrübelerini yaşayan şair gurbet, hasret, ayrılık, hürriyet özlemi gibi duyguları hisseder. Şiirleri yaptığı çalışmaları ise bu süreye boyunca eşi Hatice Piraye'ye, en eski ve en samimi dostlarından Vala Nurettin'e, oğlu Memet Fuat'a ve bir başka romancımız Kemal Tahir'e yazdığı mektuplardan öğreniriz. İlk basım tarihi 1965 tarihini taşıyan *Piraye İçin Yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri* adlı kitabı şairin cezaevinde eşi Piraye Hanım'a yazdığı şiirlerden oluşmaktadır. Cezaevinin şairde bıraktığı özlem duygusunun ağır bastığı şiirlerinde, dönemde yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın da yarattığı tahribattan bahsedilir.

“21 Eylül 1945

Oğlumuz hasta,

Babası hapiste,

Senin yorgun ellerinde ağır başın,

Dünyanın hali gibi halimiz...”¹³

¹² [Ran], **Benerci Kedinin Niçin Öldürdü?**, s.195.

¹³ Nazım Hikmet [Ran], **Kuvâyi Milliye**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.98.

İlk basım tarihi 1965 olan *Dört Hapisaneden* isimli şiir kitabında ise 1941 yılına yazdığı *Zafere Dairdir* isimli şiir, Nazım Hikmet'in sıcak savaşın yaşandığı dönemde zaferin eninde sonunda çetin bir mücadeleyle elde edileceğine olan inancını belirtir.

“Korkunç ellerinle bastırıp yararı

Dudaklarını kanatarak

Dayanılmakta ağrıya.

Şimdi çıplak ve merhametsiz

Bir çılgılık oldu ümid

Ve zafer

Artık hiçbir şeyi affetmeyecek kadar

Tırnakla sökölüp koparılacaktır...”¹⁴

1945 yılında yazdığı başka bir şiirinde Nazım Hikmet sıcak savaşa girmeyen Türkiye’de savaşın sebep olduğu ekonomik yetersizlikler ve bunun paralelinde yaşanan sağlık sorunlarından da bahseder.

“13 Kasım 1945

Tarîf kabul etmez,-diyorlar,- İstanbulun sefaleti,

Milleti,-diyorlar ,- kırıp geçirdi açlık,

Verem illeti,-diyorlar,- diz boyu.

Şu kadarcık kız çocuklarını ,- diyorlar,-

Yangın yerlerinde sinema salonlarında...”¹⁵

Aynı kitabın sonlarında yer alan *Fakir Bir Şimal Kilisesinde Şeytan İle Rahibin Maceraları* isimli şiir 1941 yılında yazılmıştır. Ancak Nazım Hikmet 1946’da sonuna bir not eklemiştir. Yine tahkiye tekniğiyle yazılan şiir Avrupa’da emperyalist devletlerin harp mağdurlarına yaşattığı trajediyi konu eder.

“İlkönce yağmurla

Sonra birdenbire açan güneşle başlamıştı sabah.

Henüz ıslaktı asfaltın sonundaki tarla.

Harp esirleri çoktan iş başındaydılar.”¹⁶

¹⁴ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s.194.

¹⁵ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s.111.

¹⁶ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s.197.

Olay bir kilisede cereyan eder. Harbin nedenleri harbin mağdurlarına anlatılır. Rahip harbi isteyen emperyalist gücün sembolüdür. Sistem ona istediklerini söyletmektedir elinde beyannamesiyle.

“Okuyordu rahip:

-Avrupa devletleri el ele verip

Harbediyoruz,

...

Avrupa'nın bekası

Avrupa'nın bekası için harbediyoruz.”¹⁷

Şair bir zıtlık oluşturarak hakikati söylemesi gereken rahibin yerine Şeytan'a hakikati söylettirir. Yapılan savaşın amaçlarını Şeytan'ın ağzından dinleriz.

“ve şeytan'ın iğvasıyla hakikatı bağırdı:

Harbediyoruz,

Fuhuşun bekası için,

Kerhane kapıları kapanmasın diye

Ve sen orda, arkada

İçinde beyaz entarisinin

...

Sen oruspu olacaksın kızım.

Sana firengi ve belsolukluğu verecekler

Büyük şehirlerimizden birinde.”¹⁸

Şiirin devamında şiire başka bir şahıs olarak Peder dâhil olur. Hakikatler bir Şeytan'ın bir Peder'in ağzından ifade edilmeye devam eder. İkinci Dünya Savaşını veren güç bütün milletleri ortadan kaldırmak ve yerlerine “tek millet” olan küresel sermayeyi koyma hedefi taşır. Şair de bunun farkında olarak Peder'e küresel sermaye ve onun amaçlarını söyler.

“-Harbediyoruz:

Pazar ve mal nizamının bekası için.

Kömür, lastik ve kereste,

¹⁷ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s. 198.

¹⁸ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s. 199.

Ve kendi değerinden fazla yaratan iş kuvveti

Satılmalıdır.”¹⁹

Şiirin devamında harp mağduru insanların kadın, çocuk, yaşlı demeden nasıl zulümlere maruz kaldığı anlatılır. Yerde yatan çocuk ölümler, yerinden kalkamayacak durumda olan ihtiyarların üzerlerine yağın bombalar tasvir edilir. Hakikatin çok taraflı olduğu şair seçtiği karakterler üzerinden verir. Şiirin sonuna beş yıldır sonra eklediği not kısmında ise savaşın sonunda yaşananlardan bahseder. 41 yılında söylediklerinin bazı yerlerini tekrar eder.

“Almanya yıkıldı

Temerküz kampından kurtarıldı muhterem peder.

Ve yine şeytan’ın iğvası uymasaydı eğer

Önemli Alman demokratlarından biri olurdu bugün

Anglo-sakson işgal bölgelerinden birinde”²⁰

Nazım Hikmet’in *Yatar Bursa Kalesinde* şiir kitabı ise iki ayrı dönemin şiirlerinden oluşur. 1929-1935 yılları arasında yazdığı ama sağlığında yayımlanan kitaplarına almadığı şiirlerden ve 1937-1951 yılları arası yazdığı ama sağlığında kendi derlediği kitaplarına almadığı ancak ölümden sonra basılabilen şiirlerini içerir. 1929-1935 yılları arasında yazdığı şiirlerde Sovyetlerden ülkeye dönüşü beraberinde getirdiği serbest nazımın ilk örneklerini görürüz. 1937-1951 yıllarında ise şairin 38’de başlayacak olan mahkûmiyet günlerinden dolayı hapiste kaleme aldığı şiirden oluşur. Şairin karısı Hatice Piraye’ye ve hürriyete duyduğu özlem teması kitapta öne çıkar. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı günlerde dönemde en etkili iletişim aracı olan radyo vasıtasıyla dünyanın geçirdiği değişimden haberdar olunur. Nazım Hikmet de bu durumu 1940 yılında Çankırı’da yazdığı *Beş Dakika* isimli şiirde anlatır. Şiir bir salı akşamı radyoda verilen ajans haberleriyle başlar. Yine şairin en çok tercih ettiği tahkiye anlatım tarzıyla yazılan şiir o gece vukua gelen olayları anlatır.

“Piraye, Kemal ve ben

Bahçenin dışındayız.

Hoparlör içerde, karşıda.

Hoparlör yeşil boyalı.

¹⁹ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s. 200.

²⁰ [Ran], *Kuvâyi Milliye*, s.204.

Hoparlör duruyor tepesinde”²¹

Hoparlörden gelen ses cephede düşmanın pek çok ölü bıraktığıyla ilgilidir. Beş dakikalık ajan bildirisinde pek çok “yaşayan ölünün” isimi geçer.

“*Ben Mafeo*

Ben Con,

Ben Hans

Ben Jilber!..”²²

Dört adet ölünün isminin verilmesi, beş dakikada insan yaşamının değersizleşmesini vurgulamak içindir. Adları hiç fark etmeksizin savaş din, dil, ırk ayrımı yapmadan bütün insanlığın üzerine kara bulutlarını çöktürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı’nın işlediği bir başka şiir de Ayşe’nin Mektupları isimli şiirdir. 48 bölümden oluşan şiir Ağustos 1943 tarihini taşır. Sıcak savaşın devam ettiği o günlerde özellikle şiirin beşinci bölümünde:

“*Dayandı harp afeti hudutlarımıza*

Çepçevre yangındır dört bir yanımız”²³

İfadelerini kullanması Türkiye’nin harp karşısında takındığı tavrı gösterir. Savaş boyunca denge politikası yürüten Türkiye zaman zaman mihver devletlere zaman zaman da müttefik devletlere yaklaşmış ama savaşının sonuna kadar net bir taraf seçmemiştir. Yine şiirin on dokuzuncu bölümünde savaş günlerinin acıları tüm insanlığı merkeze konumlandırılarak şair anlatılır.

“*Günler ağır*

Günler ölüm haberleriyle geliyor

Düşman haşin

Zalim

Ve kurnaz

Ölüyor çarpaşarak insanlarımız,

Halbuki nasıl hakketmişlerdi yaşamayı

Ölüyor insanlarımız

²¹ Nazım Hikmet [Ran], **Yatar Bursa Kalesinde**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 52.

²² [Ran], **Yatar Bursa Kalesinde**, s.53.

²³ [Ran], **Yatar Bursa Kalesinde**, s.82.

-ne kadar çok-
Sanki şarkılar ve bayraklarla
Bir bayram günü nümayişe çıktılar
Öyle gen.
Ve fütursuz. ”²⁴

Şiirin yazıldığı 1943 senesinde cezaevinde olan Nazım Hikmet, harbin gidişatını oradan takip eder. Savaşın dördüncü senesinde İtalya’nın düşmesini önceden tahmin eden Hikmet, artık olacağın biran evvel olmasını ister. Çünkü zaman uzadıkça ölüm sayısı artmakta, mağduriyetler çoğalmaktadır.

“İtalya düştü.
Her gün yeni hadiseler bekliyorum.
Ağır gidiyor gibi geliyor bana.
Mademki dönemeç göründü artık:
Daha hızlı daha çabuk. ”²⁵

Yatar Bursa Kalesinde şiir kitabında harp günlerinin işlediği bir başka şiir ise *Ben Bir Yolculuk Yaptım*’dır. Yolculuğa hangi ortamda kimlerle çıktığı anlatan şair tüm dünya insanları için umudun sesi olur.

“Ben bir yolculuk yaptım
Yumrukları sıska karınlarında ve iki büklüm oturan
Yahut da rüzgârın önünde yalayak koşan kadınlarla;
Ölülerle birlikte
Harp meydanlarında ve barikatlarda unutulmuş olanlarla. ”²⁶

Memleketimden İnsan Manzaraları ise Nazım Hikmet’in şiir kitapları içerisinde en hacimli eseridir. Beş kitaptan oluşan bu eseri şair 1939 yılında İstanbul Cezaevinde²⁷

²⁴ [Ran], *Yatar Bursa Kalesinde*, s. 103.

²⁵ [Ran], *Yatar Bursa Kalesinde*, s.123.

²⁶ [Ran], *Yatar Bursa Kalesinde*, s.179.

²⁷ Hatice, Pîrâye, Pîrâyende

Doğum yeri neresi,

Kaç yaşında,

Sormadım,

Bilmiyorum.

Dünyanın en iyi kadını,

Dünyanın en güzel kadını.

yazmaya başlamıştır. Dönem dönem ara verse de çalışmasına devam ettiğini eşi Hatice Piraye Hanım’a ve yakın arkadaşlarına yazdığı mektuplardan bildirir. Ancak eser tam olarak yayımlanamaz. Parça parça neşredilir. Şair eserin altmış bin mısra civarında olduğunu belirtse de çoğunun polisin eline geçtiğini söylemiştir. Eşi Hatice Piraye’ye gönderdiği kendi daktilosunda düzenleyip eşine gönderdiği nüshayı oğlu Memet Fuat 1966-67 yıllarında beş kitap halinde neşretmiştir. Ancak o yıllarda kanunlarda suç sayılan ibareler çıkarıldığı için bu baskı sansürlüdür. Şairin ölümünden sonra külliyatını yayınlayan Ekber Babayef ise 1968 yılında Memet Fuat’ın neşrettiği beş kitabı Sofya’da tek bir cilt haline getirmiştir. Eserin tamamı ise ceza kanunun değişmesiyle Nazım Hikmet’in eşine gönderdiği nüsha esas alınarak daha önce çıkarıldığı yerlerde tekrar eklenerek eksiksiz tek bir cilt halinde Memet Fuat tarafından tekrar neşredilmiştir. Bu haliyle eser 527 sayfalık geniş bir hacme sahip olmuştur. Eser hakkında Nazım Hikmet’in Kemal Tahir’e yazdığı mektup önemlidir.

“İstiyorum ki okuyucu 12.000 mısraı bitirdikten sonra vicık vicık insan kaynaşan bir mahşerden geçmiş olsun.

İstiyorum ki bu insan mahşerin konkre ifadesi okuyucuya ana hattında muayyen bir devirdeki, muhtelif sınıflara mensup Türkiye insanları vasıtasıyla Türkiye’nin muayyen bir tarihî devredeki sosyal durumunu anlatsın. Tabii donmuş halde değil diyalektik seyri ve akışıyla.

İstiyorum ki ikinci planda, Türkiye cemiyetini çevreleyen dünya durumu-muayyen bir devirde- anlaşılsın.

İstiyorum ki nereden gelip, nerede olduğu, nereye gidildiği? Sualine –sahamın içinde azami imkânlarla- cevap verilsin. Bu dört nokta ana meselemdir.”²⁸

Memet Fuat ise *Nazım Hikmet Üzerine Yazılarda* Memleketimden İnsan Manzaraları isimli yazısında; “ne şiir ne roman ne tarih olan öte yandan hem şiir hem roman hem tarih nitelikleri açıkça görülen- yeni türün başlangıcı sayılabilecek bir yapıt”²⁹ ifadelerini

Benim karım.

Bu bahiste

Realite umrumda değil...

939’da İstanbul’da tevkifanede başlanıp

..... biten bu kitap

ona ithaf edilmiştir. Nazım Hikmet [Ran], **Memleketimden İnsan Manzaraları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.9.

²⁸ Nazım Hikmet [Ran], **Kelam Tahir’e Mapushaneden Mektuplar**, İthaki Yayınları, İstanbul, s.150.

²⁹ Memet Fuat, **Nazım Hikmet Üzerine Yazılar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 66.

kullanır. Burada Fuat'ın tahkiye anlatımını öne çıkarması ve bu eserin yeni bir türün başlangıcı olacağını ifade etmesi önemlidir. Bunun yanında tarih çoğunlukla belgelerle yapılan yorumun ürünüdür. Şairin anlattığı tarih hiç şüphesiz tarih kitaplarından farklı olacaktır. *Memleketimden İnsan Manzaralarında* anlatılan tarih coğrafyanın, insanın, yaşamışlığın tarihleridir. İşte bu eser de Meşrutiyetten bu yana Türkiye'nin tarihi olduğunu gösteriyordu. Eğer bir tarih anlatılacaksa işte böyle anlatılır demekteydi.³⁰

Eser Haydarpaşa İstasyonu'nda hareket eden 15.45 katarının yolcuları anlatarak başlar. Katarın 510 numaralı vagonda seyahat eden bu üçüncü mevki vatandaşları işçi, köylü, mahkûm, asker gibi sıradan insanlardan oluşmaktadır. Hemen yanlarında serseriler, işsizler, sakat insanlar da vardır. Şair, seçmiş olduğu insanların yaşadıkları coğrafyayı birbirleriyle olan münasebetlerini anlatarak tanıtır. Tanıtma esnasında ise şair kişilerin bireysel ve sosyal maceraları anlatır. Temel amaç ise sınıf meselesini vurgulamak ve ezilen sınıfın durumuna dikkat çekmektir.

Eserin ikinci kitabında ise şair Haydarpaşa İstasyonundan hareket eden Anadolu Sürat Katarının içerisindeki yolcuları anlatarak bu yolcular içerisinde çeşitli meslekten insanların, burjuva sınıfından gördüğü insanları ve Milli Mücadele'de görev almış halk kahramanlarının maceralarını anlatır. Bu insanların hayat tarzları kişisel özelliklerini farklı açılardan anlatan şair bir yandan da toplum yapısındaki eşitsizliklere vurgu yapar.

Eserin üçüncü kitabında bütün bunların dışında kalan şair mahkûm tipiyle okuyucu karşısındadır. Bu tip Halil'dir. Halil ve diğer mahkûmların hayatları vasıtasıyla hapishane ve hastaneler betimlenir. Buralardaki mahkûm ve görevliler, köylüler ve hastalar, doktorlar ve hemşireler de kendi hayat hikâyeleriyle yer alır.

Dördüncü kitap Anadolu'daki köylü ve ağa münasebetlerine dikkat çeker. Halkın çaresizliği vurgulanarak mahkûm Halil'in hapishanedeki hayatı farklı yönleriyle anlatılırken bir yandan da İkinci Dünya Savaşı'nın algılanış biçimi ve savaşın toplum üzerindeki baskısına dikkat çekilir. Fransız komünistleri Nazilere, Sovyet Rusya'nın Almanlara karşı mücadeleleri ve komünistlerin büyük bir kahramanlık yaparak Almanları mağlup etmesinin hikâyeleri anlatılır. Özellikle dördüncü kitabın birinci bölümünde şairin seçmiş olduğu İşçi Kerim, Halil ve Cevdet Bey karakterleri vasıtasıyla harpte yaşananlar anlatılır.

³⁰ Sonradan öğrendiğime göre, ünlü bir tarihçimiz *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın yüksek sesle okunup dinlendiği bir toplulukta "Bizim yazdıklarımız hiç, tarih dediğin böyle anlatılır," gibilerden bir söz etmiş. Mehmet Fuat, **Nazım Hikmet Üzerine Yazılar**, s.66.

“Cevdet Bey açtı Berlin’i,
tercümeyle başladı:

-Ukrayna’nın merkezi Kiyef şehri tamamen işgal edilmiştir.
665.000 esir...

Tank, top...

Hop!

Keselim

Bunu daha dün gece dinlemiştik.

Demek Berlin’de taze bir şey yok henüz.

Londra’ya gidelim, Hacıbaba.

Bir aylık hava akımlarında ölenlerin sayısı.

Bunu da dinledik.

Yine Londra’dan size cazbant bulayım mı

Birkaç dalga ötede.”³¹

Dördüncü kitabın ikinci kısmında ise Nazım Hikmet İkinci Dünya Savaşı’nda denizaltı savaşlarından bahseder. Savaşın acımasızlığını karaya vuran Alman askerleri üzerinden anlatır.

“Birdenbire bir denizaltı düştü yanıbaşım.

Parçalanmış bir tabut kapağı gibi açıldı körüüstü kaportası

Ve Münihli Hans Müller dışarı çıkıverdi.

39 İlkbaharında denizaltıcı olmadan önce

Münihli Hans Müller

Hitler hücum kıtası altıncı tabur

birinci bölük

dördüncü mangada sağdan üçüncü neferdi”³²

Eserin son kitabında ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında mahkûm Halil’in karısı Ayşe’ye yazdığı mektuplar vasıtasıyla İstanbul’da çekilen sıkıntılar anlatılır. Halil’in mahkûmiyeti, özgürlük, hürriyet ve karısına duyduğu hasreti dile getirir. Hapishanenin dışı cezasını tamamlayarak özgürlüğe kavuşan Fuat’ın vesilesiyle betimlenir.

“Dün İstanbul’a indim,

³¹ [Ran], *Memleketimden İnsan Manzaraları*, s. 398.

³² [Ran], *Memleketimden İnsan Manzaraları*, s.326.

*dönüşte ne tuhaf işler işittim vapurda.
Hepsi paralarını dışarıya kaçırıyormuş,
hem de kimler,
milyonları varmış İsviçre, Amerika bankalarında
Memleketlerinden korkuyorlar demek.
Demek kaçmakta akılları fikirleri.
Paraları Hollanda'daymış bazılarının,
Almanlar en koymuşlar,
Ama sonra bizim efendilere cemile olsun diye
yollamışlar Amerika'ya
Almanya Amerikayla harp ediyor,
ama ordan oraya para gidiyor.
Para: vatansız.
Paraya sahip olan vatanlı mı?
Hem, biraz daha vaziyet şöyle gibi:
onlar paranın sahibi değil,
para onların sahibi.
Sonra bir şey daha duydum,
dehşetli sinirlendim:
sözde İsviçre'ye deyip
Almanya'ya buğday yolluyormuşuz
İnsan eti yiyenlere
Memleketimin buğdayını yedirenlerin
Allah belasını versin.”³³*

Şiirler serisinin altıncı kitabı olarak yayınlanan *Yeni Şiirler* şairin 1951-1959 yılları arasında yazdığı şiirleri içerir. Sıcak savaşın sona erdiği ama etkilerin uzun süre devam ettiği dönemleri anlatır. ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombası milyarlarca insanın ölmesine ve mağdur olmasına neden olur. Bu çerçevede Nazım Hikmet nükleer silahların durdurulması ve kimyasal savaşların önlenmesi için açılan bir kampanya nedeniyle yazdığı şiirde özellikle çocuk imgesine yer verdiği görülmüştür. Atom bombasının atılmasından on yıl sonra yazdığı *Kız Çocuğu* isimli önemlidir. Bu şiir atom bombasıyla ölen

³³ [Ran], *Memleketimden İnsan Manzaraları*, s.474.

bir kız çocuğunun ağzından yazılmıştır. Şiir atom silahlarının ve silahlanmanın önüne geçme çalışmalarına destek olmak gayesini taşır.

*“Hiroşima’da öleli
oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım,
büyümez ölü çocuklar
Saçarım tutuştu önce
gözlerim yandı kavruldu
bir avuç kül olu verdim
külüm havaya savruldu”³⁴*

Nazım Hikmet’in atom bombasıyla zarar gören çocukları anlattığı bir başka şiir ise *Nereden Gelip Nereye Gidiyoruz?* başlığı altındaki bir kız vardı Japonya’da mısraıyla başlar. Bu şiirde Japonya’da ailesiyle birlikte atom bombasıyla öldürülen bir kız çocuğu anlatılır. Atom bombası “iş i yalnız öldürmek olan bir bulut” olarak anlatılır. Şair bu bulutun öldürmeye doymadığı için durdurulması gerektiğini vurgular.

*“Bir kız vardı Japonya’da
ufacık tefecik bir kız.
Bir bulut vardı dünya da
iş i: öldürmekti yalnız.
Bu bulut bu kızcağızın
öldürdü nineciğini,
külünü göğ e savurdu
sonra, yine apansızın
gelip babasını vurdu,
sonra da kızın kendini
Ve doymadı doymadı
Yeni kurbanlar arıyor.
Atom ölümüdür adı,”³⁵*

³⁴ Nazım Hikmet [Ran], **Yeni Şiirler (1951-1959)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.97.

³⁵ Nazım Hikmet [Ran], **Son Şiirler (1959-1963)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.160.

Yaşanan bunca acı ve trajediye rağmen insan her zaman bir çıkış yolu arar. Nazım Hikmet'in şahsi hayatında her şeye rağmen hiç kaybetmediği yaşama sevinci, öldüren atom bombası için de bir kurtuluş yolu bulur. Bunu *Umut* şiirinde ifade eder.

“...

*İşler, atom reaktörleri, işler
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken ölür bir çocuk,
bir japon çocuğu Hiroşima'da
on iki yaşında ve numaralı
ve ne boğmacadan ne menenjitten
ölür bin dokuz yüz elli sekizde
Ölür bir Japoncuk Hiroşima'da
dokuz yüz kırk beşte olduğu gibi
...
ve güneş doğarken hiç umut yok mu?
Umut, umut, umut,
umut insanda...”³⁶*

3.1.2. Attila İlhan

Toplumcu Gerçekçi şiir anlayışının ivme kazanmasında katkısı büyük olan Attila İlhan'ın Türk şiirinde önemli bir yeri vardır. İzmir Menemen doğumlu olan şair kültürlü bir aile içerisinde büyür. Divan ve halk şiiri olarak ayırmadan eski şiirimize olan sıcak ve benimseyici yaklaşımı, ayrıca modern şiir anlayışına da açık olması onu geniş bir kesimin temsilcisi yapar. Üzerine yapılmış olan araştırmalarda Attila İlhan'ın şiir anlayışının üç ana evrede incelendiği görülür.

1941 ile 1954 yılları arası şairin Toplumcu-Gerçekçi şiir anlayışına bağlı olduğu dönemdir. Bu dönemde şairin özellikle Nazım Hikmet'in şiir anlayışından etkilendiği görülür. Bunun yanı sıra halk şiirlerinden de büyük oranda beslenen şair savaş, özgürlük, sömürü ve insan sevgisi gibi temalar üzerinde çalışır. Özellikle *Duvar* şiiri onun bu dönemdeki Toplumcu-Gerçekçi anlayışının en karakteristik niteliklerini taşır. Cahit Sıtkı Tarancı'nın *Otuz Beş Yaş* şiiriyle birinci olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 yılında

³⁶ [Ran] , *Son Şiirler (1959-1963)*, s.153.

düzenlediği şiir yarışmasında Attila İlhan'ın *Cebbar Oğlu Mehmed* şiiriyle ikinci olması onun edebiyat âleminde adının anılmasına vesile olur. Bu yıllarda edebiyat dünyasında görülen Garip ve İkinci Yeni olarak bildiğimiz hareketlerin çizgilerine pek ilgi göstermeyen şair, kendi şiir anlayışının peşinden giderek halk edebiyatının öyküleyici anlatım biçimini kullanır. Özellikle 1950'den sonra sosyal realizme kaydığını gördüğümüz şair her şeyden önce şiirde estetik planı önemseyen şiir anlayışından kaçınır. Bu yönüyle her ne kadar Nazım Hikmet'in etkisinde kalsa da onun sesinin dışına çıkmayı başarabilen ender şairlerdendir³⁷.

1954-68 yılları Attila İlhan şiirinde bireyin varlığının sorgulandığı evredir. İlhan'ın bu evresinde özellikle kent olgusunun ve çoğulcu yaşam tarzının karmaşık yapıları şiirlerinde yer alır. Toplumcu gerçekçi şiir anlayışından uzaklaşan İlhan yalnız kalmış ve varlığı tehdit altında olan insanın şiirlerini yazar. Böylelikle kent yaşamının getirdiği argo, küfür vb. konuşma tarzları ve modernist dinsel anlayış bu dönem şiirlerinde görülen özelliklerdir³⁸.

1968 sonrasında ise Attila İlhan şiirinde estetiğin öne çıktığı neoklasik döneme geçilir. Şairin divan şiiriyle buluşması, onun çok boyutlu imgelerinden beslenmesi şiirinde yeni özelliklerin oluşmasına neden olur. “Geçmişin poetik deneyimlerini kendi kimliğini yaralamadan içselleştiren şair gelenekle gelecek arasında örnek bir köprü görevi üstlenir.”

Edebiyat camiasına ismini 1946'da CHP'nin açtığı yarışmayla duyurmaya başlayan Attila İlhan ilk şiir kitabını 1948 yılında *Duvar* adıyla çıkarır. Bu kitabında geleneksel çizgiden uzaklaşmaz, halk şiirinin kaynaklarından yararlanır. İlhan başta Nazım Hikmet olmak üzere Dadaloğlu'nun, Dertli'nin, Köroğlu'nun, Karacaoğlu'nun söyleyiş özelliklerinden etkilenir. Hece ölçüsüyle şiirler yazan Faruk Nafiz, Ahmet Muhip Dırnas gibi isimlerin romantizmi de görülür şiirlerinde. Kitabın ikinci baskısının önsözünde şair bu kitabını “*Harp Delikanlısının Şiirleri*” olarak değerlendirir. “*Duvardaki şiirler, belki harbi etiyle kemiğiyle yaşamamış, ama gazete radyo, sinema yoluyla bir yandan; fırında kaybolan ekmek, seferber edilmiş ordu, pasif koruma ve karartmalar yoluyla öbür yandan; onun sertliğini ve hainliğini etinde duymuş bir harp delikanlısının şiirleri*”³⁹ ... Gavurdağlarından Rivayet, Hürriyet Yürüyor, Karanlıkta Kaynak Yapan Adam, Harp Kaldırımında Aşk ve Şafak Vakti Dünya olmak üzere beş bölümden oluşan *Duvar*, aynı zamanda şairin İkinci

³⁷ Korkmaz Özcan “1950 Sonrası”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), s.81.

³⁸ Korkmaz Özcan “1950 Sonrası”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), s.81.

³⁹ Attila İlhan, **Duvar**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998, s.9.

Dünya Savaşı'nı en fazla işlediği şiirlerinden oluşur. Temelde iki farklı tema üzerinden işlenir. Birincisi, savaşın insanlık üzerinde bıraktığı yıkım ve nefret; diğeri ise hürriyete olan özlemdir. Bu temaların ağırlıklı olarak işlendiği bölüm *Hürriyet Ölüyor* bölümüdür. Hür yaşama arzusunun net olarak hissedildiği bu bölümde “sorup sual edilmeden canına kıyılan insanoğlunun” acılarını (Ağıt⁴⁰) duyarız. Şiirde barışa ve hürriyete hasret bir insanla karşılaşırız. Hümanist bir bakışın sembolü olan bu insan, dünya insanların savaşta çektiği acıya ortaktır. Hürriyet uğruna ölümü göze almıştır. Vatanseverdir.

*“nihayet bu derde düçar olduk
derdimiz dağlardan yücedir
devası bulunmaz tarifi müşkül dedik
bir ağıt yakmak diledik
sorup sual edilmeden
canına kıyılan insanoğluna”⁴¹*

Bu bölümün ikinci şiiri olan *Dünyakârî*'nde ise savaş tepkisinin vurgulanması, hürriyet özleminin seçilen kelimelerle ifade edilmesi bu şiirin de İkinci Dünya Savaşı sırasında yazıldığını gösterir. Şair, kitabının sonuna eklediği *Meraklısı İçin Notlar* bölümünde dünya savaşındaki hürriyet mücadelesini Türkiye'deki hürriyet mücadelesiyle özdeşleştirmek istediğini belirtir. Dışarıda yükselen her faşizm dalgasının içerdeki faşizmi de yükselteceğini söyleyen İlhan, bu mücadeleyi dönemindeki toplumcu şairlerle beraber verir.

*“seni ben hep rüzgâra karşı düşünürüm
sana fakir canım kurban olsun hürriyet.*

...

*ölçüsüz sevdi bu gönül dünyayı insanları
pulat gibi şarkılar yazdı hürriyet için”⁴²*

Hey, Lilişan, Türkiye ve Deryalar şiirleri az da olsa farklı özellikler taşır. *Hey* şiirinde “hürriyet savaşçısı” şair Türkiye'yi ve memleketlerimizi insan sevgisiyle birlikte dikkate

⁴⁰ İkinci Dünya Savaşı, bizim kuşağı müthiş etkiledi. Bu bakımdan, hele savaşa bulaşmamızın her an söz konusu olduğu o günlerde, ozanların konuya değinmesi olağan karşılanmalı, ağıt bu ortam içinde yazılmış bir şiirdir. *Meraklısı İçin Notlar*. İlhan, **Duvar**, s.202.

⁴¹ İlhan, **Duvar**, s.50.

⁴² İlhan, **Duvar**, s.53.

sunar.⁴³ *Lilişan* şiirinde ise bütün insanlığın sembolü Lilişan olur. Hürriyetin dili Lilişan'da kendini bulur.

“yangınlar alevinden geçip de gelen dost
yanar olmuş yüreğin nar olmuş lilişan
Sen insansın sen insan sen insan”⁴⁴

Hürriyet Yürüyor'un son üç şiiri *Merhabe Gökyüzü*, *Deryalar* ve *Türkiye*'dir. Merhaba Gökyüzünde şair hava savaşlarını, Deryalar da ise deniz savaşlarını betimler. Bütün bunlar daha sonra yazacağı İkinci Dünya Savaşı destanı olan *Şafak Vakti Dünya* için hazırlıktır.

Duvar şiir kitabının üçüncü bölümü *Karanlıkta Kaynak Yapan Adam*⁴⁵ adını taşır. Nazım Hikmet tesiriyle yazılan bu şiirler siyasal baskıların, şairdeki insan sevgisinin boyutlarını ve İkinci Dünya Savaşı'nın verdiği tahribatı anlatır. Özellikle *İş Başı* adlı şiirde insanların mesut olabileceği bir dünyanın, mutlu, barış dolu bir dünyada yaşamakla kurulabileceğini anlatılır. *Umumi İstirap Şarkısı*, *Saadet* ve *Arka Sokak* isimli şiirlerinde aşkla beraber mutlu mesut bir dünyada yaşamının yolları aranır.

Kitaba adını veren *Duvar* şiiri ise “*bu şiir ikinci dünya savaşı içinde kahredilen bütün dünya duvarları için yazılmıştır*”⁴⁶ ibaresiyle başlamaktadır. Şiirde duvar sembolü, insanların hürriyetinin önündeki engeli temsil eder. Bu sembol şiir içerisinde insanla bütünleşerek anlatılır.

“ben bir duvarım hiç güneş görmedim
sen hiç güneş görmemiş bir başka duvar
yüzünü benek benek tahta kurusundan
ve sinemiz baştanbaşa ak üstünde karalar”⁴⁷

⁴³ Yakup Çelik, **Şubat Yolcusu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s.46.

⁴⁴ Çelik, **Şubat Yolcusu**, s.57.

⁴⁵ Bu bölümün adı *Duvar*'ın asıl adı olacaktı. O şiiri hem çok seviyordum hem de simge gücünün çok yüksek olduğunu düşünüyordum. *Karanlıkta Kaynak Yapan* adam faşizmin yediği şehirlerde yükselen işçi sınıfını temsil ediyordu. Buysa 40 yıllarında toplumculuğa özenen genç bir ozanın ilk kitabı için en uygun ve en müthiş ad demektir. İmge olarak boyutlarının genişliğineyse diyecek yoktu hiç! Fakat sözünü dinlediğim arkadaşlar böyle bir adın hiç yoktan başımı belaya sardıracağını belirterek beni uyardılar, özellikle şiirde faşizmin yediği şehirler arasında İstanbul'un anılması onları irkitiyordu. Sonunda bu addan vazgeçtik adı *Duvar* oldu. Meraklısı İçin Notlar, İlhan, **Duvar**, s.204.

⁴⁶ İlhan, **Duvar**, s.100.

⁴⁷ İlhan, **Duvar**, s. 100.

Tezatlar üzerine kurulu olan bu şiirin, İkinci Dünya Savaşı'nın insanlığı getirdiği son noktayı göstermesi açısından önemi büyüktür. Artık insanlar duvardır. Akıl varabileceği en son noktaya varmış milyonlarca insanın ölümüne ses çıkarmamıştır. Bütün insanlar duvarlaşmıştır. Duvar hürriyet ve insan sevgisi önünde birer engelden başka bir şey değildi. “*ya biz insan duvarlarıyız karşımızda çok insan öldürdüler*”...

İkinci Dünya Savaşı'nın konu edildiği bir başka şiir ise *Onlar Bizi İtham Ediyor*'dur. Şiirde savaşta ölen iki askerin ölümlerinden sonra geride bıraktıklarını anlatır. Diyaloga yaslanması bir senaryo gibi düşünülmesine yol açmıştır. Bütünüyle sona eren savaşın hiçbir şeyi çözümlemediği, toplumsal sorunların olduğu gibi kaldığını anlatır.

“*yine ağlar geliyor gümüş örümcekler*
Yine örümcekler için insanlar ölecek”⁴⁸

Duvarın dördüncü bölümü *Harp Kaldırımında Aşk* adını taşır. Savaşın insanlık üzerine bıraktığı olumsuz etkileri aşkın şiddetiyle anlatır. Genellikle bunlar, sevgilisinden uzakta olan genç bir ozanın beraber olmak özlemlerini, gelecek için kurduğu düşlerini yansıtır.⁴⁹ Bölümün ilk şiiri *Garipsemede* aşk, musiki, radyo haberleri şiirin iskeletini oluşturur. Musiki şairi aşka çağıran el olur, radyo haberleri de kaosun ve tutsaklığın haberini verir. Zira Türkiye savaşın dışında kalmış olmasına rağmen, savaşın bütün olumsuzlukları yaşamıştır. Dönemin en etkin iletişim aracı olan radyo Türk aydınının da dünyadan haberdar olduğu tek araçtır. “*Harp her yanımızda idi; sahillerimize asker cesetleri vuruyordu. Her dalga üzerinden bombardıman şehirlerinin barut ve yangın kokusunu alıyorduk. Bütün birinci sayfeler, kaybedilmiş ülkelerin, havaya uçurulmuş köprübaşlarının, batırılmış kruvazörlerin adlarını afiş harfleriyle veriyorlardı. Bir büyük delirmektir, bu! En küçük sağduyu, en ufak akıl, ilk harp resmi tebliğinden itibaren, elbet insanlığın haline doğru eğilecektir.*”⁵⁰

Kitabın son bölümünde, yedi şiirden oluşan *Şafak Vakti Dünya* adlı şiir, İkinci Dünya Savaşı Destanı olarak kaleme alınır. Meraklısı İçin Notlar'da yer alan “*Nâzım'ın kurtuluş savaşı destanı yazdığını işitmiştim ya, bu kadarı benim çabucak bir ikinci dünya savaşı destanı yazmaya koyulmama yetti, adını 'Şafak Vakti Dünya' koydum, büyük bir iştah ve hamaratlıkla işe koyuldum*” sözleriyle destanın içeriğini ve yazılış sürecini açıklar.

⁴⁸ İlhan, *Duvar*, s. 201.

⁴⁹ İlhan, *Duvar*, s.209.

⁵⁰ Çelik, *Şubat Yolcusu*, s.56.

Sabaha Kadar bu bölümün ilk başlığıdır. Şiire karamsar bir tabiat tasviriyle başlayan şair, tabiatın tüm unsurlarıyla çürümeye, vazgeçmişliğe yönelmiş olmasını savaşın tüm acımazlığıyla tüm dünyayı esir almasına bağlar.

*“tarıfsız bir korku yaşıyor havalarda
siyah tüylü kocaman bir yarasa gibi
camlar terlemiş bulutlar yere yakın”⁵¹*

ifadesi, tüm dengelerin değiştiğini ve kargaşanın düzene hâkim olduğunu belirtir. Yeryüzü bu kadar acı çekerken, insan da hürriyetini yitirme kaygısıyla, işgallerle sarsılmaktadır. Şair, işgal altındaki ülkeleri ve yaşananları bir dünya vatandaşı olarak kaygı ve acıyla dile getirir. Onun isteği, kalplerde insan ve hürriyet sevgisiyle yürümektir.⁵²

Düştü Polonya Kalesi şiiri ise şairin kitabın önsözünde anlattığı durumu işaret eder. Dönemin tek haberleşme aracı olan radyodan sıcak savaşın seyrini takip eden şair, tabiat tasvirinden hareketle, bir askerin gözünden işgali değerlendirir. Polonya’nın işgal edilmesi savaşın resmen başladığının işaretidir. Hitler’in ordularının artık Avrupa’yı işgale doğru yürüdüklerinin göstergesidir. Şair, bundan sonra yaşananları okuyucuya hissettirir, duvarlara sıçramış bebek kanlarıyla Alman panzerlerinin mezalimini anlatır. Sıcak savaşı ve tahribatı en belirgin biçimde anlatan şiir, savaşın dünyaya saçtığı olumsuzlukları irdeler.

*“dövüyor Naziler Polonya hududunu
aynı şarkı yapışmış nöbetçinin dudağına
elleriyle kavlıyor yağmuru saçlarından
tüyleri diken diken çenesi kilitlenmiş
gövdesi sarsıyor, şafaklarında kan
görmüyor kör etmiş kan gözlerini
görmüyor neylesin görmüyor artık
ne hürriyet ne şarkılar ne insan”⁵³*

Şafak Vakti Dünya’nın üçüncü şiiri *Mariane*’dir. Hollanda, Belçika ve Fransa’nın işgalinin konu edildiği şiirde bir savaş kızı olan Mariane’nin umutları, korkuları ekseninden işgaller anlatılır.

⁵¹ İlhan, **Duvar**, s.147.

⁵² Çetindaş, **Yeni Türk Şiirinde Destan**, s.554.

⁵³ İlhan, **Duvar**, s.151.

*“hey sevgilim hemen haber uçurduk
neyleyelim düştü verdun kalesi
zaferkuşun tutamadık kaçırdık
mateme büründü Frenk ülkesi
derken duyulan ses jeanne d’arc ’ın sesi
dur diyor vatani beklemelisin
dövüş eğilme sen zalim eğilsin
damarda kalır mı dökülecek kan
çıkalım dağlara dağlar sevin
ölelim yaşamak için marianne”⁵⁴*

Destanın bir başka şiiri ise *Diliyar*’dır. Şiirde savaşın dünya güzelliğini alt üst etmesi konu edilir. Oldukça uzun soluklu olan bu şiirde kelime ve mısraların tekrarıyla hem şiirin ahengi hem de savaşın oluşturduğu tahribatın okur üzerindeki etkisi arttırılmıştır.

*“kayalar kayalar sarı kayalar
şövalye başlarını yere çalıp ağlıyanlar”⁵⁵*

Lili Marlen şiiri ise o yıllarda sembol haline gelmiş bir şarkının adıdır. Savaş boyunca radyodan dinlenen bu şarkı cephede yer alan askerlerin hüznlerini, yazdıkları mektuplardaki hasretlikleri hatırlatır. Savaş nefreti ve hürriyet özlemi şiirde ana temadır. Lili Marlen hem müttefik hem mihver devletlerin askerlerinin ağıtı olmuştur. Zira şarkının sözleri Alman şair Hans Leip tarafından yazılmıştır. Şiir bir gece vakti kışlada nöbet tutan askerleri anlatmaktadır.⁵⁶ İlhan’ın bu şarkıyı şiire taşıması savaşın dünya gençlerinde yarattığı tramvayı, diğer yandan savaşın askerler arasında bile nefretle anıldığını gösterir.

*“akşam olur
mektuplar hasretlik söyler
zagrep radyosunda lili marlen türküsü
dost ağlar karanfilim dost ağlar
marş söylemeden ölmek bize yakışmaz
ve biz yine yıldızlara bakarız*

⁵⁴ İlhan, **Duvar**, s.161.

⁵⁵ İlhan, **Duvar**, s.165.

⁵⁶ Çetindaş, **Yeni Türk Şiirinde Destan**, s.556.

ve yine yıldızlar bize bakar”⁵⁷

Lili Marlen’in devamında *Kutup Yıldızı Rivayet Eder* şiiri gelir. Yıldızlar içerisinde en net gözle görülebilme özelliği taşıyan kutup yıldızı bu özelliğiyle dünyada olup biteni tepeden görme imkânına sahiptir. İlhan ise yıldızın bu özelliğini destanına taşıyarak savaşı yalnız sıcak savaşı yaşayanların değil tüm dünyanın bir meselesi olduğunu vurgular. Şiirde ise destan boyunca hiç kaybedilmeyen hürriyet umudu yine vurgulanır.

Şafak Vakti Dünya Destanı’nın son şiiri *Heyamol*’dur. Şiir İkinci Dünya Savaşı’ndaki deniz savaşlarını anlatır. Akşam vaktinde deniz manzarasının anlatıldığı şiirde Heyamol, gemicilerin hep bir ağızdan söylediği sözcüktür. Çağrışımlarla zenginleştirilen bu şiir “Kaptan Johansın” şahsında insan ve hürriyet sevgisinin gür sesi olur.

“mezartaşı dikilmez, neleyim deryaya

senin âbiden hürriyet olacak

heyamola yelkenim heyamol

hürriyet hürriyet hürriyet dünyaya”⁵⁸

Polonya işgaliyle başlayan destan deniz savaşlarının anlatımıyla sona erer. İnsan sevgisi ve hürriyet özlemi hemen hemen bütün şiirlerin öne çıkan teması olur. Ancak destanı üç bin dize ile yazmayı tasarlayan Attila İlhan yazmaya başladıktan sonra kırsal havanın yerini büyük şehir havasının aldığını görmesi üzerine şiir üç bini bulmadan yarım bırakmıştır. “...yirmi yaşındaydım. bu işin üzerinden gelebileceğime inanıyordum. öyleyse niye yarıda bıraktım? ... destanı yazdığım sırada, şiirimin içinde bir başkalaşma belirmişti, kırsal hava gittikçe dağılıyor, yerini büyük şehir havası alıyordu. buysa destan’da saydığım “üslup birliğini” çatlatmıştı.”⁵⁹

3.1.3. Cahit Saffet Irgat

İkinci Dünya Savaşı yıllarında eser veren şairlerden bir başkası da Cahit Saffet Irgat’tır. 1940 Kuşığı şairlerinden olan Irgat, 1915’te Lüleburgaz’da doğdu. Edirne Öğretmen Okulunu bitirdi. Ankara Konservatuarında okuyan şair, İstanbul’da resmi ve özel tiyatrolarda aktörlük yaptı. Romantik ve egzotik ilk şiirleri Varlık gibi dergilerde

⁵⁷ İlhan, **Duvar**, s.171.

⁵⁸ İlhan, **Duvar**, s. 183.

⁵⁹ İlhan, **Duvar**, s. 212.

yayımlandı. Döneminde etkili olan Toplumcu-Gerçekçi şiirden etkilendi. Kötümser, öfkeli büyük insan topluluklarını sosyal gerçeklik üzerinden ifade etti. *Bu Şehrin Çocukları* (1945), *Rüzgârlarım Konuşuyor* (1947), *Ortalık* (1952) ve *Irgatların Türküsü* (1969) şiir kitaplarıdır.⁶⁰

Cahit Irgat, geleneksel şiir anlayışının karşısında iki yenilik olan Nazım Hikmet kaynaklı Toplumcu şiir ve Garip şiirin varlığını keşfetmede hiç de geri kalmadı. Diğer Kırk Kuşağı şairleri içerisinde bu iki şiir anlayışını birleştirmeye çalışan ender şairlerdendir. Özellikle *Bu Şehrin Çocukları* adlı şiir kitabında bunu gerçekleştirmek amacı taşıdığı görülmektedir. Asım Bezirci'nin bu kitap üzerine yaptığı yorumda; “*Kitapta dört çeşit şiir var: Örneğin bakıyorsunuz kimi şiirlerde eski çizginin kalıntılarıyla yeni çizginin belirtileri yan yana bulunuyor, bakıyorsunuz, kimi şiirlerde de eski çizgiye yaraşan özellikler ağır basıyor. Garip akımının özellikleri büsbütün üste çıkıyor. Edebi sanatlara, imgeye, müziğe, ölçüye, uyağa sırt çeviriyor. Kimi şiirlerde ise Irgat Garipçi anlayışla toplumcu görüş arasında az çok tutarlı bir bileşim kuruyor.*”⁶¹ İfade etmesi Irgat'ın Toplumcu şiirle Garip şiiri arasında bir nevi sentez yakalamaya çalıştığını gösteriyor.

Cahit Irgat şiiri, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve tek parti yönetimi altında oluşmuştur. Ölümün, açlığın, baskının ve korkunun egemen olduğu bu dönemde şair bu temalara da şiirinde yer vermiştir. *Muhabbet* adlı şiirinde dönemde yaşananları kendi hissiyatıyla ele almıştır.

“*Bombalarla şehirler*

Kucak kucağa

Ölülerle toprak;

Benimde alımdan bir kurşun öptü.”⁶²

Savaş devam ederken Irgat'ın yazdığı “*Utaniyorum Yaşamaktan*” adlı şiir ise şairin bir savaş karşıtı olarak da olsa taraf aldığını gösterir. Özellikle;

“*Kardeşlerim dövüşüyor*

Varşova'da Paris'te

Kardeşlerim diziliyor kurşuna

Ya bir duvar dibinde

⁶⁰ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1993, s.168.

⁶¹ Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950*, s.857.

⁶² Cahit Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.7.

Ya bir meydan ortasında

Kâfilereler, kabileler, kâfilerle”⁶³ ifadelerini kullanması Varşova’da ayaklanan Polonyalı Armia Krajova’yı (Halk Ordusu) hatırlatır. Zira bu ordu Varşova’yı Nazi Almanyası’ndan kurtarmak için gerçekleştirdiği önemli operasyonlardan birisidir. Ayaklanma zamanı olarak Sovyetlerin Kızıl Ordusu’nun Varşova şehrinin doğu bölgesinde belirdiği ve Alman birliklerinin geri çekildiği dönemde gerçekleşmiştir. Sovyet ilerlemesi aniden durmuş, böylece Alman birlikleri toplanarak şehri tahrip edip Polonya birliklerini mağlup etmişlerdir. Şiirin devamında şair kardeşlerim dediği insanların meydanlarda ölmesine dayanamayarak kendi sınırlarını ören Türkiye’ye seslenir. Üzerine düşeni yapmaya kararlı olduğu söyler.

“Utaniyorum yaşamaktan

Dostlar can pazarında

Bir kurşuna satılırken;

Hiçbir şey gelemese de elimden

Canımı da mı veremezdim

Birinizin yerine?

Kanımı da mı dökemezdim

Yeni dünya temeline?

Açın bütün kapıları

Ben de işe yararım” ⁶⁴

1940 Kuşağı şairlerinin savaş karşıtı tutumu Cahit Irgat’ta da kendini bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın sıkıntılarını iyiden iyiye yaşayan şair, dönemde yaşanan yokluk, yoksulluk, savaşın insanlığa vermiş olduğu sorunları şiirin temeline yerleştirmiştir. Bu anlayışla sıcak savaşın sona erdiği yıllarda kaleme aldığı *Rüzgârlar Konuşuyor (1947)* kitabı ise tam tekmil bu savaşın getirdiği sorunlar ve hüznlerden oluşur. Kitabın ithaf bölümünde *“Bu şiirler istila görmüş şehirlere ve İkinci Dünya Savaşı’nın sefaletlerine dairdir”*⁶⁵ ifadesini kullanır. Ardından ise iyiliğin, kardeşliğin, ümidin, aynı hakkın hürriyetin insanlığın şarkısını yazar. Kitabın birinci bölümünde kara bahtlı çocukların savaşın verdiği ürpertilerle fabrikalara rejilere koşusunu anlatır. Oysaki o çocukların döşeklerinde uykularında olması gerekir.

⁶³ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s. 16.

⁶⁴ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s. 17.

⁶⁵ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s. 23.

*“Ve denize bağlanan sapa yollardan
Koşar adım gidiyor
Fabrikaya rejiye
Uykuya dōşeklerde doymayan
Kara bahtlı çocuklar”⁶⁶*

Şiirin ikinci bölümünde ise fabrika savaşlarının insanlığa sefalet ve felaketler getirdiğinden bahseder. Bütün insanların sözcülüğünü yaparak “bir insanlar/ bir avucun/ beş parmağı kadar kardeş” savaşın galibi ve mağlubu olmadığını ifade eder.

*“Fabrika bacaları çatlayacak hırsından
Sefaletler, felaketler ve kötü niyet
Her gün götürüyor içimizden birini
Şu fabrika, şu vapur, lokomotif düdüğü
Şarkısını tekrarlıyor ezilmişler şehrinin.”⁶⁷*

Savaşın ekonomik problemlerini, evsiz kalan insanları, anasız babasız kalan çocukları bir lokma ekmeğe muhtaç insanları anlatır şiirin üçüncü bölümü.

*“İşsiz güçsüz
Evsiz barksız
Dili yok kalabalık
Sokaklar, caddeler, meydanlar dolusu
Biz şehirde, biz denizde
Biz tarlada, fabrikada
Satılıyor,
Haraç mezar
Bir lokmaya.”⁶⁸*

20. yüzyıl bütün insanlık için felaket üzerine felaket yaşatmıştır. 1914-1918 yılları arası insanlık imtihanını Birinci Dünya Savaşı’nda vermiştir. Yeni dünya düzenini kurmak isteyenler milyonlarca insanın ölmesine ses çıkarmamıştır. Ardından Türkiye’de verilen Millî Mücadele de 1918’den 1923’e kadar sürmüştür. Öncesini de hesaba katarsak Balkan

⁶⁶ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s.23.

⁶⁷ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s.24.

⁶⁸ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s.25.

Savaşları ve Trablusgarp’la beraber Türk milleti yaklaşık elli yılını savaşla geçirmiştir. Irgat ise şiirin yedinci bölümünde kendilerinin ve öncekilerin yaşadıklarını anlatır.

*“Nedir bizim günahımız?
Bu değildi alnımızın yazısı,
Anamızdan doğar doğmaz.”*

Yaşanan olumsuzların sonunun sabırla geleceğine inanan şair artık dayanacak güçlerinin kalmadığını ve sonu gelsin artık bu sabrın der.

*“Sonu gelsin bu sabrın
Sabır dedik, kalbimize taş bastık
Kaldırımlar döşedik
Kalbimizin üzerinden geçtiler
Ağalar, efendiler
Kul etti
Köle etti
Bir hırkaya
Bir lokmaya
Anamızı
Babamızı
Ecdadımızı.”* ⁶⁹

Sıcak savaş devam ederken Türk milleti savaşın acılarını radyo başında dinlemektedir. Bir gün radyoda Anadolu Ajansı’nın verdiği malumata göre Almanya’daki belediye başkanları bu kış soğuktan ve açlıktan ölmeye mahkûm yüz binlerce insan için şimdiden mezarlar kazdırma emrini vermiştir. Bu olayın ardından Irgat kitabının ikinci bölümünde şunları söyleyecektir:

*“Belediye reisinden emir var
Mezarını herkes kendi kazacak.
Şimdi mevsim sonbahar
Çoğumuzun sünger çekti üstüne
Açlık, kıtlık, kolera.
İyi bilir ellerimiz*

⁶⁹ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s.26.

*Kazma kürek tutmasını,
Kardeş yüzü sevmesini.
Karşımızda kara kış var
Mezarını herkes kendi kazmalı.*”⁷⁰

Savaştan maddi manevi en büyük tahribatı görenlerin başında çocuklar gelmektedir. Almanya’da Yahudi çocukların savaş oyuncaklarıyla oynaması yasaklanmıştır.

*“Anne girmem bu oyuncak dükkânına
Orda toplar, tayyareler, tanklar var.
Seviyorum söğüt dalı atımı
Tekme atmaz, ısırmaz.”*⁷¹

Cahit Irgat’ın tanık olduğu bu olaylar kendinden kaçışı, içkide yoğunlaşmayı, insanlara küsmeyi ve bunlara benzer gelip giden bunalımlı halleri de getirmiştir. Zaman zaman savaşın tam göbeğinde olmak istemiş kardeşlerinin yoldaşlarının yaşadığı sorunları çözmek için elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Savaşın toplumlar üzerindeki tesirini ise “insanlık suçu” olarak görmüş olması emperyalist devletlerin hükmettiği toplumların da sesi olmasını sağlamıştır. Ama gerçek duruşunu elbette ki diğer toplumcu şairler gibi emperyalizmle, faşizmle savaşıarak sergilemiştir. Bunun yanında bir şiir kitabını savaşın tahribatına ayırması toplumcu şairler arasında Hasan İzzettin Dinamo ile beraber eserlerinde en fazla bu konuya yer veren sanatçılardan olmasına sebep olmuştur.

1940-50 arasında biçimlenen Toplumcu Gerçekçi şiirin de Garip şiirini de kendi içinde birleştirip onlardaki yetersizlikleri aşmaya çalışmış özgün bir şiir oluşturmak istemiştir. Fakat tam bir olgunlukta düşündüğünü gerçekleştirdiği söylenemez. Ama hiç kuşkusuz Irgat’ın arayışı özellikle toplumcu şiir açısından önemini korumaktadır.

3.1.4. Fazıl Hüsnü Dağlarca

İkinci Dünya Savaşı dönemini bütünsel açıdan ele alan bir başka isim ise Fazıl Hüsnü Dağlarca’dır. Türk şiirinin en uzun soluklu şairlerinin başında gelen Dağlarca, durmadan kendisini yenilemiştir. Bulgucu ve deneyci bir şiir anlayışına sahiptir. Bu büyük ve benzersiz özelliği Dağlarca’yı elli yıldan fazla sanat hayatı içinde tutmuştur. Kendi şiir çizgisini yakalayan şair uzun hayatında birçok farklı dönemi şiirlerine yansıtmaya imkânı bulmuştur.

⁷⁰ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s.34.

⁷¹ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s.35.

Cemal Süreya'nın ifadesiyle “*Fazıl Hüsnü'nün şiirinde iki dönem görüyorum. Birincisi sezgi dönemi, ikincisi akıl dönemi. Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Daha, Çakırın Destanı, Taş Devri (1935-1945) birinci döneme giriyor. İkinci Dönem kesin çizgilerle Asu ile başlayıp günümüzdeki şiirlerine kadar sürüyor. Bir de 1949 - 1955 yılları arasında yayımladığı şiirleri var, bunlar da iki dönem arasındaki geçişin özelliklerini taşıyorlar: Üç Şehitler Destanı, Toprak Ana, Aç Yazı, Sivaslı Karınca, Anıtkabir, İstanbul Fetih Destanı.*”⁷²

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleri millî ve evrensel semboller bakımından oldukça zengindir. İçerik olarak büyük bir yoğunluğu bulunmasına rağmen millî romantik duyuş tarzından çocuk dünyasına, ferdi yaşamdan toplum gerçeklerine kadar birçok farklı yaklaşımı şiirin içerisine sokar. Kelimenin şiir dünyasındaki öneminin farkında olan Dağlarca bunu şiirin yapısal merkezi haline getirir.

Dağlarca, şiirin temel özelliklerinden biri olan insan benini, kendini tanıma ve kendisiyle hesaplama ihtiyacını, insanın toplumun bir parçası olarak yeryüzünde sorumlu bir varlık oluşunu şiirle ifade etmek ister. Bu anlayışı şairin 1935 yılında çıkan ilk şiir kitabı *Havaya Çizilen Dünya*'dan itibaren görülür. Seksen beş şiirin yer aldığı bu kitapta Fazıl Hüsnü, kendini ve sesini arayan bir “ben”in kendine ve dış dünyaya bakışını anlatır. Hayal, çocukluk, kaçış arzusu, tabiat, yalnızlık, şehir, ölüm ve aşk temaları ağırlıklı olarak işlenir bu kitapta.

Edebiyat dünyası Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın gerçek anlamda doğuşunu şairin ilk kitabından beş yıl sonra çıkardığı *Çocuk ve Allah* kitabıyla görür. Şairin şiirleri üzerine en çok konuşulduğu, hakkında en fazla yazının yazıldığı kitap olma özelliğini taşır. Ataoğulları Behramoğlu'nun ifadesiyle “*Çocuk ve Allah, yayınlanışından bu yana, etkileri kuşaktan kuşağa süren bir şiir dünyasının kitabı olarak, şiirimizin başyapıtlarından biri olmuştur.*”⁷³ Kitabın başından sonuna kadar ana tema çocuk ve Allah'tır. Özellikle çocukla Allah arasındaki göksel ve insancıl boyutu işleyerek bütüncül olanı göstermeye çalışır. Şairin bütüncül olanı gösterme isteği diğer şiir kitaplarında da görülür.

Cemal Süreya'nın ifadesiyle Dağlarca'nın sezgi döneminin üçüncü kitabı *Daha* adını taşır. 1943 yılında çıkan bu şiir kitabında ise şair, insanın kendisiyle ve diğer insanlarla hayat, zaman, mekân ve diğer unsurlarla olan ilişkileri; tarih ve vatan çevresindeki

⁷² Korkmaz Özcan, “1950 Sonrası”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (edt. Talat Sait Halman), s.90.

⁷³ Ataoğulları Behramoğlu, **Son Yüzyıl Büyük Türk Şiir Antolojisi 2**, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1991, s.1087.

duyarlılıkları dile getirir.⁷⁴ “Daha” kelimesine yüklediği anlamla şair Goethe’nin ölmeden önce söylediği son söz olan “Daha çok ışık!” cümlesi arasında bir ilişki kurar. Daha kitabının başından sonuna kadar insanlığın bitmek bilmeyen arzularını doyumsuzluğunun sembolü olarak kullanılır.

Dağlarca’nın toplumsal bir destan olarak tanımladığı *Çakırın Destanı*, insanlığın ilk çağ destanı olarak değerlendirilebilir. Kendi içinde, aile çevresinde, toplumda, tabiatta, yurt sathında ve bütün yeryüzünde var oluş serüvenini taşıyan insanın hikâyesidir. İnsanın birey olduğunun farkına varması, kendini ve tabiatı keşfetmeye başlamasıyla kendini toplumsal bir varlık haline getirmesini *Çakırın Destanı*’nda anlatılır. Şairin destan türündeki diğer eserlerinden bazıları ise şunlardır: *Üç Şehitler Destanı*, *İstanbul Fetih Destanı*, *Çanakkale Destanı*, *Kubilay Destanı*, *19 Mayıs Destanı*, *Bir Elde Yaşamak –Reşat Bey Destanı*, *Çukurova Koçaklaması*, *Yurducunu Sevmek*, *Türk İstanbul*, *Türk Dil Kurumu Koçaklaması*, *Yedi Memetler Koçaklaması*, *Yanık Çocuklar Koçaklaması*, *Bağımsızlık Savaşı*, *Malazgirt Uluması*, *Vietnam Savaşımız*, *Hiroşima...*

1960’lı yıllardan itibaren hem şiir dilinde hem de işlediği konularda değişiklikler görülmeye başlar. Kendi estetiğinin dışındaki günlük politik konuları işlemeye başlayan şair ideal olanla mevcut olan arasındaki çatışmayı şiirlerinde temel argüman haline getirir.⁷⁵ Toplumcu şiirleri iki ana eğilim üzeredir. Anti-emperyalizm ve popülist sosyalizm.⁷⁶ Kurtuluş Savaşı ile başlayan anti-emperyalist mücadele İkinci Dünya Savaşı’nda yaşananlarla sonrasında ABD’nin Vietnam’ı işgali gibi hadiseler karşısında şairin Amerikan emperyalizmine karşı durduğu net tavidir. İkinci eğilim ise geri kalmışlığın siyasal muhalefete dönüşmesidir. Savaşların acısını yaşamış insanlar özellikle çocuklar, bombalanan şehirler, sömürülen ülkeler ve insanlar, ferdi ve kitlesel çıkar kavgaları, bencillikler, geçim sıkıntısının yurt içinde ve yurt dışındaki tezahürleri toplumsal şiirlerinin konusu olur. Bu tarz şiir kitaplarının başında gelen *Toprak Ana*, yurdun ve milletin aydınlık geleceklere ulaşması için çaba gösteren, yanlışlar ve ihmaller karşısında eleştirel bir tavır takınan bir şair kimliği taşır. Toplumsal şiirleri yer yer semboller kullanarak Anadolu gerçekliğini anlattığı *Kınalı Kuzu Ağdı*, İstanbul’a ait güzelliklerin yanında İstanbul’daki Anadolu’yu anlattığı *Haliç*, Türkiye merkezli duyarlılığını dünyaya çevirdiği *Sivashlı*

⁷⁴ Tacettin Şimşek, , **Fazıl Hüsnü Dağlarca Hayatı ve Şiiri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.143.

⁷⁵ İnci Enginün, **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s.84.

⁷⁶ Oktay, **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı (1923-1950)**, s.592.

Karınca, tarih boyu birçok milletin paylaştığı coğrafya olan *Akdeniz* adlı kitaplarla devam eder. Bunlara daha sonra Batı'nın sömürgeci tavrının anlatıldığı *Batı Acısı*, 1960'lı yılların öğrenci hareketlerinin anlatıldığı *Özgürlük Alanı*, Türklük bilinci, yurt sevgisi, yönetim halk çatışmasının işlendiği *Türk Olmak* eklenir. *Dışarıdan Gazel*, *Kazmalama*, *Yeryağ*, *Almanyalarda Çöpçülerimiz*, *İkili Anlaşma Anıtı*, *Horoz*, *Nötron Bombası*, *Vietnam Savaşımız*, *Sanık Ayağa Kalk*, *Yokedilen Çokuluslu Olmak*, *Gobistan ve Hiroşima* gibi şiir kitapları ise yurtiçi ve ağırlıklı olarak yurt dışında cereyan eden hadiseler karşısında şairin takındığı tavrı yansıtır.

Şairin ilk basımını 1951'de yaptığı şiir kitabı *Sivaslı Karınca*, özgürlük ve bağımsızlık idealini anlattığı her türlü sömürü karşısında kesin net bir tavır alarak eleştirilerde bulunduğu eserlerinden biridir. Dağlarca Türkiye merkezli bir duyarlılıkla dikkatini dünyaya çevirir ve bütün insanları sevgi ortak paydasında birleşmeye çağırır. Bu kitapta İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye gelen Amerikan zırhlısı Missouri adını taşıyan uzun soluklu şiire de yer verir. Zırhlıya barış elçisi gözüyle bakan şair, zafer, hürriyet ve talih kelimelerini birlikte düşünür.

“Sen bir zafer, doğmamış çocuklar türküsüne,

Anaların helal sütüyle giden.

Candan aziz hürriyeti şehitlerin, bayrak bayrak

Hatırasız, vatansız,

Her yeni hayatla payidar, yeniden.”⁷⁷

Şairin ABD'ye barış elçisi gözüyle bakışı, beş yıl sonra değişmeye başlayacak, emperyalist Amerika'ya karşı bağımsızlık ülküsü haykıracaktır. 1958 yılında yayımlanan *Batı Acısı*'ndan itibaren, Cezayir, Vietnam ve Hiroşima'nın maruz kaldığı bağımsızlık ihlalleri karşısında emperyalizmin sert eleştirisini yaparak bu milletlerin yanında olduğunu bildirir.

“Bu Japon gecesidir belli

İpekcene

Tülcene yumuşak.

Öyle ince ki

Öyle süslü ki resim resim.

⁷⁷ Fazıl Hüsni Dağlarca, *Türkçem Benim Ses Bayrağım*, Türk Dil Kurumu Koçaklaması, Takma Yaşamlar Çağı, Sivaslı Karınca, Kutluk'un Evindeki Konuşma, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s.16.

*Uyanmış haşre kadar;
Bir Japon gecesidir belli
Nasıl uyuyabilirim
Geçmiş Tul dairelerinden,
İsa'nın
Muhammedin üzerlerinden aşmış
Muhabbetle gülümsemiş Buddha'nın rüyalarına
Yıldızlar arası mor bir mevsim
Atomlarım aydınlığıyla gök pırıl pırıl
Bu Japon gecesidir belli,
Nasıl saklayabilirim”⁷⁸*

Fazıl Hüsnü Dağlarca 25. yıl dönümünde Japon kardeşlerinin acısını bölüşmek için *Bura Hiroşimadır*’ı yazar. Hiroşima’yı “yeryüzü yurttaşlığı” çerçevesinde ele alan Dağlarca, “İkinci Dünya Savaşı’nı bitirmek için Amerika’nın Japonya’ya ‘lütfettiği’ bomba, sonsuza dek tarihin yüz karası olacaktır. ”der.⁷⁹

*“Sarı Bir ışıkla
Yeşil bir ışıkla
Kara bir ışıkla sessiz
Uçtu gövdeleri 245 bin kişinin.*

*90 bin yapıdan 62 bini artık masal
Ötesi bir baca, bir duvar, bir direk*

*Ta içi kavruldu 245 bin kişinin
Bura Hiroşima’dır, bu ilk atom bombasıdır,
Resmi çıktı
Kulelerin atlarını kamçılayan arabacının, taşa toprağa,
Çınladı canı 245 bin kişinin canı”*

⁷⁸Dağlarca, Türkçem Benim Ses Bayrağım, Türk Dil Kurumu Koçaklaması, Takma Yaşamalar Çağı, Sivahı Karınca, Kutluk’un Evindeki Konuşma, s.14.

⁷⁹ Şimşek, Fazıl Hüsnü Dağlarca Hayatı ve Şiiri, s.541.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞTAN UZAK COĞRAFYANIN SAVAŞ DİLİ

1939-1945 yılları arası yaşanan İkinci Dünya Savaşı yaşattığı yıkım ve trajedilerle uzun bir süre etkisini devam ettirmiştir. Türkiye sıcak savaşın dışında kalmış olmasına rağmen savaştan çok etkilenmiştir. Bu etki daha çok siyasi, askeri, ekonomik yönde olsa da o yıllarda ve sonrasında eser vermiş şair ve yazarlar tarafından işlenmiştir. Her ne kadar Türkiye sıcak savaştan uzak bir coğrafya olsa da kıyılarımıza vuran asker ve sivil cesetleriyle, gazete ve radyo malumatlarıyla anbean savaşı takip etmiştir. Bu bölümde savaştan uzak coğrafyanın gözünden savaşın algılanış biçimini ve eleştirisini inceleyeceğiz.

4.1. Savaşta Hayatını Kaybeden Asker ve Siviller Üzerinden Savaşın Dili

Tarihin gördüğü en korkunç savaşlardan biri olan İkinci Dünya Savaşı kendi içinde bir takım yenilikler barındırıyordu. O güne kadar sürmüş olan cephe savaşları yerini artık sivil asker ayrımının yapılmadığı, herhangi bir mekân sınırlanmasının olmadığı ve bütün anlamlarda “sınırsızlıkların” hâkim olduğu bir savaş anlayışı geliştirdi. Bu durum askerin de bilinçsiz halk çocukları olarak yorumlanmasını getirdi. Ne uğruna savaştıklarını bilmeyen sadece emirlere itaat eden hangi safta oldukları belli olmayan bilinçsiz halk çocukları... A. Kadir¹ *Kımıldamadan* adlı şiirine çocuk yaşta ölen bir asker aracılığıyla savaşa duyduğu kını anlatır.

“ ...

Bir elin karnın üstünde

bir elin yana düşmüş

Kopmuş askerlik numaran

Dövüşerek öldüğün

ne kadar da belli çocuk,

¹ 40 Kuşağı şairleri arasındadır. 1917 yılında İstanbul’da doğan A. Kadir’in asıl adı Abdulkadir Meriçboyu’dur. İlk şiirlerinde belirgin bir Nazım Hikmet etkisi görünmektedir. Kişisel yaşamının olayları şiirini doldurmuş, toplum sorunlarına gösterdiği ilgi de şiirlerinde önemli yer tutar. Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı (1923-1950)*, s.256.

*nasıl konuşuyorsun,
böyle kımıldamadan”²*

1940’lı yıllarda Türkiye’de çeşitli sanat görüşleri ortaya çıkmıştır. Kuşağın önemli ismi Enver Gökçe³’nin ifadesiyle; “*Bilhassa endüalist sanat biçimine karşı ve toplumcu yanı olan cereyanlar bu devrede etkili olmuştur. Gayet tabii olarak bu toplumcu yanı kuvvetli olan akımın içindeydim. Ve içinde olacağım. Hani eski bir söz vardır: İnsan nasıl yaşarsa öyle düşünür. Bu çok doğrudur. Yani düşüncesini, yani bilincini onun sosyal hayatı, sosyal pratiği belirler. İnsana kendi çevresinde olan ilişkiler gene diyalektik bir bakışla açıklanabilir. Sanat ise daha karmaşık bir olaylar zinciridir. İyi, başarılı bir eseri meydana getirebilmek için önce sosyal bir içerik, sonra da estetik bir kılıf zorunludur.*”⁴ Bu doğrultuda eserler veren Gökçe, İkinci Dünya Savaşı’nı diğer Kırk Kuşağı şairleri gibi tepkiyle karşılar. Savaşın sonucunun iki taraf için de aynı şartlar doğuracağını ifaden eden Gökçe “39 Harbi” isimli şiirinde sadece insanlar ya da canlıların değil doğa ve eşyanın da savaşın tahrip edici gücünden etkilendiğini söyler.

*“Çıksam, çıksam dağ olsa da yücesine
Duyar mıyım, duyar mıyım top seslerini
At boynundan aşan yığidim
Şu terkedilmiş toprak
Şu yanan köy
Şu devrilmiş araba
Şu tank altındaki
Senin sevdiklerin mi?”⁵*

Savaşın şairde oluşturduğu hissiyatı ise yine şiirin devamında ifade eder.

*“ ...
Sana düşman oldum 939 harbi
Beni dostlarımdan ettin,*

² A.Kadir, **Bütün Şiirleri**, Can Yayınları, İstanbul 1987, s.58.

³ Pablo Neruda çevirilerini sürdürüyordum. Neruda, bilindiği gibi dünyanın en büyük şairlerinden birisidir. Şiirle uğraşmam dolayısıyla Neruda’ya eğilimim gün geçtikçe artıyordu. Neruda çarpıcı ve büyük bir ozandır. Dünyayı ve insanları seven birisi. Başından da büyük olaylar geçmiştir. Gizli yaşadığı, sürgünde kaldığı yıllar olmuştur. Büyüklüğü biraz da buradan gelmektedir. Benim ona ilgim de bu bazı yakınlıklardandır. Bkz. Enver Gökçe, **Bütün Şiirleri**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2012, s.18.

⁴ Gökçe, **Bütün Şiirleri**, s.19.

⁵ Gökçe, **Bütün Şiirleri**, s.74.

*Beni mahzun ettin
Sefil ettin
Şair ettin!
Sana bin teşekkür
Büyük ızdırap
Bana sevmeyi
Bana hakikati
Bana insanları öğrettin.”⁶*

Kardeşlik Acıları’nda ise Gökçe, ölen, sakat kalan insanları, yanan limanları, iskeleler aracılığıyla anlatır, her şeyin elbet bir gün düzeleceğini buna giden yolun ise demokraside olduğunu vurgular ve ona inancını asla kaybetmez.

*“İncinmesin kollarım, ayaklarım, ellerim.
İşıltılı gündüzlere gitmeliyim
Acılar, darağaçları, kelepçe demirleri!
Bayram şenliklerine,
Demokrasi şenliklerine gitmeliyim
Uğruna şiir yazılan, döğüşülen, ölünen insanlar!
Yeter değil bana Zaferlerin,
Yıllardır gece hücumlarına
Sokak savaşlarına katlandığım.”⁷*

Hasan İzzettin Dinamo ise savaşın güzellikleri yıkıp geçen yönünü vurgular şiirlerinde. Savaşa olan nefretini en net ifade ettiği şiiri *Narsis Hikâyesi*’dir. Savaşın bir bölümünün Yunanistan’da geçmesi şairinde de Yunan mitolojisine olan merakı bu şiirin imgelerini oluşturmuştur.

*“...
Ve Narsisin mavi pınarındaki suyu
Tankların radyatörlerine içirdiler!
Olimposun yıldırımlarından
Yüz bin kere daha müthiş
Uzun menzilli toplar.*

⁶ Gökçe, **Bütün Şiirleri**, s.75.

⁷ Gökçe, **Bütün Şiirleri**, s.63.

Ve stukaların bombaları
Fonların ve Driyatların damlarında sabahladığı
Palamutlarla yüklü meşeleri
Mavi ormanın içine devirdiler
Güneş caddelerde.
Çırılçıplak dolaşılabilir
Çünkü artık ne mavi orman vardır
Ne de bir Narsis hikâyesi”

Savaşın insanlığı yıkıp geçen yönünü güzelliğin simgesi olan, daha doğru bir ifadeyle güzelliğiyle bütün mevcudatı kendine âşık eden Narsis kavramıyla birlikte verilmesi savaşın doğa ve insanlar üzerindeki tahribatını ifade etmesi açısından önemlidir.

İkinci Dünya Savaşı'nın konu edinildiği şiirlerde bir başka sembol ise atom bombasıdır. Savaşın sonunda ABD tarafından, Japonya'ya biri 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya, diğeriye 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye olmak üzere iki defa atom bombası atmıştır. Bu, dünya tarihindeki ilk ve son atom bombası saldırılarıdır. Kendinden önceki alışılmış (konvansiyonel) silahlardan farklı olarak atom bombası, büyük çaplı yıkım gerçekleştirmiş, zararları çok uzun yıllar devam etmiştir. ABD, Japonya'ya karşı yeni silahını kullanırken daha geniş bir coğrafi alana zarar verme çabası içine girerek detaylı planlar hazırlamış ve bunda da başarılı olmuştur.

Orhan Veli yine kendi tarzıyla savaşı ve savaşın sonunda atom bombasının kullanımını *Cımbızlı Şiir*'de eleştirmiştir. Bu yeni icadın toplu ölümlerle dünyayı derinden sarsmış olmasına rağmen gündelik ve kişisel kaygılarının sınırlarını aşan sorunlara ilgi göstermeyen insanları “bir ellerinde cımbız bir elinde ayna” diyerek kınamıştır.

“Ne atom bombası
Ne Londra Konferansı
Bir elinde cımbız,
Bir elinde ayna;
Umrunda mı dünya!”⁸

Ümit Yaşar Oğuzcan ise aklın son icadı atom bombasının atıldığı *Hiroşima* 'yı şiirine taşıyarak emperyalizmi eleştirir. İnsanlığın taş devri ve tunç devrinden sonra utanç devrini

⁸ Kanık, **Bütün Şiirleri**, s.98.

yaşadığını belirtir. Bu yeni buluşun “gelişim ”in değil insanlığın “sağduyu”dan uzaklaşacağını ifade eder.

*“Önce bir bulut yükseldi
Yerden göğe doğru
Ben gördüm
Akahito gördü
Yuhara gördü
Hisaki gördü
Yaşayanların hepsi gördüler,
Şimdi yaşayanlar diyorum,
Oysa ben kaldım,
Onlar öldüler...”⁹*

4.2. Çocuk Figürü Aracılığıyla Savaşın Dili

Türk şairler savaşa duydukları nefreti kimi zaman savaşta ölen, yetim kalan, gıda alamayan çocuklar aracılığıyla eleştirmişlerdir. A. Kadir, *Han Odasında* adlı şiirinde yeterince beslenmeyen çocukların yaşadığı sağlık sorunlarını anlatmıştır.

*“Zayıflıktan kardeşim
zayıflıktan
yere basamıyor çocuklar”¹⁰*

Fethi Giray ise *Şikâyet* isimli şiirinde çocukların gözüyle savaşı değerlendirir. Yaratıcıya sitemde bulunur.

*“Tanrım benim de şikâyetlerim var,
Çocuk dudaklarımda:
Kime bahsedebilirim halimden,
Senden başka.*

*Sorma Tanrım! sorma! ..
Bildiğin gibi değil dünya.*

⁹ Ümit Yaşar Oğuzcan, *Acılar Denizi*, Özgür Yayınları, İstanbul, 1983, s.204.

¹⁰ A.Kadir, *Bütün Şiirleri*, s.86.

*Küçücük kardeşlerim bile,
Top, tüfek resmi çiziyor
Kağıtlarıma, kitaplarıma.”¹¹*

Savaş eleştirisini çocuk figürü üzerinden yapan bir başka şair ise Oktay Rıfat’tır. Etkileyiciliği artırmak için çocuk merkezli bir anlatım seçen Rıfat, *Tayyare* isimli şiirini bizzat bir çocuğun anlatımından oluşturur.

*“tayyareler gelecekmış
Korkum yok benim
Kâğıttan gemilerim
Kurşun askerlerim hazır
Zaten bunlar kırılırsa
Babam yenisini alır”¹²*

Polonyalı Çocuklar şiirinde ise esas öge çocuklardır. Fakat bu kez çocuk anlatıcı değil aracılık etmektedir. Almanya’nın Polonya’yı işgali esnasında yaşanan zulmü şiirin sonunda tecahül-i arifle ifade etmiştir.

*“Yaramazlık eden çocukları
Kömürlüğe kapatırlar
Hırsızlara verirler
Tavana asarlar bacağından
Peki ama hepsi mi yaramaz
Polonyalı çocukların”¹³*

4.3. İnsan Hayatının Değersizleşmesi

1789 Fransız İhtilaliyle modernleşmeye başlayan dünya, Sanayi İnkılâbıyla beraber bilim ve teknoloji ile tanışarak manevi olandan öte maddi olana yönelmiştir. Bu akla olan güvenin artmasına insan aklının neredeyse tek hakikat kabul edilmesine neden olur. Ancak tek hakikat kabul edilen akıl, ateşli silahların bulunmasına ve insanlığa ölüm yağmasına yol açar. Bir anlamda Birinci Dünya Savaşı’yla başlayan bu süreç İkinci Dünya Savaşı’nda

¹¹ Fethi Giray, *Şiirler*, Başnur Yayınları, Ankara 1972, s.33.

¹² Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, s.202.

¹³ Oktay Rıfat Horuzcu, *Bütün Şiirleri I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s.41.

giderek şiddetini artırır ve sonunda akıl iflas eder. İnsanlığın elinde ise J.Paul Sartre'ın ifadesiyle intihardan başka bir seçenek kalmaz. İnsana hizmet etmesi gereken maddenin insanı ortadan kaldırması, teknolojinin insan hayatını saniyeler içerisinde sona erdirebilme imkânına sahip olması, beraberinde insan hayatının değersizleşmesini getirmiştir.

Genel kanaate göre Birinci dünya Savaşı'nın doğurduğu akım Sürrealizm (Gerçeküstücülük)'tür. 1924 yılında doğan bu akım ve onun öncüsü olan Dadaizm oluşmasına zemin hazırlayan başlıca etken Birinci Dünya Savaşı'dır. Sonrasında ise Avrupa'da meydana gelen sosyo-psişik ortamdır. Savaşın oluşturduğu maddi yoksulluk devamında insanlığı manevi bir boşluğa da sürüklemiştir. İnsanlar arasında gelenekten toplum yapısına, bilimden inanca kadar hemen her alanda bir kargaşa hüküm sürmeye başlamıştır. Bu kargaşa ortamı kısa sürede yerini bir hareketliğe bırakır. Teknik aklın eleştirisi beraberinde insanın iç dünyasını, hayal gücünün zenginliğini ön plana çıkarmıştır. Dadaizm ve Sürrealizm (Gerçeküstücülük) bu tepkinin ve arayışın şiirdeki ürünüdür. Her iki akımda iç içe bir özellik taşır. Dadaizm içinde bulunan kaosu genellikle sergileyici bir tutumla anlatırken sürrealizm bu ortamdan ancak insanın bilinçaltına yönelerek bir çözüm bulabileceğini söyler.¹⁴ Bu bağlamda da sürrealistler otomatik yazı, mizah, harikuladelik, düşsel anlatım, çılgınlık gibi yöntemleri kullanarak yeni ve farklı anlatım biçimleri sergilemiş olurlar. İkinci Dünya Savaşı esnasında şiirler kalem alan Orhan Veli, insan hayatının değersizleşmesini kullandığı ironiyle anlatmıştır. Özellikle Eylül 1939'da yazdığı *Bizim Gibi* şiirinde kişileştirme yöntemini kullanarak sevgi ve acıma duyguları etrafında insan hayatının değersizleşmesini konu etmiştir.

“Hep bir ağızdan şarkı söylemesini

Sevmez mi acaba gaz maskeleri

Ay ışığında?

ve tüfeklerin merhameti yok mudur

biz insanlar kadar olsun”¹⁵

Orhan Veli'nin İkinci Dünya Savaşı'nı işlediği bir başka şiiri ise *Karanfil*'dir. İnsanları hayatın acımasız yönüyle karşı karşıya getirdiği ve insanlığın yaşamak zorunda kaldığı bu hayatın anlamsızlığını vurgular.

¹⁴ Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, s. 314.

¹⁵ Kanık, *Bütün Şiirleri*, s. 211.

*“Hakkınız var güzel değildir ihtimal
Mübalaga sanatı kadar
Varşova’da ölmesi on bin kişinin”¹⁶*

Melih Cevdet Anday ise *İkinci Harbi Umumi* isimli şiirinde 20. yüzyılın başlarında doğan insanların acımaz dünya içinde kaldıkları serencamı ifade ederek ölmek ile yaşamak arasında insanlık adına bir farkın olmadığı söyler.

*“Nasıl sabrettim bugüne kadar
Ölümden bahsetmemek için*

...

*Uyumanın tadı kalmadı
Birinci Harbi Umumide doğmuşum
Bizim hesabı kesmek için
İkincisine ne lüzum vardı”¹⁷*

Oktay Rifat ise *Ben Maksada Bakarım* isimli şiirinde savaşın müsebbibi konumundaki tarafların “nihai barış için savaşıyoruz” söylemini alaya almıştır. Atom bombası aracılığıyla ABD’li yöneticilere seslenen Rifat, ironi diliyle, söylediklerinin tersini kastederek amacın yöntemi meşru kılmayacağını vurgular.

*“Mademki maksat barış
Yurtta barış
Cihanda barış
Salla gitsin atom bombasını
Mister Fısfış
İnsan dediğin nedir
Abur cubur
Olsa da olur
Olmasa da olur”¹⁸*

¹⁶ Kanık, *Bütün Şiirleri*, s. 212.

¹⁷ Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, s. 204.

¹⁸ Horozcu, *Bütün Şiirleri I*, s.174.

4.4. Savaşın Fayda Sağlayanların Eleştirisi

İkinci Dünya Savaşı devamında ve sonrasında varlık bulan Kırk Kuşağı şairlerinden Rıfat Ilgaz savaşa olan tepkisini “sıradan insanın” savaş karşısında yaşadığı sorunlarını anlatarak gösterir. Daha çok romancı yönüyle tanıdığımız Rıfat Ilgaz 1911 yılında Cide’de doğmuştur. Orta öğrenimini Kastamonu Öğretmen Okulunda yapan Ilgaz yükseköğrenimini Gerede, Akçakoca ve Düzce’de altı yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünde tamamlamıştır. *Sınıf* adlı şiir kitabı dolayısıyla tutuklanmıştır. Sebahattin Ali ve Aziz Nesin’in çıkardığı *Markopaşa*, *Malumpaşa*, *Merhumpaşa* gibi siyasi mizah dergilerinde yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. Okuma ve kitap sevgisini babası ya da ağabeyinin her gece okuduğu masal ve polisiyelerden alan Ilgaz, ortaokuldaki edebiyat öğretmeni Zeki Ömer Defne’nin yönlendirmesiyle ilkyazı denemelerini yapar. Yazıları orta son sınıf öğrencisiyken Kastamonu’da çıkan *Açıkgöz* ve *Nazikter* gazetelerinde yayımlanır. Sonrasında edebiyatın hemen hemen bütün türlerinde eserler verir.

Rıfat Ilgaz şiirini, özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerinin yoğun biçimde duyumsanmaya başladığı 1940’larda oluşmaya başlar. Hece şiirinin biçimsel özellikleriyle oluşan bu şiirler daha ziyade aylak sınıfın, geçim derdinden azade ozan insanların şiiridir. Zamanla hizmet ettiği “bizden olmayanlar” kesiminden uzaklaşır. Nazım Hikmet’ten gelen toplumcu şiiri merkeze alarak kendi şiirini oluşturma yoluna gider. Yazısına toplumsal/siyasal bir işlev de yükleyen Ilgaz bu anlayışın ilk ürünlerini “Yarenlik” adlı kitabında verir. Alt gelir grubu insanların gündelik yaşamlarını anlatır. Toplumcu gerçekçi yazın anlayışının tüm özelliklerini taşıyor olsa bile Ilgaz şiiri emekçi sınıfın gündelik kaygılarını işler. Sabahattin Ali şöyle der Yarenlik için: “*Babasından, sanatoryum arkadaşlarından, mahalle komşularından bahsediyor. Hemen bütün şiirlerinin mevzuu kendi küçük dertleri, arzuları. Ama hayret! Bunların hiç biri sadece Rıfat Ilgaz’ın dertleri değil. Hepsi, hepsi geniş bir kitlenin, bir insanlığın dertleri, sosyal şiir nedir diyenlere bu kitabı göstermek lazım. Onun asıl kudreti, ferdilikten kurtulup cemiyetin malı olabilmesine, kendi küçük dünyasındaki şahsî meselelerin sosyal lahiyetini kavramasında ve bunları üçüncü bir şahsın bitaraflığı ile anlatabilmesindedir.*”¹⁹

Rıfat Ilgaz’ın ikinci kitabı ise *Sınıf* adını taşır. Bu kitabın *Yârenlik*’ten daha gelişmiş bir kitap olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Kitabın isminden hareketle ikili bir gönderme yapan şair bir yandan bir okuldaki sınıfı diğer yandan toplumcu söylemin kast ettiği

¹⁹Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950*, s.842.

toplumsal sınıfı ifade etmektedir. Özellikle Ilgaz, ekonomik dengesizliği, sınıf çatışmasını, yoksul, emekçi kesimle refah içinde yaşayan sınıfı karşı karşıya getirmeden, ekonomik bakımdan hiçbir sıkıntı çekmeyen inşaların yaşam tarzlarını, zevklerini, nasıl para kazandıklarını ironik bir dille anlatmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'deki tesirini anlattığımız bölümde ifade ettiğimiz karaborsacılık faaliyetlerini ele alan ve eleştiren şiirleri Rıfat Ilgaz kaleme almıştır. Özellikle *Merhamet*, *Çay*, *Ne Yapmalı* adlı şiirlerinde kolay yoldan para kazanan kesimin eleştirisini yapmıştır. Savaşın vermiş olduğu ekonomik sorunlar karşısında halk en temel ihtiyaçlarını da karşılayamaz hale gelmiştir. Bu durumu değerlendiren fırsatçılar ortaya çıkmış ve karaborsacılık yaygınlık kazanmıştır. Şair, “Merhamet” adlı şiirinde bu durumu eleştirir. Şiirin söyleyeni olan mağdur işçinin temel gıda maddelerinin saklanıp el altından yüksek fiyatlarla satılmasıyla mücadelesi anlatılır.

“...

*Yorgun döndüğümüz akşamlar
Arabasında yer gösterenler oldu,
Utandık türkülerimizi söylemekten
Nafakamızı sattılar önümüzde
Sakladılar yağımızı peynirimizi,
Rızkıımızdan para kazandılar
Hoş gördük.*

... ”²⁰

Çay adlı şiirinde de Ilgaz, savaş koşullarında, şekerin bile bulunmadığı bir dönemde kendisine pahalı bir doğum günü daveti verebilecek kadar rahat yaşayan kesimin eleştirisini yapar.

“...

*Parlak geçti...
Kulübünde
Doğum günün için verdiği çay
Bu şeker kıtlığında
İçkiye yapılan zamlardan habersiz*

²⁰ Rıfat Ilgaz, **Yarenlik**, Sebat Yayınları, İstanbul, 1943, s.14

*Zengin bir büfe çıkardın dostlarına
Davetliler seçmeliydi, caz mükemmel”²¹*

Az maaş alan bir memurun refaha çıkmak için düşündüğü çareleri ironik bir dille işlendiği “Ne Yapmalı” şiirinde ise Ilgaz, simsarlığı, karaborsacılığı ve kolay para kazanmayı överek eleştirir. Kanun dışı kazanılan paraya “emek” demektir.

*“ Biraz kalınlaşınca
Bir apartman dikersin Beyoğluna
‘Emek Apartmanı’ ”²²*

Görüldüğü üzere şiirlerini İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye’de doğrudan hissedildiği dönemlerde yazan Rifat Ilgaz, diğer Toplumcu Gerçekçi Kırk Kuşağı şairlerden ayrı olarak “küçük-sıradan insan tipini” şiirine yerleştirerek onun söyleminden toplumculuğun esaslarını dile getirmiştir. Özellikle kurduğu tezatlıklar bu problemi ifade etmede kullandığı en önemli araçlardan birisidir. Her ne kadar Türk okuru onu Hababam Sınıfı serisiyle tanımıştır. Ilgaz’ın eserleri için; “*şiirde demek istediğimle büyük mizahta yapmaya çalıştığım, birbirinden ayrı şeyler değildir. Büyük zıtların, toplumu her bakımdan rahatsız ettiği bir ortamda yaşıyoruz. Mizah bu zıtları en başarılı bir şekilde belirtmeye yarayan bir yazı çeşnisi, bir görüş özelliği*”²³ demektir.

Türk şiirinde “sıradan insanın” gündelik sorunlarını şiire taşıyan bir başka isim ise Behçet Necatigil’dir. 1946 senesinin Mart - Nisan aylarında yazdığı iki şiir buna örnektir. *Deniz Altı* isimli şiirde deniz savaşlarına bir gönderme yaparak savaş sonrası insan sevgisinin ortadan kalmasıyla insanların yaşadığı geçim sıkıntısını anlatır.

*“Milyonlar gözüdür kayıtta
Aslında bilinmez ne kadardır
Bir ülkenin halkı.
Harp patladı, nüfus azaldı
Çehreler ufaldı
Toprağın üstü kan içinde yüzdü
Ölüleri yerleştirmekte aciz gökyüzü*

²¹ Ilgaz, **Yarenlik**, s.15.

²² Behrmoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde 1940 Kuşağının Yeri**, s.89.

²³ Oktay, **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950**, s.838.

...

İnsanlık sevgisi lafta kaldı”²⁴

Necatigil’in savaş trajedisini anlattığı bir başka şiiri ise *Kaydı Silinen*’dir. Norveç tarlalarının birinde ceset bulan bir köylü kadının cesedin başında ağlamasının anlatıldığı şiir, savaştan uzak coğrafyanın savaşın gerçekliğine olan hissiyatını ifade etmesi bakımından önemlidir.

“Norveç tarlalarından birinde
Cesedimi buldu bir köylü kadını,
Baş ucumda ağladığına göre
Oğluna benzetmiş olmalı”²⁵

4.5. Savaşın Geleceğe Yönelik Umut Beklentisi

İkinci Dünya Savaşının bütün acımasızlığına rağmen şairler karanlığın aydıktan geride olduğu inancını kaybetmez. Her karanlığın sonunda muhakkak bir aydınlık olduğu fikri özellikle savaşın sonuna doğru artar. Özellikle Hasan İzzettin Dinamo’nun “*Hürriyet Cephesine Şarkı*” adlı şiiri bu umudun en bariz göstergesidir. Her karanlığın mutlaka bir aydınlığı olacağına dair inancını Dinamo *Yirmi birinci Yüzyılın İnsanlarına Şiirler-I*- adlı şiirde dile getirir. Sabahı olmayan geceleri Eyüp sabrıyla beklediğini ifade eden şair savaşın vermiş olduğu huzursuzluğu geleceğe olan bir umutla anlatır.

“Bir Eyüp sabrıyla bekledim
Sabahı olmayan gecelerde,
Gül dalları yerine demir çubuklar vardı
Münzevi münzevi pencerelerde.
...”²⁶

Yine *Hürriyet Cephesine Şarkı* adlı şiirde hürriyete olan özlemin savaşın tüm acımasızlığına rağmen bir gün geleceğini söyler.

“...
Sulh bir başını kaldırdı mı?
Ve sulh arslanı bir silkindi mi ?

²⁴ Behçet Necatigil, *Şiirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.89.

²⁵ Necatigil, *Şiirler*, s.89.

²⁶ Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1*, s.261.

*Bütün tankları, topları dirinotları
Pireler gibi sırtından dökebilir...”*

Nail V. Çakırhan ise savaşın üçüncü yılında yazdığı ve şiirin başına “Bir Avrupalının Hatıra Defterinden” notunu düştüğü “Mavzer Konuşuyor!” da düşmanın tüm acımasızlığına rağmen savaştan galip çıkamayacağını, kazananın yine umut olacağını ifade eder.

“ ...

*Düşman kavi,
Düşman gaddar,
Düşman yedi canlıdır.*

*Fakat her şeye rağmen
Yüzbinleri ödeyip
Her yerin bedelini.
Her adımda biraz daha ezilecektir.
Ve pes deyip, bir gün
Düşman hadini bilecektir
Mavzer konuşuyor.”²⁷*

Kırk Kuşağı şairleri savaşın haklı olanların lehine sonuçlanacağına olan inançlarını kaybetmezler. Umuda olan inançlarını siyasi bir içerikle ifade ederler. Bu anlayışa uygun şiirler söyleyen şairlerden bir başkası da Şükran Kurdakul’dur. *Ümit* adlı şiirinde bu temayı işler. Bireysel temalı şiirler yazan Kurdakul savaşın bireyde bıraktığı tesiri göndermelerle ifade eder.

*“Bir gün parıldar bahar,
Bulutlar sıyrılır gökten
Renk saçılmış gibi ahretten
Dallarda kuşlar, yaprakta yeşil.
Tomurcuk açar, çiçek tazeleşir,
Başlar bitmeyecek şarkılar;
Hayata dönen insan;*

²⁷ Nail V Çakırhan, **Daha Çok Onlar Yaşamalıydı**, Scala Yayınları, İstanbul, 1996, s.107.

Yeniden sürer filiz

Ve şikâyet etmez ölülerimiz

Dünyanın huzuru kaçtığından’’²⁸

4.6. Savaşı Bir Çözüm Olarak Görmek

Toplumcu-Gerçekçi şiirin bir başka temsilcisi de M.Niyazi Akıncıoğlu’dur. 1919 yılında Kırıkkale’de doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitiren Akıncıoğlu uzun yıllar avukatlık yapmıştır. Kırk kuşağı şairleri arasında yer alan sanatçı Edirne, Bursa vb üzerine yazdığı şiirlerinde yerel renkleri, yöresel görünümeleri vurgulama, belirtme özellikleriyle ön plana çıkar. Şiirlerini *Yücel*, *Yedigün*, *Yürüyüş*, *İnsan*, *Yeni Ses* gibi dergilerde yayımlar. İki şiir kitabı vardır: *Haykırışlar* (1938), *Umut Şiirleri* (1943)²⁹

1943 yılında yazdığı *Umut Şiirleri* isimli kitabında İkinci Dünya Savaşını işleyen şair, Kırk kuşağının diğer şairlerinden ayrılarak savaşın esas hürriyeti getireceğine inanmaktadır. Özellikle “Ajans” adlı şiirinde;

“Sonra Hürriyet

-Yaralı ceylan gibi-

Toprak gebeydi.

Toprak çocukları Dostlar,

Kiminde orak kiminde balta

-buğday kokan avuçları kan içinde-

Emeklerini yığın yığın başak başak

Harman yerinde bırakarak

Dövuştüler en ön safta

Dövuştüler ve öldüler

Gibi-

Ve sulh

-anam sütü kadar helal-

Yüzünde ne bir kin, ne bir infial düştü yollara

²⁸ Şükran Kurdakul, *Zevklerin ve Hülyaların Şiiri*, İzmir, 1944 s.4.

²⁹ Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s.27.

*Yollar uzun, menzil ırak
Ayakları kanıyor, yalın ayak”³⁰*

Savaşın askerî bir güçle değil tarlasında çalışırken bağımsızlığını korumak için savaşa giden emekçi insanlarla yapılması gerektiğini savunması Akıncıoğlu’nun hürriyeti algılayışı bakımından önemlidir.

Cahit Saffet Irgat savaş karşıtı bir tutum sergilese de savaşın cereyan ettiği dönemde yazdığı “*Utaniyorum Yaşamaktan*” adlı şiirle bu anlayışını kırmıştır.

*“Kardeşlerim dövüşüyor
Varşova’da Paris’te
Kardeşlerim diziliyor kurşuna
Ya bir duvar dibinde
Ya bir meydan ortasında*

Kâfilereler, kâfileler, kâfilerle”³¹ ifadelerini kullanması Varşova da ayaklanan Polonyalı Armia Krajova’yı (Halk Ordusu) hatırlatır. Zira bu ordu Varşova’yı Nazi Almanyası’ndan kurtarmak için gerçekleştirdiği önemli operasyonlardan birisidir. Ayaklanma zaman olarak Sovyetlerin Kızın Ordusu’nun Varşova şehrinin doğu bölgesinde belirdiği ve Alman birliklerinin geri çekildiği dönemde gerçekleşmiştir. Sovyet ilerlemesi aniden durmuş, böylece Alman birlikleri toplanıp şehri tahrip ederek Polonya birliklerini mağlup etmişlerdir. Şiirin devamında şair kardeşlerim dediği insanların meydanlarda ölmesine dayanamayarak kendi sınırlarını ören Türkiye’ye seslenir. Üzerine düşeni yapmaya kararlı olduğu söyler.

*“Utaniyorum yaşamaktan
Dostlar can pazarında
Bir kurşuna satılırken;
Hiçbir şey gelemese de elimden
Canımı da mı veremezdim
Birinizin yerine?
Kanımı da mı dökemezdim
Yeni dünya temeline?*

³⁰ Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi* 1, s.421.

³¹ Irgat, *Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)*, s. 16.

Açın bütün kapıları

Ben de işe yararım ”³²

4.7. Savaş Karşısında İdeolojik Kamplaşmanın Eleştirisi

4.7.1. Faşizm Eleştirisi

Latince doğmak anlamına gelen “*nation*” doğum ve doğum yeri nedeniyle birleşmiş olan bir insan grubunu anlatmaktadır. Millet, çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu anlamına gelir.³³ Terimin siyasî çağrışımlar kazanması, bireylerin ve grupların *milliyetçiler* – *nationalists*- diye tasnif edilmeye başlandıkları 18.Yüzyıl’dan önce gerçekleşmiştir. Milliyetçilik terimi Augustin Barruel tarafından 1789’da kullanılmıştır.19. yüzyılın ortalarına doğru Nasyonalizm yaygın olarak bilinmiş siyasî bir öğreti haline gelmiştir. Söz konusu terim 1879 Fransız İhtilali esnasında ortaya çıkmıştır. Devrim öncesi ülke algısı; hükümdarlık, prenslik veya krallık kavramları üzerine inşa edilmiştir. Siyasal hüviyet, herhangi bir milli kimlik, vatandaşlıktan öte bir hükümdara veya egemen hanedana bağlılıkla şekillenmektedir. Fikrin kaynağı ise devrimin başkahramanlarından J.J. Rousseau’ya³⁴ aittir. Devrimci, demokratik bir akım olan milliyetçilik, milleti kendi kendinin efendisi olarak kabul etmektedir. Toplumda taban bulan bu tutum sadece Fransa’yı etkilemekle kalmamış, mevcut diğer iktidar yapılarını da etkilemiştir. Bu durum yaklaşık iki yüzyıl boyunca dünyanın birçok yerinde tarihin yeniden şekillendirilmesine katkı yapmıştır. Yükselen milliyetçilik dalgası 19. Yüzyılda otokratik ve çok milletli Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rus imparatorluklarının parçalamış yeni haritaların çizilmesine sebep olmuştur. Başlangıçta sahici bir halk hareketi olmayan milliyetçilik 19. Yüzyılın sonunda bayrakların, millî marşların, millî edebiyatların, kamusal törenlerin yaygınlaşmasıyla birlikte gerçek bir halk hareketi haline gelmiştir. Bu durum kavramın önceleri liberal ve

³² İrgat, , **Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)**, s.17.

³³ TDK, **Türkçe Sözlük**, Ankara, 2011, s.1683.

³⁴ Fransız ahlak ve siyaset filozofu J.J. Rousseau genellikle siyasî milliyetçiliğin mimarı olarak görülmüştür. Ama aynı zamanda liberal, sosyalist, anarşist ve bazılarının ideasına göre Faşist düşüncüyü de etkilemiştir. Toplum Sözleşmesi (1762) Rousseau ‘doğal insan’ın toplum tarafından dayatılan yozlaşmayı, sömürüyü ve tahakkümü üzerinden atarak ‘genel irade’ye dayanan radikal bir demokrasi biçimi yoluyla ahlakî tercih kapasitesini tekrar kazanabileceğini ileri sürmüştür. Bu, bireyin kolektif olana tabii kılmakta ve herkes için siyasî özgürlük ve eşitlik vaat etmektedir. Andrew Heywood, **Siyasî İdeolojiler**, BB101 Yayınları, Ankara, 2016, s.224.

ilerici hareketlerle ilişkilenmesine sebep olmuş olsa da halkın kabullenmesinden sonra muhafazakâr ve gerici politikalar tarafından benimsenmesine yol açmıştır. Yurtsever coşkunun kaynağı artık siyasî özgürlük değil geçmişin millî ihtişamının ve askerî zaferlerin kutsanmasıdır. Bu tarz milliyetçilik artan bir biçimde *şovenist* ve *zenofobik*³⁵ bir hal almıştır. Her millet kendisinin bir başkasında olmayan veya başkalarından aşağı olmayan niteliklere haiz olduğunu düşünürken aynı zamanda diğer milletleri de güvenilir olmayan ve hatta kendileri için tehdit unsuru olarak görmektedir. Bu yeni milliyetçilik fikri 1870’lerde dramatik bir biçimde yükselmiştir. Yüzyılın sonunda ise dünya nüfusunun çoğunu kontrolü altına alan Avrupa sömürgeci yayılma politikalarını artırmıştır. Bu manada düşünüldüğünde milliyetçiliğin iki ana kabul üzerine kurulmuş olduğu söylenebilir. Birincisi insan türünün doğal olarak ayrı milletler arasında bölünmüş olduğudur. İkincisi ise siyasal yönetimin uygun ve meşru biriminin “*millet*” olduğudur. Milliyetçilik yalnızca farklı siyasi, kültürel ve etnik biçimleri olmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasî sonuçları geniş kapsamlı ve bazen de çelişkilerle doludur. Siyaset bilimcisi Andrew Heywood’ın ifadesiyle; “*Milliyetçilik her ne kadar, bütün milletlerin eşit olduğu varsayımı temelinde, milletin kendi kaderini tayin etmesi gerektiğine dair ilkeli bir inanç ile birlikte düşünüle gelmişse de geleneksel kurumları ve kurulu toplumsal düzeni savunmak amacıyla olduğu kadar savaş, fetih ve emperyalizm programlarını ateşlemek için de kullanılmıştır.*”³⁶ Bu durum 1914’te dünya savaşına yol açan milletlerarası husumet ve şüphe havasına da katkıda bulunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı Avrupa’nın imparatorlulardan ulus devletlere doğru yaşadığı evrime tanıklık etmiştir. ABD başkanı Wilson’un Paris Barış Konferansı’nda milletlerin kendi kendilerini yönetebilecekleri fikrini müdafaa etmiştir. Daha önce bir imparatorluğun yapısını oluşturan etnik unsurlar kendi millî devletlerini kurmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı öncelikle ayrılıkları, daha sonra bu ayrılıkların pekişmesini ortadan kaldıramamış yeni kin tohumlarının atılmasına sebep olmuştur. Savaş sonunda yapılan barış anlaşmaları insanlığı tam bir hayal kırıklığına uğratmış, engellenmiş tutkularla sertlik yüklü bir miras bırakmıştır. Bu durum en çok otoriter ve faşist hareketlerin iki savaş arasında (1918-1939) yayılmasına ve kitleselleşen milliyetçilik duygularını, imparatorluk yoluyla tatmin etme girişiminde bulunulmasına sebep olduğu gibi pratikte de Almanya, İtalya ve Japonya da kendine yer

Şovanizm: Bir davaya ve gruba, tipik olarak onun üstünlüğüne inanarak, eleştirel olmayan ve akıl süzgecinden geçirilmemiş bağlılık demektir.

Zenofobi (xenophobia): Yabancılar karşı bir korku veya nefret; patolojik kavim-merkezcilik. Heywood, **Siyasî İdeolojiler**, s.203.

³⁶ Heywood, **Siyasî İdeolojiler**, s.201.

bulmuştur. Böylelikle milliyetçilik dünya tarihinde hem 1914'te hem de 1939'da yapılan savaşların önemli sebeplerindendir.

Faşizm terimi ise imparatorluk Roma'sında Magistraların otoritesini simgeleyen balta ucunun dışa doğru çıkarıldığı bir sopa denetimi anlamına gelse de bir siyasî terim olarak 1922'den 1943'e kadar dünyada kendini gösteren *“meslek kurumlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmeyi amaçlayan, yetkinin, tek partinin elinde toplandığı düzen”*³⁷ anlamına gelmektedir. Liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizm 19.Yüzyılın ideolojileriyken faşizm 20. yüzyılın özel olarak da iki dünya savaşı arasının çocuğudur. Bu manada faşizm moderniteye, aydınlanma fikir ve değerlerine bir başkaldırıdır. Fransız devriminin “Özgürlük, Eşitlik, Adalet” gibi kavramlarının yerini artık Faşist İtalya'da “İnan, İtaat Et, Savaş” ve “Düzen, Otorite, Adalet” gibi kavramlar almıştır. Faşizm 'in fikir ve öğretilerini 19. yüzyıla kadar geri götürmek mümkün olsa da şekillenmesi Birinci Dünya Savaşı ve sonrası savaş ile devrimin karıştığı zamanda olmuştur. En çapıcı ve somut bir şekilde Faşizm İtalya ve Almanya'da ortaya çıkmıştır. 1919'da İtalya'da Benito Mussolini³⁸ bir faşist parti kurmuş 1922'de başbakan olarak atanmış, 1926'da da tek partili faşist bir devlet kurmuştur. Faşizm'in diğer büyük kolu ise Naziler olarak bilinen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisidir. Adolf Hitler³⁹ tarafından 1923'te kurulmuş ve bilinçli bir şekilde Mussoli'nin faşist tarzını benimsemiştir. 1933te Almaya şansölyesi ilân edilen Hitler bir yıldan fazla bir sürede Almanya'yı bir Nazi diktatörlüğüne dönüştürmüştür. Aynı dönemde, Avrupa'nın büyük bölümünde demokrasi çökmüş, çoğunun yerini de özellikle Doğu Avrupa'da sağ kanat, otoriter faşist rejimler almıştır. Avrupa dışında ise Faşizme yakın rejimler özellikle 1930'ların imparatorluk Japonya'sında ve Arjantin'de (1945-1955) de gelişmiştir.

Faşizmin, iki savaş arasında hâkim olan tarihi otoriteler arasında çıkmış olmasının sebebi döneminde emekleme durumunda olan demokrasi ve yeni kurulmuş rejimlerin

³⁷ TDK, **Türkçe Sözlük**, Ankara, 2011, s.854.

³⁸ Benito Mussolini (1883-1945): İtalyan'da faşist bir parti kurucusu olan Mussolini Faşizm'in kurucusu iddiasındadır. Siyasi felsefesi Platon, Sorel, Nietzsche ve Vilfredo Pareto'nun eserlerine dayanan ve insan hayatının ancak topluluk tarafından desteklenip, belirlenirse anlamlı olacağını vurgular. Bu da devletin dışında hiçbir insanî veya manevî değer var olmayacağı ilkesini esas alan bir “totaliter devlet”in kurulmasını gerektirir düşüncesini savunur. Andrew Heywood, *Siyasî İdeolojiler*, BB101 Yay, Ankara, 2016, s.255. Adolf Hitler (1889-1945) Avusturya doğumlu Alman bir siyasetçi olan Hitler 1921'de Nazi Partisi'nin lideri 1933'ten 1945'e kadar Almanya'nın lideri olmuştur. Hitler'in büyük ölçüde *Kavgam(1925)* da ifade ettiği dünya görüşü, Almanlarla Yahudiler arasında sonu gelmez bir savaşı öne çıkaran bir tarih teorisi içinde, yayılcı Alman milliyetçiliği, ırk temeline dayanan anti- Semitizmle ve bitmek bilmez mücadele inancıyla bir araya getirmektedir. Hitler döneminde Naziler, Almanların dünyaya hakim olmalarını amaçlamış ve 1941'den sonra da Yahudi halkını bütünüyle yok etmeye girişmişlerdir. Heywood, *Siyasî İdeolojiler*, s.255.

ayaklarının yere sağlam basmamasıdır. Dahası demokrasinin işlevsel olmasının sacayaklarından olan parti kurumunun yanlış anlaşılması ve çoğunlukla belli grupların çıkar merkezi haline gelmesidir. Tüm bunların yanında, karşılaşılan ekonomik ve siyasî krizler karşısında düşülen acziyet ve istikrarsızlık neticesinde liderlerin ortaya koydukları; güçlü, karizmatik lider algısının toplumda karşılık bulması, bu idarelerin bir yerden sonra keyfi uygulamalara dönüşmesi, yönetme anlayışının salt liderin ve hâkim grubun fikirlerini dikte ve toplumu tek tipleştirme çabasına dönüşmesi faşizmin güçlenmesine sebep olmuştur. Öte yandan tek elde toplanmış olan sermaye karşısında örgütsel emeğin giderek ticarete söz hakkına sahip olması, küçük işletmeler, köylüler ve zanaatkârları da tehdit eden büyük sanayileşme hamlelerinin artması ve faşizmin orta sınıfın sermaye sahiplerini, köylüleri, küçük esnafları ve zanaatkârları sanayileşen sermayeye karşı mihveri durumuna geçmesi faşizmi daha da güçlendirmiştir.

Rusya’da sermaye sahiplerinin Rus Devrimi’nden beslenen korkuları Avrupa’da sermaye sahipleri arasında da endişeye mahal vermiştir. 1930’larda yaşanan dünya ekonomik krizi zaten olgunlaşmamış ve tamamıyla benimsenmemiş olan demokrasiler için bir yıkım olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda savaştan beslenmiş olan kötü tecrübe hassaten militan bir milliyetçilik ortaya çıkarmış ve bunu ordu gücüne indirgenmiş bir değer haline getirmiştir.

Faşizm ortaya çıkarken izlemiş olduğu yolun aksi bir güzergâh izlemiştir. Toplumdan gelen bir talep veya benimsemiş olduğu kitlelerin talepleri sonucu değil İkinci Dünya Savaşı neticesinde ortadan kalkmıştır. Faşizmin diğer ideolojilerin aksine beslenmiş olduğu kaynak iki savaş arasındaki yaşanmış (istikrarsızlık, yeni sistemlerin oturmaması, ekonomik krizler, gerek bireysel gerek devletler nezdinde tatmin olmamış duygular) durumlardır. Özellikle bireylerin zihinlerinde faşizmin yer bulmasının sebebi Erich Fromm’un ifadesiyle “özgürlük korkusu” ve hassasiyeti sonucu tapınılacak seviyede ideoloji ve liderlere karşı girilen beklentilerdir.⁴⁰

Şiirlerini ileri milliyetçiliğin ve faşizmin dünyayı kasıp kavurduğu bir dönemde yazan 1940 Toplumcu Gerçekçi şairler bu anlayışlara Türkiye cephesinden en etkili eleştirilerde bulunmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda şiir yazan Kırk Kuşağı şairleri, savaşın dünyadaki yankılarını, faşizan güçlere direnen halkı, onun sefaletini, yanan şehirleri, sakat kalan ölen, öldürülen askerleri, savaşa girmese de girmiş kadar olan

⁴⁰ Heywood, *Siyasî İdeolojiler*, , s.235.

Türkiye’yi tematik düzeyde savaş aleyhtarı ve emperyalizmle mücadeleci bir tutumla işlemişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde önderleri kabul edebileceğimiz Nazım Hikmet başta olmak üzere Kırk Kuşağı’nın M. Niyazi Akıncıoğlu dışındaki şairleri; Hasan İzzettin Dinamo, Rifat Ilgaz, Cahit Saffet Irgat, Orhon Murat Arıburnu, Sabri Soran, A. Kadir Meriçboyu, Sabri Soran, Fethi Giray, Enver Gökçe, Ömer Faruk Toprak, Attila İlhan, Arif Damar, Ahmet Arif ve Şükran Kurdakul İkinci Dünya Savaşı’nda faşizm karşıtı bir tutum sergilemişlerdir. Bu tutum zaman zaman doğrudan dillendirilmiş zaman zaman ise savaşın getirdiği büyük yıkım karşısında sebebine duyulan kinle ifade edilmiştir. Özellikle Kırk Kuşağı şairlerinden birisi olan Hasan İzzettin Dinamo⁴¹ 1942’de Almanların Türkiye üzerinden Sovyetler Birliği’ni vurmaya öngören politikasına karşı çıkmıştır. Dinamo’nun *Bağımsızlık Marşı*’ndaki şu dizeleri savaş dönemindeki bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir:

“Gamalı Haç markalı dev bir silindir gibi

1926’dan kalma

O eski kara ve kanlı düşmanımız bizim

Faşizm geliyor Türkiye’ye doğru

Yine Faşizm

Radyolar

Kesin aşk şarkılarını

Marş okuyalım

Bir kez daha bu kutsal toprak adına

Ölmenin

O ölümsüz tadını duyalım”⁴²

H. İzzettin Dinamo’nun İkinci Dünya Savaşını işlediği bir başka şiir ise *“İki Emekli General ve Bir Sivil Amirale”*’dir. Bu şiirde savaşın Türkiye boyutunu değerlendirir. Şiirde

⁴¹ Hasan İzzettin Dinamo Kırk Kuşağı şairlerinden birisidir. 1909 yılında Akçaabat’ın Ahanda köyünde doğan Birinci Dünya Savaşı sırasında babası kaybetmiş yetim olarak Darüleytam da büyüyen Dinamo daha sonra Sivas öğretmen okulunu bitirmiştir. Toplumcu düşünceleri dolayısıyla polisin sürekli izlediği Dinamo 6-7 Eylül olayları sırasında tutuklanarak altı ay hapis yatmıştır. Daha sonraki yıllarda da yaşamını yazarlık ve çevirmenlik yaparak kazanmıştır.⁴¹ İlk şiirlerini 14 yaşında yazmaya başlayan şair döneminde etkili olan hececi şairlerden etkilenmiştir. Nazım Hikmet’in Rusya’dan yurda dönüp 835 *Satır* isimli şiir kitabını çıkarmasıyla ondan etkilenen Dinamo, serbest vezinle yazmış olduğu şiirleri ona göndermiştir. Nazım Hikmet’in de etkisiyle toplumsal konuları işleyen şiirler yazmıştır. Bunların bazılarını Sivas’da çıkan *Adım* ve Merzifon’da çıkan *Taşan* dergilerinde yayınlamıştır. Sivas öğretmen okulunu bitirdiği yıl, okul arkadaşı Mehmet Cevdet ve Vehbi Cem Aşkun’la birlikte *Adsız Kitap* adlı ilk eserini yayınlamıştır.

⁴² Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950*, s.636.

sözünü ettiği Hüseyin Erkilet ve Ali İhsan Sabis savaş sırasında Almanya lehinde faşist bir tavır almış 1944 yılında “İrkçılık-Turancılık Davası”ndan yargılamış iki generaldir. Şair onları savaşın insanlığa yaptığı tahribattı görememekle itham etmiştir.

“...

Şehirler çevrilebilir

Şehirler devrilebilir

Kahramanların üzerine

Bir milyon dul

Ve bir milyon öksüz daha

Ve siz zafer yaygaraları koparırsınız

Tahta kılıçlarınızı şakırdatarak.

...”

Dinamo, “İkinci Dünya Savaşı’ndan Edebiyat Anıları” adlı kitabında “İki Emekli General ve Bir Sivil Amirale” adlı şiirin ardından yaşadıklarını şu şekilde anlatır: “Hitler emekli general Ali İhsan Sabis’le emekli general Hüseyin Hüsnü Erkilet’i Doğu Cephesine gözlemci olarak çağırdı. Bunların, Hitler’in hoşuna gitmek uğruna yaptığı gerçeğe hiç uymayan gözlemleri, yalan yanlış savaş haberlerini batırmak üzere bu şiiri yazdım... Yeni Ses dergisinde yayınladım. Sivil amiral dediğim Abidin Daver’den başkası değildi. O da adı geçen generaller gibi sağcı, gerici, Hitlerciydi. Bir ayak önce Doğu Cephesi’nin yıkılıp Hitler’in Türkiye’yi işgal etmesini bekleyenlerdendi.”⁴³ Şiirin yayınlaması çok gürültü koparır. Şiir, dönemin Sıkıyönetim komutanlığını tedirgin eder ve Dinamo’nun yedi yıl sürecek sürgünlük, hapis günleri de başlamış olur.

Yine 1940 Kuşağın başka şairi Rifat Ilgaz ise savaş karşısında anti-faşist tavrını, Türkiye’de yaşayan “sıradan insanların” yaşadıkları sıkıntılar üzerinden dile getirir.

Yorgun döndüğümüz akşamlar

Arabasında yer gösterenler oldu,

Utandık türkülerimizi söylemekten

Nafakamızı sattılar önümüzde

Sakladılar yağımızı peynirimizi,

⁴³ Dinamo, İkinci Dünya Savaşı’ndan Edebiyat Anıları, s.141.

Rızkımızdan para kazandılar

Hoş gördük.

... ”⁴⁴

1940 Kuşağı şairleri arasında İkinci Dünya Savaşı karşısında anti-faşist tavrı takınan bir başka şair ise Cahit Saffet Irgat’tır. İkinci Dünya Savaşı’nın sıkıntılarını iyiden iyiye yaşayan şair, dönemde yaşanan yokluk, yoksulluk, savaşın insanlığa vermiş olduğu sorunları şiirine taşır. Bu anlayışla sıcak savaşın sona erdiği yıllarda kalem aldığı *Rüzgârlar Konuşuyor* (1947) kitabı ise tam tekmil bu savaşın getirdiği sorunlar ve hüznlerden oluşur.

Hitler savaşın ilk yıllarında az, sonlarındaysa sıkça hicvedilir. Bunun sebebi ise Türkiye’deki siyasi atmosferin, savaşın başlangıcında müttefik devletler yanında olmakla beraber tarafsızlığıdır. Savaşın Almanlar aleyhine dönmesinin ardından eleştiriler artmıştır. İnsanlık adına takındığı acımasız ve zalimce tavır Türk şairleri tarafından da konu edilmiştir. Orhan Veli *Tereyağı* şiirinde bir çocuğun dilinden Hitler’e seslenir. “Masum”luk ve savaşın “açgözlü” tarafını yan yana getiren şair, ortaya çıkan zıtlık aracılığıyla Alman liderin doymak bilmeyen tavrını alaya almıştır. *Gangster* isimli şiirinde ise ironiyi kullanarak Hitler acımasızlığını anlatır. Kendi yaptığı edebiyatın insanları zulümden kurtarmadığının farkında olan Veli, Hitler’i edebiyat yapmaya davet ederek alaya almıştır.

“Hitler amca!

Bir gün de bize buyur.

Kâkülünle bıyıklarını

Anneme göstereyim.

Karşılık olarak ben de sana

Mutfaktaki dolaptan aşırıp

Tereyağı veririm,

Askerlerine yedirirsin.”⁴⁵

Faşizmin önemli ismi Benito Mussolini de savaş öncesi ve sonrasında Türk şairler tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir. Nazım Hikmet savaşın seslerinin duyulmaya başlandığı günlerde *Tarantu Babu’ya Mektuplar*’da gerek İtalyanları gerekse liderleri Musolini’yi hedefe koyarak yermiştir. Faşist diktatöre bir eleştiri de Nihal Atsız’dan gelir. İtalya’nın Arnavutluk’u işgal edip Balkanlar’da ilerlemeye başlaması üzerine Atsız, hem

⁴⁴ Rifat Ilgaz, **Yarenlik**, Sebat Yayınları, İstanbul, 1943, s.14

⁴⁵ Kanık, **Bütün Şiirleri**, s.226.

Türkiye’yi metheder hem de İtalyan liderin hayallerinin ve gerçekteki gücünün sorgulanmasını ister:

“Ey Benito Musolini!

Ey gayet yüce, İtalyanlar başvekili muhterem Duçe!

İşittim ki yelkenleri edip de fora

Gelecekmiş orduların yeşil Bosfora.

(...)

Ülkü denen nazlı gelin erde şan ister!

Büyük devlet kurmak için büyük kan ister

Damarında var mı senin öyle bol kanın?

Türkün kanı bir eşidir lâvlı volkanın!

Tarihteki eski Roma hoş bir hayaldir,

Kurulacak yeni Roma boş bir hayaldir⁴⁶”

4.7.2. Emperyalizmle Mücadele

Latince yöneltmek, emretmek, yetkisi altına almak anlamına gelen “*imperium*” sözcüğünden gelen emperyalizm genel olarak bir devletin topraklarını ya da egemenlik sahasını genişletme amacıyla başka bir ülke ya da halk üzerinde siyasal, askerî, ekonomik, kültürel denetim sağlama siyaseti demektir. Bir başka deyişle kapitalist devletlerin başka topraklar ve toplumlar üzerinde siyasal ve kültürel ya da mali ve ekonomik bağımlılık yaratarak kendi “ulusal” çıkarlarını koruma politikası anlamına gelir.⁴⁷ Emperyalizm sözcüğünün belirtilen anlamda kullanılması 1858’e kadar dayanır. Özellikle Britanya İmparatorluğu’nun genişleme politikasında kendini hissettirir. Ancak imparatorluklar çok öncelerden beri var olmasına rağmen emperyalizm modern çağın kavramıdır. Günümüzdeki anlamıyla Avrupa devletlerinin genişleme politikasıyla örtüşmüştür.

Bu genişleme politikalarının ilki on altıncı yüzyıl ile on sekizinci yüzyıl arasında gerçekleşen Avrupalı devletlerin Amerika ile Asya’nın birçok bölgesini egemenlik altına aldıkları sömürgecilik dönemidir. Bu dönemde koloniler sömürgeci güce bağlı ve bağımlı sömürgelerdir. İkinci genişleme politikasında ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiş, Asya ve Afrika’nın tamamına yakını sömürgeleştirilmiştir. Bir anlamda on

⁴⁶ Öksüz, *Türk Edebiyatında Hiciv (1923-1950)*, s.200.

⁴⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ebabil Yayınları, Ankara, c,5 s.437.

altıncı yüzyıldaki dalganın devamı sayılır. Ancak ondan hem daha kapsamlı hem de nitelik açısından farklıdır. Sömürge toprakları emperyalist ülkeye siyasal olarak tamamen birleşmiştir. 1850 yılından itibaren Avrupalı büyük devletler (İngiltere, Belçika, Hollanda, Fransa) ulus-devlet yapılarını güçlendirmiş, ülke ekonomilerini ilerletmiştir. Ulaşımın gelişmesi, sanayi devriminden sonraki büyük ilerlemeler ham madde ve pazar gereksinimi artırdığı için sömürgecilik sürecini hızlandırmıştır. On altıncı yüzyılda başlayan sömürgecilik ilerleyen dönemlerde ulus-devletlerin kuruluşu siyasal, ekonomik çıkarların temelinde belirlenmesiyle birlikte güç kazanır. Avrupa’da artan nüfusun getirdiği tarımsal üretim, iç ve dış güvenlikler vergilerin daha etkin biçimde kullanılmasını doğurdu. Bu durum ise beraberinde güçlü bir şekilde merkezileşen devletlerin kurulmasını sağladı. Bakanlıklar, askerî okullar, akemiler kurulmaya başlandı. Örneğin Fransa ilk Harp Bakanlığını ve Fransız donanmasını 1643-1715 yılları arasında gerçekleştirdi. Bu durum Avrupa’nın diğer devletlerinde de görüldü. Zamanla “güneş batmayan imparatorluk” olacak olan İngiltere egemenliğini genişletmek, ekonomik çıkarlarını korumak için Avrupa kıtasındaki savaşlarla rakiplerini saf dışı bıraktı, diğer taraftan da yeni sömürgeler elde etmek için mücadele verdi. On altıncı yüzyılın başında Amerika’nın keşfedilmesi Avrupa’da sömürgecilik yarışını hızlandırdı. Başta İngiltere, İspanya, Portekiz, Fransa gibi devletler bu yarışta erk olmak adına ciddi mücadeleler verdiler.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren sömürgecilik emperyalizme doğru kaymaya başlamıştır. Sanayi devrimi birçok ülkede özellikle de üretim sistemlerindeki ilerleme nüfusun ve refahın artmasını sağladı. Bu durum önceleri atölyelerde çalışan insanların fabrikalar karşısında yenilmesi demektir. Bir başka deyişle merkezileşmiş sermayenin hâkimiyetinin başlaması anlamına geliyordu. Sanayi devrimi büyük bir işçi sınıfı oluşturdu. Fabrikanın gelmesiyle bir süreklilik hali doğdu. İşçi sınıfının büyümesi ve nüfus artışı sağlık, ulaştırma, altyapı çevre hizmetlerine duyulan ihtiyacı artırarak piyasayı hiç olmayacak ölçekte genişletti. Bu durum Avrupalıların emperyalist yayılmasının şiddetlenmesine yol açtı. *“Ticari çıkarları korumak, dünya ve siyasî yolları denetim altına almak, askerî ve siyasî kontrol noktalarını oluşturarak egemenlik alanını genişletmek amaçları üzerine kurulan geleneksel sömürgeci yayılmacılık, Sanayi Devrimi’yle artan üretim ve fazla sermayenin ihraç edileceği pazarlar ile üretim maliyetlerini daha da düşürecek ucuz ham madde arayışının en temel amaç olduğu emperyalizme dönüştü.”*⁴⁸

⁴⁸ Behramoğlu, **Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1**, s.439.

Dünya ölçeğinde genişleyen bu anlayış diğer kıtalarda da elde edilecek topraklar için rekabeti artırdı. Emperyalizm ve emperyalist savaşlar 1900'lerden başlayarak devletler arasında büyük çatışmalara ve ittifaklara neden oldu. 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı Almanya, Avusturya, Osmanlı ve Rus imparatorluklarını ortadan kaldırdı. Kapitalist ülkelerin askerî ve ekonomik üstünlüğünü kanıtlayarak doğrudan yönetimleri kalıcı hale getirdi. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise bu yeni emperyalizm sömürülen ülke yönetimlerine dışarıdan müdahaleleri gerektirmekle birlikte daha çok ülke ekonomileri üzerinde kapitalist ülkelerin mali sermayelerinin egemenliği biçiminde gelişti.⁴⁹ Bununla birlikte yeni emperyalist ülkeler arasında gelişmiş-azgelişmiş, kuzey-güney, batı-doğu gibi ayrımlarla ve kültürel hegemonyayı da içinde barındıran değişik biçimlerde devam etti. Aslında bu "ayrımlar" sermayenin gücünün daha çok belli edilmesi için bir gereç olarak kullanıldı. Sermaye güç olarak tek olma hüviyetini korumuş oldu.

İkinci Dünya Savaşı'na etkili ses çıkaranlardan biri olan Hasan İzzettin Dinamo, savaş boyunca ve sonrasında emperyalizm karşıtı bir tavır almıştır. Dinamo *Bağımsızlık Marşı*'nda Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki takındığı tavrı eleştirir. Birinci Dünya Savaşı'nda nasıl ki Türk milleti emperyalizmle savaşıysa yine aynı mücadelenin yapılabileceğine olan inancını şiirinde ifade eder.

"...

Dövüşeceğiz

Yirmi yıl önceki gibi

Aydın efesi İstanbul işçisi

Esnaf, aydın, burjuva

Emperyalizmi

Yine İzmir Körfezine doğru

Önümüze katıncaya dek

...”⁵⁰

Nazım Hikmet bütün ömrünü bu mücadeleye adanmış hemen hemen bütün eserlerinde bu konuyu işlemiştir. Detaylı işlendiği için bu bölümde değinilmemiştir.

⁴⁹ Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1*, s.441.

⁵⁰ Oktay, *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950*, s.636.

4.2.3. Demokrasinin Yeniden İnşa Çabaları

En yalın biçimde halkın yönetimi olarak tanımlanabilecek olan demokrasi köken olarak Grekçe *demos* (halk) ve *kratos* (yönetim veya iktidar) sözcüklerinden gelir⁵¹. Tarihsel olarak kökeni milattan önce Eski Yunan’a kadar götürülebilecek bu kavram asıl şöhretini 1789 Fransız Devrimi sonrası kazanmıştır. Milliyetçiliğin öneminin kavranması, ona olan inancın artması yaşayan halkların kendi kendini yönetebilme anlayışını da getirmiştir. Özellikle devrim sonrası imparatorluklardan ulus-devletlere geçişte kurulan devletler yönetim biçimi olarak da demokrasiyi seçmiştir. Çünkü ulus-devlet bir anlamda devletin tek sahibi üzerinde yaşayan milletler algısını taşımaktaydı ve bu millet de ancak “kendi kendini yönetme” anlayışıyla yönetilebilirdi.

Birinci Dünya Savaşı sonucu kurulan devletlerin yönetim olarak demokrasiyi benimsemiş olmaları, bunun için halkların mücadeleye başlaması kavrama olan inancın artmasına sebep olur. Ancak iki dünya savaşının geçtiği süreçte demokratik yönetimlerin henüz oturmamış olması, bir anlamda insanların dertlerine çare olamayışı kavrama olan inancın azalmasına yol açar. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizinin bütün devletleri etkilemiş olması, devletleri yeni bir savaşın eşiğine getirir. Demokrasinin çare olamayışı faşizme doğru giden yönetim anlayışının güçlenmesine sebep olur. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bazı kesimler tarafından kurtuluşun ayakları yere sağlam basan demokraside olduğu fikri güçlü bir şekilde dillendirilir. Dönemde eser vermiş Enver Gökçe bu anlayışın Türkiye’deki sesi olur. Şilili şair Pablo Neruda’dan şiir çevirileriyle tanıdığımız Gökçe, İkinci Dünya Savaşı’nda çözümün demokraside olduğu inancını ortaya koyduğu şiirlerle gösterir.

Edebiyata olan merakı küçük yaşlarda başlayan Gökçe özellikle lise yıllarında derslerine gelen Fevziye Abdullah ve İsak Refet’ten etkilenir. Hocalarının da yönlendirmesiyle Edebiyat bölümüne kaydolun Gökçe, bu dönemlerde etkili olan devrimci düşünce ve derneklerle ilişki halinde bulunur. “Ülkü” adlı ünlü Halkevi dergisinde çalışmaya başlar. Derginin oluşturduğu muhitle beraber 40 Kuşağının temsilcileriyle tanışır. Arif Damar (Barikat), Mehmet Kemal, şair Niyazi Akıncıoğlu’yla burada tanışır. Yine öğrencilik yıllarında çıkardığı “Ant” dergisiyle toplumcu akımı güçlendirmeye çalışır. Bu devrede bir avuç devrimci genç Alman anti-faşist tutumu eleştirmiş, savaş dönemi çıkan ve belli bir süre devam eden “Yeni Edebiyat”ı kaldığı yerden devam ettirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası

⁵¹ Cevizci, **Felsefe Ansiklopedisi**, s.122.

“Türkiye Gençler Derneği”nin kurucuları arasında yer alan Gökçe, her türlü anti-faşist ve demokrat fikirli genci bir araya getirir. Gökçe, sanat anlayışını “*Ben sınıf edebiyatı yapıyorum.*”⁵² diyerek toplumcu bir bakış açısıyla dile getirir. Büyük Türk halkının sanatını yaptığını söyleyen Gökçe, bu sınıfın yaşam kavgasını, gücünü, kudretini şiirle ifade edebileceğine inanır. 1940’lı yıllarda Türkiye’de çeşitli sanat görüşleri ortaya çıkmıştır. Gökçe’nin ifadesiyle; “*Bilhassa endüalist sanat biçimine karşı ve toplumcu yanı olan cereyanlar bu devrede etkili olmuştur. Gayet tabii olarak bu toplumcu yanı kuvvetli olan akımın içindeydim. Ve içinde olacağım. Hani eski bir söz vardır: İnsan nasıl yaşarsa öyle düşünür. Bu çok doğrudur. Yani düşüncesini, yani bilincini onun sosyal hayatı, sosyal pratiği belirler. İnsana kendi çevresinde olan ilişkiler gene diyalektik bir bakışla açıklanabilir. Sanat ise daha karmaşık bir olaylar zinciridir. İyi, başarılı bir eseri meydana getirebilmek için önce sosyal bir içerik, sonra da estetik bir kılıf zorunludur.*”⁵³ Bu doğrultuda eserler veren Gökçe İkinci Dünya Savaşı’nı diğer Kırk Kuşağı şairleri gibi tepkiyle karşılar. Savaşın sonucunun iki taraf için de aynı şartlar doğuracağını ifaden eden Gökçe “39 Harbi” isimli şiirinde sadece insanlar ya da canlılar değil doğa ve eşya da savaşın tahrip edici gücünden etkilenmiştir.

“Çıksam, çıksam dağ olsa da yücesine

Duyar mıyım, duyar mıyım top seslerini

At boynundan aşan yiğidim

Şu terkedilmiş toprak

Şu yanan köy

Şu devrilmiş araba

Şu tank altındaki

Senin sevdiklerin mi?”⁵⁴

4.2.4. Hümanist Yaklaşımlar ve Ortak Mirasın Tahribatı

Latince “homo” (insan) veya “humanu”dan (insan) gelen hümanizm kelimesi Batı’da XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlar. Kelimenin genel olarak manası ise “insanlık aşkı, insaniyet, muhabbet, insancılık/insancılık; insanı, renk, din, ırk ve mevkini

⁵² Gökçe, *Bütün Şiirleri*, s.19.

⁵³ Gökçe, *Bütün Şiirleri*, s.19.

⁵⁴ Gökçe, *Bütün Şiirleri*, s.74.

dikkate almadan sevmek, onun hayrını düşünmek demektir.⁵⁵ Bir diğer deyişle insanî değerlerin savunulmasını esas alan dünya görüşüdür.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda tüm dünyanın gözü önünde insanî değerlerin ayaklar altına alınması, yıllarca süren ölümler, hastalıklar, felaketler hümanist anlayışı benimseyen şairler tarafından konu edinilmiş, bu değerleri ortadan kaldıran bütün güçlere karşı en şiddetli eleştiriler yöneltilmiştir. Hümanizm temelde insana ve insanî olana değer verir. Bu çerçevede üzerinde yaşadığım yerküre bütün insanlığın ortak mirasıdır. İnsanî olan değerlerin ortadan kalması ortak mirasın da ortadan kalkması demektir. Yer kürede mevcut yaşayanlardan da önce milyarlarca insan yaşamış ve bu insanların yaşanmışlıkları bir iz olarak bütün coğrafi bölgelerde kalmıştır. Ancak savaşlar bu ortak mirasın izlerini ortadan kaldırmakta hiç tereddüt yaşamamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları o topraklarda yeni doğacak olan çocukların da sakat, hastalıklı olması demektir. Bu trajedi sadece insanları etkilemekle kalmayıp aynı coğrafyada uzunca bir süre herhangi bir bitkinin de yetişmemesine sebep olmuştur. Savaşın yaşandığı yıllarda Türkçe eser veren şairler bu insanlık dışı zulmü görmüş, ortak mirasın elden kaybolmasına sessiz kalamamışlardır. Bu şairler ise Asaf Halet Çelebi ve Cahit Sıtkı Tarancı'dır. Türkçenin gizemli ve usta şairi Asaf Halet Çelebi *Fransa için 1940* isimli şiiri yazmıştır. Faşizmin pençesine düşmüş Fransa'da yaşayan çocukların Paris ana caddelerinde tankların saldırısından kurtulabilmek için bir tarla faresi gibi öteye beriye kaçışını anlatır. O zamana dek herhangi bir ideolojinin içerisinde yer almayan Asaf Halet, Nazilerin yaptığı zulme ses çıkarmadan edememiştir.

“çocukluk arkadaşım petit-poucet

yamyam evin kilerindedir

küçük kız kardeşi ormanda ağlıyor

tın tın eder kabacık

beni bırakıp giden babacık”⁵⁶

Hümanizmi benimseyen bir başka şair ise Cahit Sıtkı Tarancı'dır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ne Garip kuşağında ne de Toplumcu Gerçekçi edebiyatın içinde yer almayan Tarancı şiirlerinde insanı merkeze konumlandırmıştır. Var olan hoşnutsuzlukları

⁵⁵ İsmail Çetişli, **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s.54.

⁵⁶ Asaf Halet Çelebi, **Bütün Şiirleri**, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s.50.

insanın ortadan kaldırılmasına bağlayan Tarancı, *Memleket İsterim* başlıklı şiirinde bu durumu ifade eder.

“Memleket isterim

Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;

Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim

Ne başta dert ne gönülde hasret olsun;

Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim

Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun;

Kış günü herkesin evi barkı olsun”⁵⁷

Varlık dergisinin 1 Nisan 1940 tarihli sayısında neşredilen *Sulh Bir Hatıra Oldu* adlı şiir İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından bir yıl sonra kaleme alınmıştır. Şiir boyunca savaşın acısını hisseden Tarancı sulha dair umutların bittiğine dair işaretler verir. Olanın ise sadece “bu sefer ne olduysa biz insanlara oldu” der.

“Böyle mi gelecektin? Eylül farkında mısın

Ne başka bir sonbahara verdin bahçemizi

Neler savrulmadı bilsen yapraklardan evvel!

Bu sefer ne olduysa biz insanlara oldu”⁵⁸

Cahit Sıtkı Tarancı *Bir Haritam Vardı Benim* isimli şiiri 1940 yılına aittir. Muhayyilesinde kurduğu haritanın kana bulanmasına gönlü razı gelemeyen Tarancı duyduğu acıyı ve umutsuzluğu “ağla gözüm ağla haritamız kan içinde” sözlerini tekrarlayarak ifade eder. Savaş döneminde diğer şairlerde gördüğümüz ajans kavramı Tarancı’da da karşımıza çıkar. Dönemin tek haberleşme kaynağı olan radyo, ölüm haberleriyle güne başlar. Şair bu durumdan hoşnutsuzluğunu *Ajans Dinlerken* isimli şiirinde “Neyleyim gönlümce değil bu olup bitenler” mısraıyla bildirir. 1951 yılında ise yazdığı *Şaşkın Dünya*’da insan sevgisinin bir tezahürü olarak gelecek endişesini anlatır.

“Değil işlerimiz yolunda değil

Kaybettik eski düzen havasını

⁵⁷ Cahit Sıtkı Tarancı, **Otuz Beş Yaş**, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s. 156.

⁵⁸ Tarancı, **Otuz Beş Yaş**, s.172.

*Dağda çoban denizde kaptan dahil
Şaşırırn şaşırana pusulasını
Daha sürer mi dersin bu şaşkınlık
Yarını ne olacak dünyamızın
Biz Yaşımızı başımızı aldık
Allah çocuklarımıza acısın”⁵⁹*

Dünya insanları üzerindeki yıkım ve tahribatın işlendiği bir başka eser de Zeki Ömer Defne’nin ağıt havası taşıyan, destanî ve lirik bir dil de kullanarak yazdığı “İkinci Cihan Harbi”dir.⁶⁰

⁵⁹ Tarancı, **Otuz Beş Yaş**, s.240.

⁶⁰ Çetindaş, **Yeni Türk Şiirinde Destan**, s.556.

SONUÇ

Türk şiirinde şiir ve savaşın tesirini incelemeden önce bu kavramların Türkler için ne manaya geldiğini tartışmak lazım. Çalışmamızın giriş bölümünde ele aldığımız üzere Türkler için şiir kelimesinin “şuur” kelimesiyle birlikte düşünülmesi gerekir. 751 Talas Savaşı sonrası Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi ve bu yeni dinin kutsal kitabının Arapça olması Türkçenin bu dille ilişki kurması bakımından önemlidir. Kuran sadece Arapçayı ıslah etmekle kalmamış, Türkçenin özellikle Türkiye Türkçesinin oluşmasını da doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla “Koşuk” sözcüğünün karşılığı olarak Arapçadan şiir sözcüğü alınmıştır. Her iki kelimenin de kullanımı devam etse de koşuk sözcüğünün yerini zaman içinde yaygın olarak şiir sözcüğüne bıraktığını görürüz. Bu bağlamda şiir sözcüğüyle aynı kökten türeyen “şuur” sözcüğü birbirinden çok farklı düşünülmemiştir. Türk medeniyeti şiir sözcüğünü kullandığında “şuur ” anlamını da ifade ettiğini görüyoruz. Şiir Türk medeniyetinde hikmet ve bilginin ifade biçimi olmuştur. Yunus’tan Şeyh Galip’e hatta Sezai Karakoç’a kadar İslam felsefesinin ve farklı düşünce biçimlerinin şiirle ortaya konulduğunu söyleyebiliriz. Türk milleti şiirle var olmuştur. Batılı milletler ise romanla varoluşlarını sağlamışlardır.

Savaş ise Türklerin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren önemini korumuştur. İslamiyet öncesi Türkler savaşla var olmak istemişlerdir. Bu durumu Orta Asya’da tam manasıyla sosyal, ekonomik ve siyasî kaidelerin tam oturmamış olduğu düşünüldüğünde bu varlık kavgasının bir zaruret olduğu kabul edilebilir. İslam sonrası se Türkler için savaşın ilâ-yi kelimatullah olduğunu görürüz. Bu anlayıştan sonra Türkler için savaş, zalim üzerine sefer eylemektir. Türk şiirine baktığımızda hem halk şiirinde hem de divan şiirinde savaş oldukça güçlü bir öge olarak görürüz. Sevgili tasvir edilirken kirpiklerin oka, kaşların yaya benzetilmesi Türk şiirinin büyük oranda savaş imgeleriyle dolu olduğunu gösterir. Aşk ve savaş şiirimizde daima iç içe olmuştur.

Türk şiirinde İkinci Dünya Savaşı döneminin şiir siyaset ve savaş ekseninde değerlendirilmesi dönemi aydınlatma açısından önemlidir. Türk şiiri her dönem savaşla (Gaza) içi içe olduğundan edebiyat tarihimizde Savaş Edebiyatı başlıklı müstakil bir tasnif fazla itibar görmemiştir. Bu çalışmada Türk Edebiyatında savaş edebiyatının var olup olmadığı tartışılarak İkinci Dünya Savaşı ekseninde Türk şiiri bütün boyutlarıyla ele

alınmaya çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında karşımıza sıcak savaşın yaşandığı dönemde şiir yazmaya devam eden, bu savaşa tanıklık eden şairlerin olduğunu görürüz. Bunların başında Nazım Hikmet'i ve onu kaynak görerek yola çıkan 1940 Kuşağını, aynı dönemde başka bir şiir hareketi olan Garip hareketini sayabiliriz. Bu iki edebi topluluk İkinci Dünya Savaşı'ndan en çok etkilenen topluluk olmuşlardır. Devamında ise savaşın olumsuz hatırlarıyla büyüyen kuşaklar yetişmiştir. 1945'te sona eren İkinci Dünya Savaşı, ardında büyük yıkımlar bırakmıştır. Bu yıkımların tesiriyle büyüyen 1950 sonrası kuşak, hiç şüphesiz savaşın etkilerinden izler taşımışlardır. 50 sonrası yavaş yavaş yerine oturmaya başlayan düzen yeni hadiselerin vuku bulmasıyla yeni edebi toplulukların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İkinci Yeni şiiri bu ortamın sonucudur. Savaşı bir kaygı olarak algılayan nesilde ise 1960 ile 80 arası yaşanan siyasi hadiseler etkili olmuştur. Darbeler, muhtıralar, öğrenci hareketleri, siyasi kamplaşmanın şiddetlenmesi bu kuşak edebiyatının oluşumunun zeminini hazırlar. Temel de üç farklı söyleme sahip edebî eğilim ortaya çıkar. Bunlar Marksist söylem, Milliyetçi söylem ve Modern İslamcı söylemdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın Türk şiirine yansımalarına baktığımızda savaş tarihî ve bütünsel olarak ele alan şairler karşımıza çıkacaktır. Bunların başında ise modern Türk şiirinin kurucularından olan Nazım Hikmet gelir. Özellikle gençlik yıllarında Sovyetlerde kalması, orda tanıştığı Mayakovski üzerinden fütürizmi Türk şiire taşıması, Nazım Hikmet'in önemini gösterir. Ömrünün büyük kısmı cezaevlerinde geçen şairin İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda da cezaevinde olması hiç de şaşılacak bir hadise değildir. İlk şiirlerinden sonra emperyalizm aleyhtarı bir söylem geliştiren Nazım Hikmet ömrünün sonuna kadar bunu devam ettirmiştir. Savaşın emperyalist devletlerin bitmek tükenmek bilmeyen arzularının, sömürgeci anlayışlarının bir sonucu olduğu vurgulayan Nazım Hikmet, savaş boyunca faşizmi benimseyen tüm devletlerin, liderlerin karşısında yer almıştır. 1930'lu yılların başında *Sesler Geliyor* şiiriyle durumun vahametinin farkını vurgulayan Nazım Hikmet, ilk faşizm eleştirisini de Benito Musoline'ye *Taranta Babu'ya Mektuplar* adlı uzun şiirinde yapmıştır. Savaş boyunca mazlumların yanında olan şairin 1938'de başlayan mahkûmiyeti 1950 yılına kadar sürer. Bu süre boyunca yazdığı şiirleri mektuplarından öğrendiğimiz şairin en hacimli eseri olan *Memleketimden İnsan Manzaraları* adlı eserinin beşinci kitabında, seçtiği karakterler üzerinden hem savaşın dünya üzerinde bıraktığı etkiyi hem de savaşın Türkiye'ye ve Türk insanına tesirini anlatır. Sıcak savaşın sona erip ama etkilerinin devam ettiği günlerde Nazım Hikmet savaş aleyhtarı

tutumunu devam ettirir. Özellikle savaşın saf ve masum çocuklarını anlatan şiirler yazar. Buna örnek olarak *Kız Çocuğu, Nereden Gelip Nereye Gidiyoruz* şiirlerini gösterebiliriz.

İkinci Dünya Savaşı'nı tarihî bütünsel olarak ele alan bir başka isim ise Attila İlhan'dır. Savaş boyunca Toplumcu-Gerçekçi anlayışta şiirler yazan İlhan, emperyalizmin ve faşizmin sert eleştirisini yapar. Özellikle ilk şiir kitabı *Duvar* bu tarz şiirlerinden oluşmaktadır. Kitabın ikinci baskısında bir harp delikanlısının şiirleri diye söze başlayan İlhan'ın eserinde İkinci Dünya Savaşı'na en fazla yer verildiği bölümler *Gavurdağlarından Rivayet, Hürriyet Yürüyor, Karanlıkta Kaynak Yapan Adam, Harp Kaldırımında Aşk ve Şafak Vakti Dünya* adlı bölümlerdir. Bu bölümler iki ana tema üzerine kurulur. Birincisi savaşın insanlık üzerinde bıraktığı yıkım ve nefret, diğeri ise hürriyete olan özlemdir. Savaşın yaşandığı coğrafyalarda yaşanan trajedileri şiirine taşıyan İlhan, savaşı anlatan bir destan yazmayı dener ve bir kısmını da yazar. *Sabaha Kadar, Düştü Polonya Kalesi, Mariane, Diliyar, Lili Marlen, Kutup Yıldızı Rivayet Eder, Heyamol* şiirleri yazdığı destanın bölümlerini oluşturur.

Savaşı bütünsel olarak ele alan isimlerden birisi de Cahit Saffet Irgat'tır. Toplumcu-Geçekçi sanat anlayışına bağlı olan Irgat, savaş boyunca Türkiye'de bu kuşağın gösterdiği emperyalist ve faşist eleştirinin yanında yer almıştır. *Muhabbet, Utanıyorum Yaşamaktan* gibi şiirlerinde İkinci Dünya Savaşı'nı işlemiş ve savaşın konu edildiği *Rüzgârlar Konuşuyor* adlı bir de şiir kitabı çıkarmıştır. 40 bölümden oluşan bu şiirinde savaşın tüm dünyada ve Türkiye'deki tahribatını anlatır. Gazete ve radyo haberlerinden savaşı takip eden Irgat şiirinde bu haberlerin kendinde oluşturduğu hissiyatı da ifade eder. Savaşın bir tarafının olmadığını kaybedenin insanlık olduğunu vurgular.

Fazıl Hüsnü Dağlarca ise toplumsal konuları işlediği şiirlerinde İkinci Dünya Savaşı'na da yer vermiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca atom bombası atılarak yapılan soykırımın 25. yıl dönümünde Japon kardeşlerinin acısını bölüşmek için *Bura Hiroşimadır*'ı yazar. Hiroşima'yı "yeryüzü yurttaşlığı" çerçevesinde ele alan Dağlarca, "İkinci Dünya Savaşı'nı bitirmek için Amerika'nın Japonya'ya 'lütettiği' bomba, sonsuza dek tarihin yüz karası olacaktır." der.

1939-1945 yılları arası yaşanan İkinci Dünya Savaşı yaşattığı yıkım ve trajedilerle uzun bir süre etkisini devam ettirmiştir. Türkiye sıcak savaşın dışında kalmış olmasına rağmen savaştan çok etkilenmiştir. Bu etki daha çok siyasî, askerî ve ekonomik yönde olsa da o yıllarda ve sonrasında eser vermiş şair ve yazarlar tarafından da işlenmiştir. Her ne

kadar Türkiye sıcak savaştan uzak bir coğrafya olsa da kıyılarımıza vuran asker ve sivil cesetleriyle, gazete ve radyolarla verilen malumatlarla anbean savaşı takip etmiştir. Savaşta hayatını kaybeden sivil ve askerlerin konu edildiği şiirlerle savaşın tahribatı ile getirmiştir. Özellikle Kırk Kuşağı şairleri A.Kadir Meriçboylu, Enver Gökçe, Hasan İzzettin Dinamo gibi isimler bunların yanında Garip kuşağından Orhan Veli, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat gibi isimler savaşta hayatını kaybeden yahut sakat kalan insanların dramını işlemiştir. Bu dramdan en fazla etkilenenler ise saflığın ve masumiyetin temsilci çocuklar olmuştur. Dönemde eser veren şairler zaman zaman da bu trajediyi şiirlerde çocuk figürünü kullanarak anlatmışlardır. Bilhassa Oktay Rifat ve Orhan Veli şiirlerinde görülen mizahi anlamının sözcüsü olarak çocukları kullanmışlardır.

1789 Fransız İhtilali'yle beraber modernleşmeye başlayan dünyada, Sanayi İnkılabıyla beraber bilim ve teknolojinin önemi artmış, insanlık manevi olandan öte maddi olana yönelmiştir. Bu akılla olan güvenin artmasına, aklın neredeyse tek hakikat kabul edilmesine neden olmuştur. Ancak tek hakikat kabul edilen akıl, ateşli silahların bulunmasına, bulunan bu ateşli silahların, bombaların insanlığa ölüm yağdırmasına sebep olur. Bir anlamda Birinci Dünya Savaşı'yla başlayan bu süreç İkinci Dünya Savaşı'nda giderek şiddetini artırır ve sonunda akıl iflas eder. İnsanlığın elinde ise J.Paul Sartre'ın ifadesiyle intihardan başka bir seçenek kalmaz. İnsana hizmet etmesi gereken maddenin insanı ortadan kaldırması, teknolojinin insan hayatını saniyeler içerisinde sona erdirebilme imkânına sahip olması, beraberinde insan hayatının değersizleşmesini getirmiştir. Orhan Veli, *Bizim Gibi*, *Karanfil* Melih Cevdet Anday *İkinci Harbi Umum*, Oktay Rifat *Ben Maksada Bakarım* şiirlerinde insan hayatının değersizleşmesini ifade etmişlerdir.

Rifat Ilgaz ve Behçet Necatigil savaştan fayda sağlayanların eleştirisi yapmıştır. Ilgaz özellikle *Merhamet*, *Çay*, *Ne Yapmalı* adlı şiirlerinde kolay yoldan para kazan kesimin eleştirisini yapar. Savaşın vermiş olduğu ekonomik sorunlar karşısında halk en temel ihtiyaçlarını da karşılayamaz hale gelir. Bu durumu değerlendiren fırsatçılar ortaya çıkar ve karaborsacılık yaygınlık kazanır. Şair, *Merhamet* adlı şiirinde bu durumu eleştirir. Şiirin söyleyeni olan mağdur işçi, temel gıda maddelerinin saklanıp el altından yüksek fiyatlarla satılmasıyla mücadele eder. Necatigil ise *Deniz Altı* ve *Kaydı Silinen* adlı şiirlerinde bu duruma değinmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda savaştan uzak coğrafyada olmalarına rağmen savaşın mevcut olumsuzlukları ortadan kaldırabileceğine dair umut taşıyan şairler

de vardır. Birinci Dünya Savaşı, ardında yeni sorunlar bırakmıştı. Savaşın mağlup ayrılanlar çok ağır şartlar altında barış imzalamışlardır. Sömürge yarışı hız kazanmış, uğruna savaşlar verildiği söylenen kavramlar tekrar rafa kaldırmıştır. Savaş sonucunda bir çözüm olduğu ileri sürülen demokrasi herhangi bir derde çare olamamış, yine insanlar mutlak otoriteye sahip liderin peşine bir umut olarak gitmişlerdir. Türkiye’de ise savaşın bütün sorunları ortadan kaldıracığına inanan 40 Kuşağı şairlerinden M. Niyazi Akıncıoğlu bu doğrultuda şiirler kaleme almıştır. Fakat zaman bu umudun yersiz olduğunu göstermiş, savaşın yeni sorunlar oluşturmak dışında başka bir işe yaramadığı görülmüştür.

20. yüzyılın başından itibaren kara günler geçiren dünyada her karanlığın mutlaka bir aydınlığı olacağına dair umutlar taşıyan insanların sesi olan şairler de çıkmıştır. Hasan İzzettin Dinamo, Nail V. Çakırhan, Şükran Kurdakul bunlardan bazılarıdır. Ancak zaman onları da haksız çıkaracaktır. Yaşanan olumsuzluklar gün be gün şiddetlenerek artacak ve 20. yüzyıl kendi sorunları içinde yaşayan bu çağın “problemlili” insanlarını yetiştirecektir.

İkinci Dünya Savaşı bir anlamda ideolojik kamplaşmanın da savaşı olmuştur. Fransız İhtilaliyle başlayan ideolojik bölünmeler yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Her yüzyıl kendi ideolojisini oluşturmuş, savaşlar bu ideolojiler uğruna verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın ideolojileri ise savaştan önce vücut bulmuş, savaş döneminde şiddetlenmiştir. Şiirlerini ileri milliyetçiliğin ve faşizmin dünyayı kasıp kavurduğu bir dönemde yazan 1940 Toplumcu- Gerçekçi şairler bu anlayışlara Türkiye cephesinden en etkili eleştirilerde bulunmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda şiir yazan Kırk Kuşağı şairleri, savaşın dünyadaki yankılarını, faşizan güçlere direnen halkı, onun sefaletini, yanan şehirleri, sakat kalan ölen, öldürülen askerleri, savaşa girmese de girmiş kadar olan Türkiye’yi tematik düzeyde savaş aleyhtarı ve emperyalizmle mücadeleci bir tutumla işlemişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde önderleri kabul edebileceğimiz Nazım Hikmet başta olmak üzere Kırk Kuşağı’nın M. Niyazi Akıncıoğlu dışındaki şairleri; Hasan İzzettin Dinamo, Rifat Ilgaz, Cahit Saffet Irgat, Orhon Murat Arıburnu, Sabri Soran, A. Kadir Meriçboyu, Sabri Soran, Fethi Giray, Enver Gökçe, Ömer Faruk Toprak, Attila İlhan, Arif Damar, Ahmet Arif ve Şükran Kurdakul İkinci Dünya Savaşı’nda faşizm karşıtı bir tutum sergilemişlerdir. Aynı dönemin bir başka hareketi olan Garip şiirinin temsilcileri Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday da faşizme kendilerine has teknikleriyle karşı çıkmış, sert eleştiriler yapmışlardır. İdeolojik kamplaşmanın belki de tek kaynağı emperyalizmdir. Her iki savaşın da nedenleri arasında gösterebileceğimiz bu kavram İkinci Dünya Savaşı yıllarında da

şiddetlenerek adeta bir yarış haline gelmiştir. Kırk Kuşığı ve Garip şairlerinin tamamı emperyalizm aleyhtarı bir tutum benimsemişlerdir. Bilhassa başta Nazım Hikmet, Attila İlhan, Cahit Saffet Irgat, Hasan İzzetin Dinamo bu acımasız anlayışa karşı çıkışın Türkiye’deki sesleri olmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşı’nın önemli sonuçlarından birisi de monarşi ile yönetilen imparatorlukların ortadan kalkmasıdır. Onun yerine çözüm olarak demokrasi yönetim biçimi önerilmiştir. Fakat savaş sonucunda demokrasinin de 20. yüzyılın sorunlarını ortadan kaldırmayacağı görülmüştür. Genel kanaat bunun sebebini, demokrasinin henüz ayaklarının yere basmadığı şeklinde gösterse de İkinci Dünya Savaşı’nın başında demokrasiye olan inanç yerini faşizme bırakmıştır. Türk şiirinde ise bu dönemde şiir yazar şairler çözümün yeniden demokrasi de olduğu fikrini savunmuş, bu anlayışı taşıyan şiirler yazmışlardır. Bilhassa Enver Gökçe demokrasinin çözüm olduğunu vurgulamış, yönetim biçiminin yeniden inşası için mücadele vermiştir.

Savaşın bu denli acımasızlığı karşısında hümanist felsefeyi benimsemiş şairler ortak mirasın tahribatını engellemeyi amaç edinmişlerdir. Faşizmin karşısına insanlık kavramını yerleştirmişlerdir. Asaf Halet Çelebi, Cahit Sıtkı Tarancı, Zeki Ömer Defne bu anlayışın önde gelen isimleri olmuşlardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [Ran], Nazım Hikmet, **835 Satır**, YKY, İstanbul, 2007.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Benerci Kendini Niçin Öldürdü?**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Kelam Tahir'e Mapushaneden Mektuplar**, İthaki Yayınları, İstanbul 2015.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Kuvâyi Milliye**, Yky, İstanbul, 2011.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Memleketimden İnsan Manzaraları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Son Şiirler (1959-1963)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Vâ-Nûlara Mektuplar**, Cem Yayınları, İstanbul 1970.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Yatar Bursa Kalesinde**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- [Ran], Nazım Hikmet, **Yeni Şiirler (1951-1959)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- Akşin, Sina, **Kısa 20.Yüzyıl Tarihi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.
- Almanca-Türkçe Büyük Lügat**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1974.
- Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, 2012.
- Armağan, Yalçın, **İmkânsız Özerklik**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2018.
- Atatürk İçin Bütün Şiirler**, Der, Baki Süha Hatipoğlu-Faruk Çağlayan, İnkılap Aka Kitabevi, İstanbul. 1981.
- Atsız, Nihal, **Yolların Sonu**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015.
- Behramoğlu, Ataol, **Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1**, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2013.
- Behramoğlu, Ataol, **Son Yüzyıl Büyük Türk Şiir Antolojisi 2**, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1991.

- Behrumoğlu, Canan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde 1940 Kuşağının Yeri**, Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2001.
- Belge, Murat, **Şairaneden Şirsele**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Bodur, Harun, **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013.
- Cevizci, Ahmet, **Felsefe Ansiklopedisi**, Ebabil Yayınları, Ankara 2011.
- Çakırhan, Nail V, **Daha Çok Onlar Yaşamalıydı**, Scala Yayınları, İstanbul, 1996.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, **Han Duvarları Toplu Şiirler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- Çelebi, **Asaf Halet, Bütün Şiirleri**, Everest Yayınları, İstanbul 2016.
- Çelik, Yakup, **Şubat Yolcusu**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Çetin, Şule, **“Kore Savaşının Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler”**, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c.58/1, 2018.
- Çetindaş, Dilek, **Yeni Türk Edebiyatında Destan**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.
- Çetişli, İsmail, **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Türkçem Benim Ses Bayrağım, Türk Dil Kurumu Koçaklaması Takma Yaşamalar Çağı Sivashlı Karınca Kutluk’un Evindeki Konuşma**, Doğan Kitap, İstanbul 1999.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Bütün Şiirleri 1**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Bütün Şiirleri 2**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, **Bütün Şiirleri 3**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Damar, Arif, **Günden Güne**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956.
- Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2010.
- Dinamo, Hasan İzzet, **İkinci Dünya Savaşından Edebiyat Anıları**, İstanbul 1984.
- Dinamo, Hasan İzzettin, **Deniz Feneri**, İstanbul 1937.
- Dinamo, Hasan İzzettin, **Gecekondundan Şiirler**, May Yayınları, İstanbul 1976.
- Dinamo, Hasan İzzettin, **Kavga Şiirleri**, May Yayınları, İstanbul 1977.

- Dinamo, Hasan İzzettin, **Özgürlük Türküsü**, Yalçın Yayınları, İstanbul 2000.
- Dinamo, Hasan İzzettin, **Tuyuğlar**, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul 1990.
- Duman, Haluk Harun, Salih Koralp Güreşir, “**Yeni Türk Edebiyatı’nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyat (1828-1911)**”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History Of Turkish or Turkic Volume 4/1-I Winter 2009.
- Enginün, İnci, **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- English Dictionary**, Publishing Yayınları, İstanbul 2015.
- Fahir Armağanoglu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, **Yunus Emre Anadolu Edebiyatı Notları**, İz Yayıncılık, Haz. Yusuf Turan Günaydın, İstanbul 2014.
- Fuat, Memet, **Nazım Hikmet Üzerine Yazılar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- Giray, Fethi, **Şiirler**, Başnur Yayınları, Ankara 1972.
- Giray, Fethi, **Şiirler**, Başnur Yayınları, Ankara, 1972.
- Gökçe, Enver, **Bütün Şiirleri**, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gökçe, Enver, **Bütün Şiirleri**, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gülşen, Hacer, “**Milli Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız**”, İlmi Araştırmalar, sayı 25, 2008.
- Hart Liddel, **II. Dünya Savaşı Tarihi I**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Heywood, Andrew, **Siyasî İdeolojiler**, BB101 Yayınları, Ankara 2016.
- Hisarcıklar, Emel, **1960-1980 Arası Türk Şiirinde Şiir-İdeoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013.
- İlgaz, Rıfat, **Sınıf**, Sebat Yayınları, İstanbul, 1944
- İlgaz, Rıfat, **Yarenlik**, Sebat Yayınları, İstanbul, 1943.
- Irgat, Cahit, **Rüzgârlarım Konuşuyor**, İstanbul, 1947
- Irgat, Cahit, **Seçme Şiirler (Der, Memet Fuat)**, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

- İlhan, Attila, **Ayrılık Sevdaya Dahil**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Bela Çiçeği**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2001.
- İlhan, Attila, **Ben Sana Mecburum**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1997.
- İlhan, Attila, **Böyle Bir Sevmek**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2002.
- İlhan, Attila, **Duvar**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Duvar**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Duvar**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Duvar**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Elde Var Hüzün**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1999.
- İlhan, Attila, **Kimi Sevsem, Sensin...**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Korkunun Krallığı**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1996.
- İlhan, Attila, **Sisler Bulvarı**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1999.
- İlhan, Attila, **Tutuklunun Günlüğü**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1998.
- İlhan, Attila, **Yağmur Kaçağı**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2001.
- İlhan, Attila, **Yasak Sevişmek**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1999.
- İmzasız, Harp Edebiyatı, “**Donanma**”, S.164-165 (2 Mayıs 1334/1918)
- İmzasız, Harp Edebiyatı, **Yeni Mecmua**, S.5, (9 Ağustos 1917.)
- İmzasız, Harp ve Edebiyat” **Hadisat**, S.152 (2 Ramazan 1337/ 1 Haziran 1919).
- Jean Paul Sartre, **Varoluşculuk**, (çev. A. Bezirci), Say Yayınları, İstanbul 1997.
- Kacıroğlu, Murat, “**Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu-Edebiyat Tartışmaları**”, ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1/2, Temmuz 2016.
- Kahyaoğlu, Orhan, **Modern Türkçe Şiir Antolojisi 1920-2000**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015.Karaalioğlu, Seyit Kemal, **Edebiyat Akımları**, İnkılap Aka Yayınları, Mayıs 1971.
- Kanık, Orhan Veli, **Bütün Şiirleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Karaca, Alâattin, **İkinci Yeni Poetikası**, Hece Yayınları, Ankara, 2010.

- Korkmaz, Ramazan, Özcan Tarık, “ Cumhuriyet Dönemi(1923-XXI. Yüzyıl) 1950 Sonrası”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (Talat Sait Halman (Ed.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul,2007, ss.65-114.
- Köprülü, M.Fuat, “**Alp**” , İ A, c, I, M.E.B, İstanbul, 1950.
- Kurdakul, Şükran, **Zevklerin ve Hülyaların Şiiri**, İzmir, 1944.
- Meriçboylu, A.Kadir, **Bütün Şiirleri**, Can Yayınları, İstanbul 1987.
- Metinsoy, Murat, **İkinci Dünya Savaşında Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.
- Moran, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Necatigil, Behçet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul,1993.
- Necatigil, Behçet, **Şiirler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, **Acılar Denizi**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1983.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, **Akıllı Maymunlar**, Ümit Yayınları, Ankara, 1960.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, **Sözüm Meclisten Dışarı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, **Şiir Denizi**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2005.
- Okay, Orhan, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- Oktay, Ahmet, **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı 1923-1950**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- Oktay, Ahmet, **Toplumcu Gerçeğin Kaynakları**, B/F/S Yayınları, İstanbul, 1986.
- Orhon, Orhan Seyfi, **Bütün Şiirleri**, Everest Yayınları, İstanbul 2008.
- Orhon, Orhan Seyfi, **Gönülden Sesler**, Yeni Şark Kütüphanesi, İstanbul 1955.
- Ortaç, Yusuf Ziya, **Bir Rüzgâr Esti**, İstanbul, 1962.
- Öğuz, M.Öcal (Ed.), “Araştırmaların Tarihi” **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- Öksüz, Mert, **Cumhuriyet Devrinde Hiciv (1923-1960)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2015.

- Özaslan, Ersin, **Nazım Hikmet Hayatı ve Şiiri**, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003.
- Rifat, Oktay, **Bütün Şiirleri I**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Rifat, Oktay, **Bütün Şiirleri II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Samanoğlu, Gültekin, **Kemalettin Kami Kamu Hayatı Sanatı Şiirleri**, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih I**, İmge Yayınları, Ankara, 2013.
- Sazyek, Hakan, “ Cumhuriyet Dönemi(1923-XXI. Yüzyıl) 1920-1950”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (Talat Sait Halman (Ed.), **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı**, İstanbul,2007, ss.22-45.
- Sazyek, Hakan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Sınar Çılgın, Alev, **Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı**, Dergâh Yayınları, Eylül 2013.
- Süreya, Cemal, **Sevda Sözleri**, Can Yayınları, İstanbul, 2010.
- Şimşek, Tacettin, **Fazıl Hüsnü Dağlarca Hayatı ve Şiiri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1999.
- Tarancı, Cahit Sıtkı, **Otuz Beş Yaş**, Can Yayınları, İstanbul, 2017.
- Taşer, Fuat-Fethi Giray, **1943**, Basnur Yayınları, Ankara, 1943.
- Toprak, Ömer Faruk, **Tüm Şiirleri**, Adam Yayınları, İstanbul, 1983.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Ankara, 2011.

ÖZ GEÇMİŞ

3 Kasım 1994 tarihinde Erzurum'un Yakutiye ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı ilin bugün Palandöken ilçesinde bağlı olan Orgeneral Selahattin Demircioğlu İlköğretim Okulunda tamamladı. 2007-2008 yılında yine Yakutiye ilçesinde bulunan Cumhuriyet Lisesine kayıt yaptırdı. O yıllarda sanat ve edebiyata olan yakınlığı dolayısıyla ilkyazı çalışmalarını yerelde yayın hayatını sürdüren “Kara Kalem” adlı sanat ve edebiyat dergisinde yayınlandı. 2012 yılının Haziran ayında liseden mezun olup aynı yılın Eylül ayında Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine başladı. Yazı çalışmalarını üniversite dönemimde de devam ederken 2015 yılında Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve Şehir ve Kültür Araştırmaları Derneği (ŞEHİRDER) 'in ortaklaşa düzenlediği “Yazarlık Akademisi” programına katılıp sertifika almaya hak kazandı. 2016 yılının Haziran ayında üniversiteden mezun oldu. Aynı yılın Eylül ayında Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Edebiyatı anabilim dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Hâlâ aynı üniversitede eğitime devam ediyor. Yazı çalışmaları ise ulusal alanda yayın yapan sanat ve edebiyat dergisi “İhlamur” 'da yazdığı bilimsel yazılarla devam etmekte. Bunun yanında www.kufmeczua.com sanat ve edebiyat web dergisinde de edebi ve bilimsel yayınları yer almaktadır.